
OLIVIER WIEVIORKA

KOMPLETNÍ HISTORIE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

VYŠEHRAĐ

Kompletní historie druhé světové války

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Olivier Wieviorka

Kompletní historie druhé světové války – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

**KOMPLETNÍ
HISTORIE
DRUHÉ
SVĚTOVÉ
VÁLKY**

OLIVIER WIEVIORKA

**KOMPLETNÍ
HISTORIE
DRUHÉ
SVĚTOVÉ
VÁLKY**

VYŠEHRAĐ

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom,
co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné
se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým
věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí
a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze
si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte.
V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Publié avec le concours du Centre National du Livre

Histoire totale de la Seconde Guerre mondiale

© Perrin 2023

Published by arrangement with Lester Literary Agency & Associates

Translation © Kateřina Kyslíková, Lucie Šavlíková, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-267-3267-9

ISBN e-knihy 978-80-267-3270-9 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-3273-0 (1. zveřejnění, 2025) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-3274-7 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

Pro Pascale a Sophie

Obsah

Úvod	15
1. Příčiny druhé světové války	21
Weltanschauung / 23, Abulie / 30, Spojenectví / 34	
2. Evropa v plamenech	44
Gdaňsk v ohrožení / 44, Pakt / 46, Invaze do Polska / 52, Zbrojení / 58, Zemřít pro Kocourkovské? / 61	
3. Okrajové strategie	67
Plány / 67, Námořní bitvy / 70, Letecká válka / 73, Zimní válka / 77, Odříznout přístup k železu? / 80, Závěr / 84	
4. Podivná porážka?	87
Ofenzíva na západě / 90, Ztráty / 100, Exodus / 101, Politické otřesy / 103, Francouzská dilemata / 105, Britské výzvy / 111	
5. Dobýt Anglii	114
Bitva o Anglii / 115, Blitz / 121, Námořní válka / 123, Ponorková válka / 126, Balkánské intermezzo / 133, Diplomatické manévry / 135, Balkánský Blitzkrieg / 138, Nové uspořádání / 141	
6. Pouštní válka, dějství první (září 1940 – červen 1942)	143
Strategie / 144, Italská ouvertura / 146, Na scénu přichází Rommel / 150, Nová ofenzíva / 154, Zbraně, taktika, velení / 158, Zásobování / 163, Morální faktor / 165	
7. Kronika ohlášené pohromy:	
Barbarossa (červen 1941 – duben 1942)	169
Scénáře / 172, Sovětské slabiny / 175, Bouře na východě / 181, Úder na střed / 182, Tajfun nad Moskvou / 185, Analýza neúspěchu / 188 Německý nezdar, nebo sovětské vítězství? / 193, Protiofenzíva / 198	

8. Předehra k válce v Asii (1931–1941)	202
Japonské výpady / 203, Čínské reakce / 206, Incident na mostě Marca Pola / 209, Strategické změny? / 214, Směr sever? / 215, Jižní varianta / 218	
9. Dobývání Dálného východu (prosinec 1941 – březen 1942)	224
Japonské strategie / 224, Americké postranní úmysly? / 227, Tora tora tora! / 230, Americké reakce / 233, Bilance / 238, Katastrofy v Asii / 241, Klamné vítězství? / 250	
10. Druhá světová válka?	251
Úvaha o konceptu / 252, Ideologická válka? / 254, Spojenecká provázanost / 259, Nerovnováha / 263, Lovci a oběti / 265, Angažovaná neutralita / 267, Relativní neutralita / 271	
11. Impérium	277
Nacistická nadvláda / 278, Japonská nadvláda / 280, Vysávání po německu / 284, Japonské vykořisťování / 287, Impérium pod tlakem / 290, Francouzské čtvrcení / 292, Otroci Třetí říše / 294, V řetězech / 297, Kolonizace / 301	
12. Trhliny	304
Nové státy / 304, Třetí říše a nacionalismus / 311, Vyzbrojit? / 318, Evropa se radikalizuje / 320, Nezávislost na japonský způsob / 322, Quit India? / 325	
13. První neúspěchy v Asii (květen 1942 – duben 1943)	331
Čínská slepá ulička / 331, Rizika expanze / 334, Austrálie v ohrožení / 338, Nová Guinea / 340, Guadalcanal / 341, Barmské bojiště / 345	
14. Alternativní strategie (červen 1942 – září 1945)	347
Ponorková válka, německá verze / 347, Ponorková válka, japonská verze / 353, Bombardovat / 355, Casablanca a co následovalo po ní / 357, Mission impossible / 360, Pod deštěm bomb / 362, Přehledy / 363, Debata o strategii / 366, Zázračné zbraně / 370, Kamikaze / 371	

15. Stalingrad	374
Předehra / 374, Stalingrad, 1. dějství / 379, Důvody vítězství / 382,	
2. dějství: postavení planet / 388, Saturn / 393, Štvanice / 394,	
Nabrání sil / 397	
16. Pouštní válka, 2. jednání (červenec 1942 – květen 1943)	399
První bitva u El Alameinu (1.–27. července 1942) / 399, Druhá bitva	
u El Alameinu (30. srpna – 7. září 1942) / 403, Montgomery: reforma,	
nebo revoluce? / 405, Třetí bitva u El Alameinu (23. října – 4. listo-	
padu 1942) / 407, Politická operace Torch / 412, Touch down / 416,	
Hry a dvojí hry / 418, Závod o Tunis / 421, Bitvy o Tunisko / 425,	
Válka bez nenávisti? / 427, Zbytečná tažení? / 430	
17. Kursk	434
Hospodářská katastrofa / 437, Na hranici kolapsu / 439, Strýček Sam	
zachráncem? / 440, Zázrak v zemi Sovětů / 443, Slabá velmoc / 444,	
Ofenzíva / 448, Úspěch na všech frontách / 452	
18. Rasová válka?	455
Japonský rasismus / 456, Válka americké rasy? / 458, Předzvěsti	
antisemitismu / 460, Polská zkušenost / 461, Barbarossa / 463,	
Vyhlazení / 466, Antisemitské strategie / 468, Váhání a opozi-	
ce / 471, Tváří v tvář genocidě / 476, Ekonomický propad? / 479,	
Oběti / 480, Utrpení / 482, Obcházení pravidel / 488, Možnosti	
ochrany / 490, Zbabělá lhostejnost / 492, Střemhlavý útěk / 495,	
Bilance / 496, Romové / 498	
19. Podrobit se, nebo konat?	500
Sociální roviny / 502, Černošská otázka / 505, Nová dělba práce /	
506, Normální život? / 509, Třetí říše ve válce / 510, Japonské	
paradoxy / 516, Sovětská kalvárie / 519, Nesvobodná Evropa / 524,	
Vzdorovat / 526, Odklady / 530, Utužení / 534, Bilance / 540,	
Represe / 541, Asijský odboj / 545	
20. Italská kampaň (10. července 1943 – 4. června 1944)	547
Husky / 548, Strategické slepé uličky / 551, Tornádo / 556, Uváznutí	
na mělčině / 558, Anzio / 560, Diadém: korunovace bez posvěce-	
ní / 565	

21. Vylodění se blíží (1943 – červen 1944)	572
Teherán a jeho následky / 574, Správná volba / 575, Plány / 576, Válečné hospodářství / 579, Zajistit úspěch / 584, Pohled z druhé strany / 586	
22. Overlord a Bagration (6. června 1944 – 16. prosince 1944)	591
Let's go / 591, Nejdelsí den / 594, Slepá ulička? / 595, Cobra a její pokračování / 601, Bagration / 604	
23. Dobývání	611
Varšavské povstání / 611, Oslnivé vítězství / 615, Osvobozená Paříž / 617, Italská zklamání / 619, Dragoon / 622, Mínusy / 625, Ztracené příležitosti / 627	
24. Na západě hořkost, na východě vítězství	633
Tažení na Balkán / 633, Obsazení Budapešti / 635, Severské tažení / 637, Bouře nad Ardenami / 638	
25. Soumrak tyranů (leden – květen 1945)	644
Hybné síly odboje / 647, Do útoku! / 650, Úprk / 655, Nečekaná přestávka / 661, Hrozby na západě / 662, Remagen a jeho následky / 664, Nach Berlin! / 667, Bitva na frontách / 672, Pád / 675, Kapitulace / 679	
26. Tichomoří: smyčka se utahuje (duben 1943 – říjen 1944)	681
Předvídatelná porážka? / 682, Útoky v Tichomoří / 683, Barmské válčiště / 690, Iči-go / 693, Pokračující ofenzíva v Tichomoří / 699, Bitva v Leytském zálivu / 703	
27. Poslední jednání (říjen 1944 – září 1945)	707
Filipíny a Barma / 707, Vítězství z nebe / 711, Krveprolití / 714, Japonské plány / 717, Manhattan / 720, Apokalypsy / 723, Kontroverze / 727	
28. Do boje	730
Výcvik a nasazení / 731, Strach / 740, Přehlídky / 743, Japonský fanatismus? / 750, Hitlerova armáda / 755, Zemřít za Stalina? / 763	

29. Nově rozdané karty	766
Nový mezinárodní řád / 766, Sbližování / 767, Opanovat východní Evropu / 770, Neúspěch na Západě? / 773, Rudé nebezpečí? / 775, Třetí svět / 779	
<i>Závěr</i>	781
<i>Poděkování</i>	787
<i>Seznam zkratk</i>	788
<i>Seznam map v textu</i>	790
<i>Zdroje a bibliografie</i>	792
<i>Rejstřík</i>	801

ÚVOD

„Zdá se, že s touto válkou klesáme stále hlouběji, krok za krokem podle neznámého scénáře. Něco podobného vpravdě ani předvídat nelze, neboť celá událost působí především chaoticky. Vír následuje za vírem v rychlém sledu, jeden prudší než druhý, a není místa, kterému by se hrozba vyhnula. Vlny příboje svou silou čeří i hladinu lagun,“ napsal německý spisovatel Ernst Jünger během svého pobytu v Paříži.¹ Nemýlil se. Žádný válečný konflikt na světě nezmařil tolik lidských životů v tak krátkém čase tak brutálním způsobem. Nikdy předtím neměly válčící strany tak mocné prostředky k dosažení vítězství. Spojenci nakonec zvítězili za cenu titánských bojů, které během sedmi let zasáhly čtyři světadíly od El Alameinu po Midway, od Stalingradu po Iwodziu, od Pearl Harboru po Monte Cassino, a to jak na zemi, tak na nebi i na moři. Počet obětí této strašlivé události překonal i ty nejpesimističtější odhady. Zemřelo na sedmdesát milionů mužů a žen, a – co je nebývalé – většinou z řad civilního obyvatelstva.² Neboť druhá světová válka se paradoxně týkala především obyčejných lidí. „Ke klasickým bojovým operacím v těchto zemích došlo pouze na začátku a na konci druhé světové války. V mezidobí na sebe válka vzala podobu okupací, represí, drancování a vyvražďování,“ poznamenává historik Tony Judt a tento výrok platí jak pro Evropu, tak pro Asii.³ Nacistické Německo začalo likvidovat Židy ve velkém, což je skutečnost, která v dějinách lidstva bohatých na všemožné hrůzy nemá obdoby, a vedlo mimořádně kruté tažení na východě Evropy. Kromě toho si Osa další miliony lidských bytostí zotročila. Všechny válčící strany navíc letecky bombardovaly obyvatelstvo, ať už šlo o záměrné cíle, nebo o vedlejší oběti. Svět znovu zasáhly pohromy z dob minulých – samozřejmě hladomor, ale také epidemie či kanibalismus. Tak nezměrnou obětí položilo lidstvo za válku, která je uvrhla do propasti.

¹ Ernst Jünger, *Premier journal Parisien. 1941–1943*, Paris, Christian Bourgois, 1980, s. 45.

² Jean-François Muracciole, „Pertes. Essai de mortalité comparée“, in Jean-François Muracciole et Guillaume Piketty (ed.), *Encyclopédie de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Robert Laffont, coll. „Bouquins“, 2015, s. 980.

³ Tony Judt, *Après-guerre. Une histoire de l'Europe depuis 1945*, Paris, Armand Colin, 2007 (am. vydání 2005), s. 27–28 (česky: *Poválečná Evropa: její historie od roku 1945*, Praha, Prostor, 2021, přeložil Dalibor Výborný, s. 13).

Druhá světová válka dala průchod ničivým silám, vraždění, znásilňování a plenění, na druhou stranu však dala průchod velkolepému hrdinství, jinakosti a obětavosti, které vynesly lidstvo k výšinám. Vznešenost se neustále prolínala s ohavností. Zatímco Britové s ledovým klidem snášeli dopady bleskové války, Němci shromažďovali Židy v ponurém varšavském ghettu. Zatímco strážní vraždili vězně v Osvětimi, obyvatelé Leningradu stoicky odolávali nekonečnému obléhání. Zatímco japonští kati mučili válečné zajatce, lidé ze Stalingradu se bili jako lvi. Ctnost a bezcitnost tvořily dvě strany téže mince. „Nikdy, až do naší doby, si lidstvo jako celek nepočínalo ďábelštěji a nikdy nevykonalo tolik takřka božského,“ zhodnotil Stefan Zweig.⁴ Jak píše Saint-John Perse,

[...]

*Byly to mohutné vichry na zemi lidí – mohutné vichry
při díle mezi námi,
jež pěly nám o hrůze z žití a zapěly nám o cti žít, ach,
zpívaly nám, zpívaly nám na nejvyšším slemeni nebezpečí
za zvuku divých fléten neštěstí nás vedly, nové lidi,
k novému počínání.⁵*

Stejně rozsáhlé byly i důsledky tohoto válečného konfliktu. Na rozdíl od první světové války sice téměř neposunul žádné hranice a nedal vzniknout novým státům. V tomto smyslu zdánlivě zachoval rozložení světa, jak ho určili vyjednavací Versailleské mírové smlouvy. Jde však skutečně jen o zdání, neboť hranice se sice nepohnuly, ale lidé se přesouvali po milionech, takže výsledkem na rozdíl od uspořádání po roce 1919 byly etnicky homogenní státní celky.

Výrazně byla zasažena i geopolitika. Země Starého světa zažívaly pozvolný a trpký úpadek, zatímco Spojené státy americké posílily své postavení supervelmoci a Sovětský svaz si na mezinárodní scéně navzdory obrovským ztrátám vydobyl záviděníhodnou pozici, ovládl velkou část východní Evropy a v roce 1949 se vybavil i atomovou bombou. Vítězstvím Spojenců v roce 1945 nabralo dvacáté století zcela nový směr. Sovětský svaz vstoupil se svým nedávným spojencem, Spojenými státy americkými, do studené války, která rozpoltila celý svět a trvala nekonečně dlouho až do pádu Berlínské zdi. Kolonizované a během konfliktu drasticky vykořisťované země odmítaly nadvládu Západu.

⁴ Stefan Zweig, *Le Monde d'hier*, Paris, Gallimard, 2013, s. 22 (1. vydání 1942, česky: *Svět včerejška*, Praha, Torst, 1994, přeložila Eva Červinková, s. 8).

⁵ Saint-John Perse, *Vents*, Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade“, 1972, s. 249 (1. vydání 1946, česky: *Vichry*, SNKLU, Praha, 1965, přeložili Jiří Kolář, Bohumila Grögerová, Jiří Konůpek, s. 133).

Tímto přístupem, který v temných dobách občas podporovalo i Japonsko, si nakonec v různých obdobích proklestily cestu k nezávislosti.

Prožité tragédie, místy zmírňované sny, které si lidé v onom ponurém čase hýčkali, zanechaly v tělech i duších jednotlivců, ba celých rodin nesmazatelnou stopu. Mučivé vzpomínky nemohl nikdo zaplašit mávnutím kouzelného proutku. Utrpení z koncentračních táborů pronásledovalo deportované vězně ještě dlouho po osvobození. Miliony dětí přišly o své nejbližší. A množství mladých lidí přišlo o naději, protože vyšlo z bojů zmrzačeno nebo se svých snů vzhledem k tíživým okolnostem prostě muselo vzdát. Dozvuky druhé světové války trvaly ještě dlouho po roce 1945. „Jsou vzpomínky, na které nemá čas vliv. Existují věci, které si neseme v sobě jako kameny svorníky, které završují a drží pohromadě klenbu pod nimi,“ píše japonský spisovatel Haruki Murakami.⁶ Francouzská zpěvačka Barbara, která se v dětství musela ukrývat před nacisty, totéž po svém potvrzuje v textu písně *Dětství*:

*Šla jsem a bušilo mi ve spáncích,
chtěla jsem zdusit pod nohama
ty hlasy minulosti, co se neztrácí,
a vrací se k nám, když zvoní hrana.*

Druhá světová válka se však nezapsala jen do hlubin lidského svědomí a paměti rodinných kruhů. Velmi citelně poznamenala i jednotlivé státy, které si se zřetelem na tyto kruté roky později utvářely pravidla, politiku, diplomacii. Čínsko-japonské vztahy jsou dodnes ovlivněné vzpomínkou na vojenská tažení vedená císařskou armádou mezi lety 1937 a 1945. Japonsko-korejské vztahy jsou zatíženy památkou žen „utěšitelek“, které byly v zemi vycházejícího slunce nuceny k prostituci. Vladimír Putin rozpoutal válku proti Ukrajině pod záminkou denacifikace a oživil vzpomínku na Velkou vlasteneckou válku, která v Sovětském svazu zuřila v období 1941–1945. Děla sice v roce 1945 utichla, ale ozvěna druhé světové války doznívá ve světě dodnes.

Proto je tak důležité ji studovat. Publikací na toto téma již existuje celá řada a podařilo se detailně probádat některé fenomény od „podivné prohry“ v bitvě o Británii v roce 1940 přes totální nasazení, ekonomickou mobilizaci až po holokaust či každodenní život. Shrnující práce jsou však spíše výjimkou, a to platí pro celý svět. Jde o úkol, který téměř každého odradí, a není divu.

⁶ Haruki Murakami, *Kafka sur le rivage*, Paris, 10/18, 2007, s. 131 (jap. vydání 2003, česky: *Kafka na pobřeží*, Praha, Odeon, 2006, přeložil Tomáš Jurkovič, s. 116).

Historických pojednání existuje tak velké, možná i přehnané množství, že tuto záplavu nemůže nikdo zcela obsáhnout.

Přesto jsem se rozhodl této výzvě postavit čelem, a to ze tří důvodů.

Mnohé publikace nahlízejí na druhou světovou válku jen z jednoho zorného úhlu – nejčastěji z toho vojenského. Tento konflikt je však potřeba nazírat jako celek. Proto jsem také zvolil název *Kompletní historie druhé světové války*. Cílem knihy není nabídnout co nejpodrobnější popis konfliktu – což by ostatně byl nadlidský úkol –, ale zdůraznit vztahy mezi množstvím nejrozličnějších parametrů, kterými se válka řídila. Rudá armáda zvítězila u Moskvy a Stalingradu nejen díky schopnostem maršála Žukova, ale i díky neuvěřitelnému vzmachu sovětské ekonomiky. V zoufalé obraně Třetí říše roku 1945 hrál vojenský aspekt jen okrajovou roli. Stratégové už věděli, že bitva je prohraná, doufali jen, že když zastaví Rudou armádu, usnadní tím postup britských a amerických jednotek. Tehdejší bitvy vypovídají víc o systému nacistické moci a její schopnosti ovládnout německé obyvatelstvo smrtící ideologií než o taktickém umění, které předváděli rezignovaní generálové. Kapitulace Japonska je samozřejmě odrazem tehdejší vojenské situace v zemi, nabízí ale také zamyšlení nad systémem císařské moci a složité diplomacie, kterou Tokio uplatňovalo zejména vůči Sovětskému svazu. Stručně řečeno druhou světovou válku nelze omezit pouze na její vojenský a strategický rozměr.

Kromě toho bylo mým cílem také šířit nejnovější poznatky, neboť historiografie prochází neustálou proměnou a naše znalosti o druhé světové válce se den ze dne rozšiřují. Příkladem za všechny může být dlouholetá osamělá práce Raula Hilberga. „Žádný americký vysokoškolský ústav se nezajímal o výzkum likvidace Židů. Už v roce 1963 mi bylo jasné, že zůstanu ve Vermontu až do konce života,“ napsal.⁷ Od dob těchto pionýrských začátků se šoa stalo předmětem bádání mnoha vědců. Na ekonomický aspekt zase nabídli zcela nový pohled Mark Harrison, Richard Overly a Adam Tooze, poukazující na to, jak zranitelný byl německý průmysl a jakých úspěchů dosáhl ten sovětský. Mýty však mívají až překvapivě dlouhou životnost. Snahou této publikace je postupně je vyvrátit. Na rozdíl od toho, co tvrdila propaganda doktora Goebbelse, byl maršál Rommel jen průměrným stratémem. Operaci *Barbarossa* nenarušil vpád německých vojsk do Řecka v dubnu 1941; byla odsouzená k nezdaru dříve, než vůbec začala. Tolik kritizované strategické bombardování sice významně přispělo k porážce Třetí říše, nedokázalo však Němce poštvat proti jejich Vůdci. Porážku wehrmachtu před Moskvou v roce 1941 vůbec nezapříčinil brzký příchod zimy. Pearl Harbor neznamenal drtivé vítězství Japonska. Dobyťtí jihovýchodní Asie se říší vycházejícího slunce nevyplatilo.

⁷ Raul Hilberg, *La Politique de la mémoire*, Paris, Gallimard, 1996 (am. vydání 1994), s. 156.

A tak dále. Historici už tyto skutečnosti potvrdili, veřejnost je však dosud nepřijala, což dokazuje, jak dalekosáhlé jsou účinky propagandy. Nejen že se s posledním výstřelem z děla nerozplynuly, ale nyní znovu získávají na síle prostřednictvím sociálních sítí.

A konečně, nebo snad především jsem chtěl pochopit pohnutky jednotlivých účastníků. „Někdo se možná bude domnívat, že epochu, která v průběhu padesáti let vykoření, zotročí nebo zabije sedmdesát milionů lidských bytostí, je zapotřebí pouze a především soudit. Je však také třeba pochopit, čím se vlastně provinila,“ napsal Albert Camus.⁸ Pokusil jsem se v rámci možností této rady držet a pochopit, jakými důvody byli vedeni protagonisté konfliktu, ať už je dnes soudíme jakkoli. Každý národ, každý vůdce i každý jednotlivec jedná na základě vlastních zájmů (skutečných, nebo domnělých), ideologie a interpretace. Taková hojnost pohnutek vylučuje jakékoli zjednodušení a vybízí k použití přístupu, který Tony Judt uplatnil na poválečnou Evropu: „Nemám žádnou velkou teorii soudobých dějin Evropy, kterou bych tu předložil, žádnou jednotící ideu ani žádný jedinečný příběh, do kterého by se vešlo vše.“⁹

Tato kniha není obhajobou jednoznačné teze, ale spíš vyprávěním s cílem vysvětlit a odhalit kořeny tragédie, která dodnes tíží svědomí lidstva. Podnik, jenž by se dal výstižně popsat slovy básníka Reného Chara, neboť „jsme rozpolceni mezi dychtivou touhou po poznání a zoufalstvím, že jsme poznali“.¹⁰

⁸ Albert Camus, *L'Homme révolté*, Paris, Gallimard, 1977, s. 14 (1. vyd. 1951, česky: *Člověk revolující*, Praha, Garamond, 2007, přeložila Kateřina Lukešová, s. 11–12).

⁹ T. Judt, *Après-guerre...*, op. cit., s. 20 (česky s. 7).

¹⁰ René Char, *Feuillets d'Hypnos*, Paris, Gallimard, 1983 (1. vydání. 1946, česky: *Zápisky Hypnovy, Výslovný úděl*, Praha, Anno, 1999, přeložila Anna Kareninová, s. 38), s. 184.

PŘÍČINY DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

V roce 1961 Alan John Percival Taylor rozčeřil vody historiografie. Zatímco jeho kolegové byli přesvědčeni, že „Hitler si druhou světovou válku přál a on jediný byl jejím strůjcem“¹, slavný britský historik navzdory převažujícímu názoru prohlásil, že válku v roce 1939 nikdo neplánoval, že šlo o „nehodu zapříčiněnou hrubými chybami diplomacie na obou stranách“.² Znamenalo by to v podstatě, že Führer jednal jako oportunista bez předem připraveného plánu, což by vysvětlovalo, že západní demokracie u něj žádný jasný program nezaznamenaly. Jednoduše proto, že žádný neměl,³ až na touhu uskutečnit pangermánské sny Viléma II. Taylorovy výroky v té době vyvolaly ohromení, dnes už vzbuzují jen zdvořilou lhůstojnost. Nutí nás nicméně znovu prozkoumat okolnosti vedoucí k druhé světové válce, které – a to je nutné zdůraznit – představují pravý opak k vývoji, jenž vedl k válečnému konfliktu v roce 1914.

Když v roce 1914 propukla válka, byli všichni v šoku. Ještě v létě nikoho ani nenapadlo, že by sarajevský atentát na arcivévodu Františka Ferdinanda skončil tak dalekosáhlým konfliktem. Nicméně zaslepené ambice německých, ruských a rakousko-uherských panovníků spolu s rozhořčením obyvatel a spory z konce devatenáctého století stačily k tomu, aby uvedly do pohybu mechanismus, do nějž mocnosti naskočily kvůli tradičně zavedeným spojenectvím a proto, že počítaly s krátkou, několikátýdenní, nanejvýš několikaměsíční válkou.

V roce 1939 naopak eskalaci nepřátelské atmosféry očekával každý od ministrů až po nejprostší obyvatele. V tomto strachu žili všichni celá třicátá léta, navíc se také obávali, že půjde o válku dlouhou a nelidskou. „Jediný rozdíl mezi Evropou předválečnou a poválečnou je v tom,“ napsal kubánský spisovatel Luis Rodríguez-Embil, „že ta první se vrhla do války se zavřenýma

¹ Alan J. P. Taylor, *Les Origines de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Presses de la Cité, 1961 (angl. vyd. 1961), s. 14.

² *Tamtéž*, s. 246.

³ Gordon Martel, „The revisionist as moralist. A. J. P. Taylor and the lessons of European history“, in Gordon Martel (ed.), *The Origins of the Second World War Reconsidered*, London, Routledge, 2003 (1. vyd. 1996), s. 10.

očima, kdežto ta druhá měla oči doširoka otevřené.“⁴ Přesto se v roce 1914 boje záhy rozhořely po celém starém kontinentu, zatímco po září 1939 trval téměř devět měsíců klid zbraní. Je pravda, že období před začátkem konfliktu bylo poznamenané španělskou občanskou válkou a italskou invazí do Albánie, k míru tedy mělo značně daleko (šlo spíš o příměří), nicméně první projevy nepřátelství nenasvědčovaly válce, neboť sice došlo k napadení Polska, ale na západní frontě panoval klid.⁵

Vzhledem k tomu, že příčiny první světové války byly nejasné, vyvolaly hned po jejím skončení bouřlivé debaty. Slavný článek 231 Versailleské mírové smlouvy přenášel odpovědnost výhradně na Třetí říši: „Vlády spojené a sdružené prohlašují a Německo uznává, že Německo a jeho spojenci jsou jako původci odpovědní za všechny ztráty a škody, jež utrpěli vlády spojené a sdružené a jejich státní příslušníci následkem války vnucené jim napadením od Německa a spojenců.“ Německo však toto znění, velmi diskutované i mezi historiky,⁶ neustále zpochybňovalo, takže polemiky trvají prakticky dodnes.⁷ V případě druhé světové války podobné rozpory nenastaly. A právem. Nejprve Adolf Hitler, posléze i japonské vedení v ní sehráli tak klíčovou roli, že byli jednohlasně označeni za viníky konfliktu, který si nikdo nepřál, ani národy, ani evropští, američtí či asijské lidři. Bylo třeba si tedy položit otázku zcela opačnou. Zatímco u první světové války historici pátrali po příčinách, aby pochopili, proč k tak nečekanému konfliktu vlastně došlo, u druhé světové války jim příčiny byly víceméně jasné, ptali se spíš, zda bylo možné ji jakkoli zabránit. Winston Churchill mimochodem navrhoval nazvat ji „zbytečnou válkou“ (*the unnecessary war*), protože podle jeho slov „snad nikdy nebylo snazší válku zastavit.“⁸ Svým výrokem však podcenil nemilosrdný sled událostí, které tento ozbrojený konflikt podnítily.

⁴ Citováno in Olivier Compagnon, „En marge de la guerre? Les Amériques latines“, in Alya Aglan a Robert Frank (ed.), *1937–1947. La guerre-monde*, Paris, Gallimard, 2015, s. 568.

⁵ Philip M. H. Bell, *The Origins of the Second World War in Europe*, London, Longman, 1997 (1. vyd. 1986), s. 6.

⁶ Fritz Fischer, *Les Buts de guerre de l'Allemagne impériale*, Paris, Éditions de Trévise, 1970 (něm. vyd. 1961).

⁷ Christopher Clark, *Les Somnambules*, Paris, Flammarion, 2013 (angl. vyd. 2013; česky: *Náměsíčníci: jak Evropa v roce 1914 dospěla k válce*, Praha, BB/art, 2014, přeložil Zdeněk Hron).

⁸ Citováno in P. M. H. Bell, *The Origins...*, op. cit., s. 47.

Weltanschauung

Adolf Hitler se ani tak nechopil příležitostí, které se zrovna naskytly, spíše se chystal uskutečnit program zahraniční politiky nastíněný v knize *Mein Kampf*, jejíž první svazek vyšel v roce 1925, druhý o rok později. Na rozdíl od vedení Výmarské republiky si nepřál Versailleskou mírovou smlouvu revidovat, ale rovnou zneplatnit,⁹ a tím pádem zrušit omezení německých ozbrojených sil, získat zpět ztracené kolonie a vrátit hranice Třetí říše do stavu před první světovou válkou. Tento záměr předpokládal otevřený střet s Francií, která, jak tvrdil, „je a zůstane neúprosným smrtelným nepřítelem německého národa.“¹⁰ Revize řádu nastoleného v letech 1919–1920 však nebyla jeho konečným cílem, pouze první etapou. Hitler byl totiž přesvědčen, že „pro světové dějiny je klíčová rasová otázka“¹¹, a doufal, že zajistí převahu Árijců nad takzvané podřadnými rasami – v prvé řadě nad Židy –, což byla jeho interpretace darwinistické myšlenky, že silní mají zvítězit nad slabšími. A konečně chtěl zajistit prosperitu svému lidu a získat pro něj na východě nový životní prostor (*Lebensraum*), k čemuž ho inspirovaly myšlenky geopolitika Karla Haushofera. „Nová říše se musí znovu vydat na pochod po vzoru dávných řádových rytířů, aby německým mečem získala hroudu pro německý pluh a národu denní chléb.“¹² Tyto ambice si neprotiřečily, naopak šly ruku v ruce. Führer „musel zničit židy, a tím obnovit smysl dějin, a současně musel v tomto obnoveném přirozeném životním boji dobýt nový životní prostor pro německý národ.“¹³ „Dva hlavní Hitlerovy cíle – zničit ‚židobolševismus‘ a ‚vydobýt si na východě životní prostor‘ – se spojily v jednotný koncept, který se stal základem jeho programu.“¹⁴

Hitlerovy plány byly zasazeny do historického kontextu ovládaného dvěma základními okolnostmi. Za prvé Versailleskou smlouvu odmítala i řada dalších velmocí, protože v jejich očích představovala hned trojí křivdu. Němci tvrdili, že úmluva nespravedlivě diktuje poraženému podmínky bez předchozího vyjednávání. Na druhou stranu dostatečně neuznala kruté oběti, které musela

⁹ Eberhard Jäckel, *Hitler idéologue*, Paris, Calmann-Lévy, 1973, s. 32 (něm. vyd. 1969, česky: *Hitlerův světový názor*, Praha-Litomyšl, Paseka, 1999, přeložila Alena Mišková, s. 27).

¹⁰ E. Jäckel, *Hitler...*, op. cit., s. 44 (česky: *Hitlerův světový názor*, česky s. 36).

¹¹ Volker Ullrich, *Adolf Hitler. Une biographie*, première partie, *L'Ascension: 1889–1939*, Paris, Gallimard, 2016, s. 220 (něm. vyd. 2013).

¹² *Mein Kampf*, citováno in E. Jäckel, *Hitler...*, op. cit., s. 122 (česky: *Hitlerův světový názor*, s. 34–35).

¹³ E. Jäckel, *Hitler...*, op. cit., s. 151 (česky: *Hitlerův světový...*, s. 100–101).

¹⁴ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, op. cit., s. 220.

během války přinést řada zemí, a nenabídla jim přiměřené zadostiučinění. Japonsko bylo rozhořčeno a v Itálii se mluvilo o „zmrzačeném vítězství“. A konečně poválečné uspořádání zhusta přehlíželo právo národů na sebeurčení, stanovené ve Čtrnácti bodech prezidenta Wilsona. Hlas silné německé (v Polsku a Československu) a maďarské (v Rumunsku a Jugoslávii) národnostní menšiny nebyl vyslyšen, což vyvolalo podrážděnost a roztrpčení. K tomu se přidal všeobecný chaos, který v roce 1929 rozpoutala hospodářská krize. Ochromila mezinárodní obchod, posílila protekcionismus, narušila křehkou evropskou rovnováhu a prudkým nárůstem nezaměstnanosti a chudoby vyvolala silné sociální napětí. Máme proto považovat Versailleskou smlouvu a hospodářskou krizi za „příčiny“ druhé světové války? Není to tak snadné, neboť tyto údajné příčiny nevyvolaly všude stejné následky. Spojené státy americké stížené hospodářskou depresí nepovažovaly válku za řešení problémů. Turecko okleštěné Sèvreskou smlouvou (1920) uplatňovalo ve třicátých letech mírovou, nerevizionistickou diplomacii. Jinými slovy, okolnosti meziválečného období představovaly živnou půdu pro vznik nacismu, nelze je však považovat za zdroj konfliktu, za nějž byl bezpochyby zodpovědný především Hitler. „Místo aby pokorně přijal místo, které se Německu nabízelo uprostřed světového řádu ovládaného hospodářsky rozvinutými anglofonními zeměmi, rozhodl se využít nahromaděnou nespokojenost svého lidu a tento řád vyzvat na epický souboj.“¹⁵ Přál si, aby Třetí říše světovému řádu vládla, a ne si v něm hledala své místo.

Výzva to byla obrovská a plány nastíněné v *Mein Kampf*u se téměř vzpíraly zdravému rozumu. Nechyběla jim však jistá, byť zvrácená logika. V roce 1939 bylo Německo chudou zemí, v níž se více než patnáct milionů lidí stále živilo převážně řemeslem nebo zemědělstvím.¹⁶ V roce 1935 se příjem na osobu rovnal částce 4500 dolarů – což je úroveň srovnatelná se současným stavem v Jihoafrické republice¹⁷ – a všichni Němci ať tak či onak pocítili mezi dvěma válkami důsledky hladu a nezaměstnanosti.¹⁸ Chtěl-li Hitler zajistit svému lidu blahobyt, mohl se opřít o liberalismus a podpořit například vývoz průmyslového zboží – což je směr, kterým se po první světové válce vydala Výmarská republika. Krize v roce 1929 a nárůst protekcionismu však tuto strategii znemožnily. Navíc by to znamenalo dohodu s mocnostmi (tedy splácení reparací), kterou diktátor kategoricky odmítal. Pokud se tedy Německo

¹⁵ Adam Tooze, *Le Salaire de la destruction. Formation et ruine de l'économie nazie*, Paris, Les Belles Lettres, 2012, s. 22 (angl. vyd. 2006).

¹⁶ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 21.

¹⁷ Tamtéž, s. 153.

¹⁸ Tamtéž, s. 181.

chtělo dostat k bohatství a půdě, které mu chyběly, byla válka nevyhnutelná. Bývalý svobodník se tudíž neostýchal použít sílu, tím spíš, že na první světovou válku vzpomínal v dobrém, neboť se v ní zachoval statečně.¹⁹ Koneckonců ani Američané neváhali decimovat indiány, aby se zmocnili jejich bohatství. Snahu získat větší území a přírodní zdroje ostatně nelze označit za „přehnanou posedlost rasistických ideologů. Podobnými úvahami se zabývala celá Evropa přinejmenším posledních dvě stě let.“²⁰ Kvůli nim mocnosti prolévaly krev na starém kontinentu a pořádaly neméně krvežíznivé a lačné mocenské výpady do zámoří. Nacisté tedy měli před očima příliš mnoho podobných příkladů, než aby se nechali zbrzdit morálními zábranami.

Führer nicméně musel při uskutečňování plánu postupovat opatrně, aby se mu ohrožené státy nepostavily do cesty. Velmi zručně tedy aplikoval „dvoukolejný“ přístup. „Na jednu stranu bylo potřeba jednat a nestarat se o diplomacii, na stranu druhou mírnit riziko za pomoci rétoriky nejednoznačnosti, smírlivých gest a přitažlivých nabídek.“²¹ V proslovu ze 17. května 1933 například dal najevo mírové záměry: „Žádná další válka by v Evropě nedokázala nastolit o nic uspokojivější situaci, než v jaké jsme se dnes ocitli. Ne, použití síly, ať už jakékoli, by v Evropě nemohlo vytvořit politicky ani ekonomicky lepší podmínky, než jaké zde již existují.“²² Zároveň si ale brousil zbraně a tvrdohlavě si šel za svým cílem: tedy přezbrojit Německo, rozvrátit spojení vycházející z Versailleské smlouvy a v souladu s pangermánskou myšlenkou integrovat všechny obyvatele německého původu do jedné velké Říše.

Aby mohl Hitler svůj ambiciózní plán uskutečnit, začal činit jedno rázné opatření za druhým. V prosince 1932 Společnost národů zrovnoprávnila Německo ve zbrojení. Hitler, 30. ledna 1933 čerstvě jmenovaný kancléřem, vyžadoval uplatnění tohoto práva, ale na základě námitek ze strany Francie se rozhodl ze Společnosti národů vystoupit. Zbrojení probíhalo už dávno před rokem 1933, nyní však nabralo na síle. V roce 1935 Třetí říše znovu zavedla brannou povinnost, sestavila válečné námořnictvo (*Kriegsmarine*) a vojenské letectvo (*Luftwaffe*) a ještě zvýšila výrobu zbraní. V březnu 1936 následoval další krok v podobě remilitarizace Porýní, které až do té doby představovalo pro Francii ochranný štít na levém břehu Rýna.

Zároveň Německo systematicky podrývalo síť spojení, kterou se Francie snažila vybudovat už od dvacátých let. V lednu 1934 byl z popudu Polska

¹⁹ Ian Kershaw, *Hitler*, díl 1, 1889–1936, Paris, Flammarion, 2000, s. 150–151 (angl. vyd. 2000, česky: *Hitler. 1889–1936. Hybris*, Praha, Argo, 2004, přeložil Pavel Vereš, s. 107).

²⁰ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 180.

²¹ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, op. cit., s. 578.

²² *Tamtéž*, s. 575–576.

uzavřen německo-polský pakt o neútočení, který měl platit následujících deset let. Z pohledu Józefa Becka (vychytralého ministra zahraničí) umožňoval „nenaslouchat francouzským našeptávačům“ a zároveň si udržet spojení s Paříží pro případ, „že by Německo dělalo potíže“²³. Tento drobný detail francouzské vládě unikl, proto byla nepřírozenou dohodou znepokojena. Pakt ostatně vadil i Moskvě, neboť podobnou úmluvu uzavřela s Polskem o dva roky dříve. V červnu 1935 se Německu podařilo vnutit Velké Británii dohodu, podle níž mohla kriegsmarine disponovat loďstvem, jehož tonáž by se rovnala 35 % tonáže Royal Navy. Britové se tím pokusili získat nad nevyhnutelným německým zbrojením kontrolu, mnohem větší starosti jim ovšem dělala japonská flotila.²⁴ Nicméně touto úmluvou byla jasně porušena Streská fronta, v níž se v dubnu předchozího roku sešly Francie, Itálie a Velká Británie a slavnostně přísahaly, že se „všemi vhodnými prostředky postaví proti jakémukoli jednostrannému odmítnutí smluv, které by mohlo ohrozit mír v Evropě“. Britský ministr zahraničí Samuel Hoare tuto přísahu porušil, neboť jednal s velvyslancem Joachimem von Ribbentropem mezi čtyřma očima.

Kromě toho Adolf Hitler začal také se shromažďováním obyvatel německého původu v Říši. Sársko bylo podle Versailleské mírové smlouvy na patnáct let svěřeno do správy Společnosti národů s tím, že v roce 1935 se uskuteční referendum, v němž se obyvatelé budou moci rozhodnout, zda chtějí zachovat status quo, nebo připojit své území buď k Francii, či k Německu. Nacisty pečlivě připravený Sárský plebiscit dopadl tak, že více než 90 % voličů se vyjádřilo pro připojení k Třetí říši. Po velkém naléhání na kancléře Schuschnigga vyrazilo Německo 12. března 1938 se svými tanky směrem na Vídeň a následujícího dne navrhlo znění zákona „O znovusjednocení Rakouska s Německou říší“, které 10. dubna ratifikovalo 99,75 % rakouských voličů. A konečně v roce 1938 se Hitler rozhodl, že Československo musí zmizet z mapy.²⁵ Využil k tomu účelu nepokoje vyvolávané nacisty v Sudetech, území, na němž žily více než tři miliony etnických Němců, kteří byli údajně Prahou utiskováni. Evropa se ocitla na okraji propasti. Přesně v tu chvíli nabídl britský premiér Neville Chamberlain Führerovi setkání a 15. září 1938 odletěl do Berchtesgadenu. Znovu se potkali 22. září. Tváří v tvář odhodlanému Londýnu a Paříži diktátor váhal. Situaci rozčísl 28. září Mussolini, který navrhl uspořádat konferenci. Dne 30. září toto setkání v Mnichově vyústilo v dohodu, že Sudety budou postupně připojeny k Třetí říši a Francie s Velkou Británií na oplátku garantují zachování Československa – nebo přinejmenším toho, co z něj zbude. Neboť obě demokracie tím

²³ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 90–91.

²⁴ Tim Bouverie, *Apaiser Hitler*, Paris, Flammarion, 2020 (angl. vyd. 2019), s. 107–108.

²⁵ Projev před vedením ministerstva zahraničních věcí a wehrmachtu, 28. května 1938, citováno in V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, op. cit., s. 868.

přišly o výrazného spojence, který měl kromě systému opevnění k dispozici třicet vojenských divizí, čtyři sta letounů a značně rozvinutý průmysl.²⁶

Chamberlain a jeho francouzský protějšek Daladier se po návratu dočkali nadšeného přijetí. První se holedbal, že zachránil „mír pro naši dobu“, ten druhý, kterého vítaly jásající davy, vykřikl: „Ti pitomci! Kdyby jen tušili!“²⁷ Přesto se ozvalo pár námitek. „Bylo na výběr mezi válkou a hanbou. Vybral jste si hanbu a dostanete za to válku,“ prohlásil Winston Churchill. Labourista Hugh Dalton se nechal slyšet, že dohoda je „cárem papíru vytrženým z *Mein Kampfu*“²⁸. Spisovatelka Dorothy Parker o něco lehčím tónem napsala, že Chamberlain je „prvním premiérem v historii, který se plazí rychlostí 400 kilometrů v hodině“²⁹.

Nacionalista Henri de Kerillis z druhé strany Lamanšského průlivu předpokládal: „Německo je nenasytné a vůči slabým nemilosrdné. Právě jste ukázali, že patříte mezi slabé. Německo uznává jen ty silné. Vy se domníváte, že se bude chovat klidně a mírumilovně, já jsem přesvědčen, že bude lačné a strašlivé.“³⁰ Nicméně převážně pacifistická veřejnost ve Francii i ve Spojeném království Mnichovskou dohodu podpořila. Hitler byl rozladěný. Ani trochu se mu nelíbilo, že Berličané britskému ministru zahraničí při průjezdu městem provolávají slávu a že se jeho spoluobčané radují ze zachování míru. „S tímhle národem ještě do války jít nemůžu“³¹, prohlásil údajně. Pravdou bylo, že Němci se vůči případnému vojenskému konfliktu stavěli přinejmenším rezervovaně.

Nicméně velká část obyvatel s politikou svého vůdce souhlasila. Kráčel přece ve šlépějích pangermanismu, který před první světovou válkou hlásal císař Vilém II. Navíc úspěšně a za pomoci mírových prostředků udržoval stejný směr jako Výmarská republika, která neustále zpochybňovala Versailleskou smlouvu a pod vedením generála Hanse von Seeckta od dvacátých let tajně zbrojila. Hitler tedy většinou svých opatření z třicátých let pokračoval v tradiční politice Berlína³² a plnil očekávání svého lidu. Dokonce i KDP (Německá komunistická strana) v manifestu ze srpna 1930 navrhla roztrhat smlouvu, která byla Německu vnucena v Zrcadlovém sále roku 1919, vymazat válečné

²⁶ Paul W. Doerr, *British Foreign Policy. 1919–1939*, Manchester, Manchester U.P., 1998, s. 225.

²⁷ Podle slov státního tajemníka francouzského ministerstva zahraničí Alexise Légera. Viz Élisabeth du Réau, *Édouard Daladier. 1884–1970*, Paris, Fayard, 1993, s. 285.

²⁸ Carlo D'Este, *Churchill seigneur de guerre*, Paris, Perrin, 2010, s. 419 (am. vyd. 2008, česky: *Válečný vůdce: život Winstona Churchilla ve válce 1874–1945*, Praha, Mladá fronta, 2013, přeložila Lucie Šmejkalová s. 335–336).

²⁹ Tim Bouverie, *Apaiser Hitler...*, op. cit., s. 432.

³⁰ Jean-Baptiste Duroselle, *Politique étrangère de la France. La décadence. 1932–1939*, Paris, Seuil, 1983 (1. vyd. 1979), s. 357.

³¹ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, op. cit., s. 889.

³² Patrick Finney (ed.), *The Origins of the Second World War*, London, Arnold, 1997, s. 115.

dluhy a reparace a znovu obsadit území ztracená následkem Velké války. Samozřejmě že cílem těchto převážně taktických požadavků bylo omezit popularitu nacistické partaje.³³ Svědčily nicméně i o tom, že německá společnost se na nich víceméně shodne. „Porážka a ztráta území vinou Versailleské smlouvy probudily expanzionismus pravice a podporovaly revizionistické nároky, které většina Němců považovala za oprávněné.“³⁴ Množství pravicových kruhů ostatně podporovalo mocenskou politiku a domnívalo se, že „vojenské organizační metody by měly být aplikovány na celou společnost“.³⁵ Většina německé společnosti, ovlivňovaná fašistickými, monarchisticko-reakcionářskými a národně-konzervativními partajemi a spolky, byla tedy zralá na militarizaci, ať už v jakékoli podobě.³⁶ Říše tudíž mohla počítat s velkou podporou své zahraniční politiky, což ale zároveň neznamenal, že by si lid vroucně přál válku.

Konsensus byl o to silnější, že nacistům se rychlým a brutálním zásahem podařilo zlikvidovat opozici (*Gleichschaltung*). Zmocňovací zákon z 23. března 1933 umožnil Adolfu Hitlerovi vládnout prostřednictvím dekretů. A tak byly 2. května 1933 zrušeny odbory a převedeny pod Německou frontu práce (*Deutsches Arbeitsfront*, DAF). Zmizely všechny politické strany, jediným oficiálním politickým uskupením se 14. července 1933 stalo nacistické hnutí (NSDAP). Vzpírala se pouze armáda, ačkoli její velitelé, povětšinou monarchisté a konzervativci, s cíli režimu souhlasili. Ministr obrany Werner von Blomberg například od roku 1933 prohlašoval, že nová vláda představuje něco, „co si ti nejlepší z nás přáli už dlouhá léta“.³⁷ Při vědomí toho, jak vojensky slabá je jejich země, se však obávali, aby opakované výpady nevyvolaly u ostatních mocností nežádoucí reakce. Proto vyzývali spíš k umírněnosti.

Dne 5. listopadu 1937 Hitler v kancelářství za přítomnosti vrchních vojenských velitelů předestřel cíle své zahraniční politiky, jejichž hlavní linie známe díky zápisu, který ze setkání pořídil Hitlerův vojenský adjutant, plukovník Friedrich Hossbach (proto je dokument označován jako „Hossbachův protokol“). Právě zde vůdce oznámil záměr připojit Rakousko a zničit Československo. Vrchní velitel pozemních vojsk (Werner von Fritsch), ministr zahraničí (Konstantin von Neurath), jakož i Werner von Blomberg měli k návrhu výhrady,

³³ Wilhelm Deist, Manfred Messerschmidt, Hans-Erich Volkmann, Wolfram Wette, *Germany and the Second World War*, díl 1, *The Build-up of German Aggression*, Oxford, Clarendon Press, 1990, s. 71–72.

³⁴ I. Kershaw, „The Nazi dictatorship. Problems and perspectives of interpretation“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 130.

³⁵ W. Wette, „Ideology, Propaganda, and Internal Politics as Preconditions of the War Policy of the Third Reich“, in W. Deist et alii, *Germany and the Second World War*, díl 1, op. cit., s. 15.

³⁶ *Tamtéž*, s. 81–82.

³⁷ *Tamtéž*, s. 104.

protože se báli zásahu ze strany Francie a Velké Británie. Tento odpor Hitler bez zbytečných okolků zlomil. Čerstvě ovdovělý Blomberg se zamiloval do jisté mladé ženy ze skromných poměrů a 12. ledna 1938 se s ní oženil. Anonymní dopis, k němuž byly přiloženy lechtivé fotografie, příhodně odhalil, že Margarethe Gruhn se dříve živila jako prostitutka. To samozřejmě Hitler s Göringem, kteří šli páru za svědky, nemohli tolerovat. Blomberg se své vyvolené odmítl vzdát, a tak 27. ledna následujícího roku podal demisi. Fritsch byl zase falešně obviněn z udržování homosexuálního vztahu, což byla pomluva, kterou Göring náležitě šířil, protože se chtěl zbavit potenciálního protivníka. Velitel pozemních vojsk musel kvůli skandálu 3. února 1938 rezignovat.

Hitler využil těchto změn ke konsolidaci své moci. Odvolal čtrnáct generálů, přeložil čtyřicet šest důstojníků, a místo aby Blomberga někým nahradil, přivlastnil si jeho funkci.³⁸ A rovnou se zmocnil i vrchního velení ozbrojených sil (*Oberkommando der Wehrmacht*, OKW). OKW, které vzniklo 4. února 1938 a v jehož čele stál generál Keitel, zastřešovalo štáby pozemních sil (*Oberkommando des Heeres*, OKH), letectva (*Oberkommando der Luftwaffe*, OKL) i námořnictva (*Oberkommando der Marine*, OKM). Náčelníci těchto tří štábů generál Walther von Brauchitsch, generál Hans Jeschonnek a admirál Erich Raeder přímo podléhali diktátu OKW. K podobným změnám došlo i na významných ministerských postech. Konstantina von Neuratha vystřídal ve Wilhelmstrasse Joachim von Ribbentrop a Walther Funk nastoupil do funkce ministra hospodářství za Hjalmara Schachta – což byl vynikající odborník, kterému se během hyperinflace v letech 1923–1924 podařilo zachránit říšskou marku. Hitler tedy nebyl žádným „slabým diktátorem“³⁹, jak tvrdí německý historik Hans Mommsen, naopak stal se neomezeným vládcem. Veškerá diplomatická i vojenská rozhodnutí záležela na něm.

Přestože Hitlerovu kontrolu nad společností i státním aparátem všichni uznávali, neznamena to, že by Němci hlasovali pro válku. S geopolitickými záměry režimu sice souhlasili, doufali však, že se obejdou bez ozbrojeného konfliktu. První světová válka německé obyvatelstvo citelně zasáhla a podpořila pacifismus, který se nacistickému režimu nedařilo potlačit. Rezignovaný národ měl daleko k bojechtivé náladě, nepřál si nic jiného než mír.⁴⁰ „Bojíme se, aby nepřišla válka a Německo v jejím důsledku nezaniklo. Z možnosti války nikdo nadšený není“⁴¹, psalo se během sudetských nepokojů ve zprávě exilové

³⁸ Richard Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, 1933–1939, Paris, Flammarion, 2009, s. 725 (angl. vyd. 2003, česky *Třetí říše u moci 1933–1939*, Praha, Beta Dobrovský, Plzeň, Ševčík, 2009, přeložil Lumír Mikulka, s. 516).

³⁹ I. Kershaw, „The Nazi dictatorship...“, in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 134.

⁴⁰ W. Wette, „Ideology...“, cit. čl., s. 122.

⁴¹ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, op. cit., s. 875.

strany sociálních demokratů (SOPADE). Zkrátka, „režimu se ani horečným úsilím nepodařilo podnítit válečné nadšení srovnatelné s atmosférou v srpnu 1914“. ⁴² Proto se sice nacističtí vůdci chystali k boji, ale v oficiálních vyjádřeních se o možnosti válečného konfliktu nezmiňovali ani slovem. ⁴³ Touhu po míru však provázel horečný strach z obležení, který oficiální propaganda jen podporovala. Režim neustále poukazoval na to, že Říši svírá množství nepřátel, a vytvářel tak pocit ohrožení, který v obyvatelstvu vyvolával obavy. ⁴⁴ K tomu se přidával ještě dojem, že pokud nepřátelé znovu vnutí Německu konflikt, bude tentokrát potřeba dotáhnout ho až do konce. „Synové měli dokázat, co se jejich otcům nezdařilo. Měli prolomit opakující se cyklus, který odsuzoval každé pokolení k bojům v Rusku.“ ⁴⁵

Přesto převládala rozporuplná nálada. Zároveň se totiž projevoval pocit, „charakterizovaný jedním z pozorovatelů jako ‚opravdu mimořádně silná válečná psychóza‘ spojená se zadostiučiněním, že Německo konečně získává mezinárodní respekt“. ⁴⁶ V každém případě se Hitlerovi během pěti let podařilo zrušit Versailleskou smlouvu, rozkmotřit spojenece s Francií a Velkou Británií a integrovat většinu německojazyčných menšin z celé Evropy. To vše bez jediného výstřelu – z čehož se ministr propagandy Joseph Goebbels velice radoval. „Nechali nás nerušeně projít rizikovou zónou“, ⁴⁷ prohlásil v dubnu 1940. Tento úspěch však Führerovi ani zdaleka nestačil. Jeho charismatická moc ⁴⁸ vyžadovala, aby dosahoval neustále „nových vítězství, kterými by potlačil nespokojenost obyvatelstva a zabránil ztrátě prestiže. A byl proto ochoten riskovat čím dál víc“. ⁴⁹ Tímto úprkem vpřed se odlišoval od západních demokracií.

Abulie

Londýn i Paříž si byly vědomy hierarchie možných rizik a největší hrozbu viděly v Německu. Aby ji zažehnaly, využily tří základních prostředků – kombinace kolektivní bezpečnosti a odzbrojení, politiky *appeasementu* a celé řady spojení. Ani jeden z nich bohužel nezabral.

⁴² W. Wette, „Ideology...“, cit. čl., s. 123.

⁴³ *Tamtéž*, s. 120.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 123.

⁴⁵ Nicholas Stargardt, *La Guerre allemande. Portrait d'un peuple en guerre*, Paris, Vuibert, 2017, s. 40 (angl. vyd. 2015, česky: *Německá válka – národ a země ve zbrani: 1939–1945*, Praha, Pavel Dobrovský – BETA, 2016, přeložili Daria a Milan Dvořákoví, s. 36).

⁴⁶ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, *op. cit.*, s. 706–707 (česky s. 504).

⁴⁷ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, *op. cit.*, s. 571.

⁴⁸ I. Kershaw, *Hitler. Essai sur le charisme en politique*, Paris, Gallimard, 1995 (angl. vyd. 1991).

⁴⁹ V. Ullrich, *Adolf Hitler...*, *op. cit.*, s. 892.

Cílem Společnosti národů, která vznikla podpisem Versailleské smlouvy, bylo podporovat odzbrojení, předcházet válkám za pomoci principu kolektivní bezpečnosti a problémy řešit vyjednáváním. Tyto vznešené zásady však zůstaly jen na papíře. Spojené státy americké, které stály u zrodu SN, se jimi téměř vzápětí odmítly řídit a zvolily raději izolacionismus. Ženevské shromáždění navíc podmiňovalo uplatnění sankcí jednomyslným odhlasováním Rady, což byla „utopie“.⁵⁰ Nemělo ani ozbrojené síly, kterými by svá rozhodnutí mohlo vymáhat. Odzbrojení záhy přestalo být reálné vzhledem k tomu, že Německu – jak jsme viděli – bylo od 10. prosince 1932 umožněno zbrojit stejně jako ostatním zemím. Ve třicátých letech se bezmoc Společnosti národů projevila naplno. V září 1931 se Japonsko zmocnilo Mandžuska a Rada SN se neodvážila zasáhnout. Po italském útoku na Etiopii se 5. října 1935 omezila pouze na mírné hospodářské sankce vůči Římu, které Mussoliniho nechaly zcela chladným a uspíšily jeho svazek s Hitlerem. Dne 18. září 1934 sice do Společnosti národů vstoupil Sovětský svaz, na druhou stranu Německo a Japonsko ji v roce 1933 opustily, následovány roku 1937 Itálií. Hrstka osobností, zejména z řad levice, ještě dávala kolektivní bezpečnosti naději. Britští labouristé v letech 1934–1935 horovali za odzbrojení. Herbert Morrison věřil, že každá země potřebuje k obraně proti případnému protivníkovi mnohem méně zbraní.⁵¹ Jenže tváří v tvář Hitlerovým mocenským výpadům těmto hlasům naslouchalo čím dál méně lidí.

Francie a Velká Británie se tedy rozhodly, že nebudou spoléhat na pochybnou kolektivní bezpečnost a místo toho se zaměří na politiku *appeasementu*. Doufaly, že když Führerovým požadavkům ustoupí, uspokojí ho a zabrání tak válce, o níž nestály. Jak se vyjádřil britský premiér Neville Chamberlain, válkou „se nic nezíská, nic nevyřeší a nic neukončí“.⁵² Tato zaslepenost vyvěrala zejména z nepochopení skutečné podstaty nacismu. Francouzští a britští lídři se domnívali, že Hitler je jen převtělením Bismarcka a přebírá tradiční touhu po věčném Německu. Navíc jen málo Francouzů četlo *Mein Kampf* – který francouzsky vyšel poprvé až v roce 1934 – a ještě méně jich bralo toto dílo vážně.⁵³ V Británii jakbysmet. Britský velvyslanec v Berlíně Neville Henderson ho sice znal, ale myslel si, že jakmile se vyřeší stížnosti spojené s požadavky Versailleské smlouvy, nacistický režim splní svou historickou

⁵⁰ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 37.

⁵¹ R. A. C. Parker, „Alternatives to appeasement“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 208.

⁵² Sidney Aster, „Guilty men: the case of Neville Chamberlain“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 63.

⁵³ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 63.

funkci a zanikne.⁵⁴ Zkrátka „zaslepenost hrála v rozhodnutích francouzského a anglického vedení bezpochyby větší roli než vypočítavost“.⁵⁵

Veřejné mínění bylo pod vlivem hrůzných vzpomínek na první světovou válku prodchnuté pacifismem a rozhodně se mu záhy po uzavření Versailleské smlouvy nechtělo pouštět do nového konfliktu, který by byl podle všeho přinejmenším stejně děsivý jako ten předchozí. V letech 1934–1935 provedla Společnost národů průzkum (*Peace Ballot*), v němž se obyvatel Velké Británie ptala, jaký je jejich názor na SN a na odzbrojení. Pro omezení zbrojení i pro činnost Společnosti hlasovalo tehdy 11 600 000 Britů (tedy 38 % obyvatel starších 18 let).⁵⁶ Navíc mnoho z nich se domnívalo, že požadavky hitlerovského Německa nejsou neoprávněné, tím spíš, že podmínky, které mu byly v roce 1919 vnuceny, vyvolávaly ve veřejnosti výčitky svědomí. V roce 1935 „panovalo přesvědčení, že Německo má právo znovuvyzbrojovat, jelikož Francie neudělala nic pro odzbrojení“.⁵⁷ Kromě toho, jak by mohla Velká Británie protestovat proti přítomnosti wehrmachtu v německých městech, například v Kolíně nad Rýnem?⁵⁸ V tomto směru se tedy obnovení branné povinnosti, připojení Sárska, remilitarizace Porýní, a dokonce i *Anschluss* zdály být oprávněné, tím spíš, že tato opatření bezpečnost Francie ani Velké Británie nijak přímo neohrožovala.

Řada pozorovatelů později litovala, že se demokracie neuchýlily k preventivní válce, například v roce 1936. Vše však nasvědčuje tomu, že ani Britové, ani Francouzi by nový válečný konflikt nepřipustili. Nebylo dosaženo kritického bodu, tedy okamžiku, kdy stát usoudí, že jsou ohroženy jeho životně důležité zájmy a je nutné vstoupit do války. Žádný Hitlerův mocenský výpad (například remilitarizaci Porýní) před Mnichovem nepovažovali občané západních zemí za důvod k novým bojům.⁵⁹ V roce 1936 by jistě podmínky pro válku byly příznivější než roku 1939, jenže cílem londýnské politiky tehdy bylo za každou cenu jí zabránit.⁶⁰

A konečně obě země se domnívaly, že by vzhledem ke svému vojenskému vybavení, ekonomice i moci dokázaly případný útok spolehlivě odrazit. Dlužno ovšem podotknout, že vojenští vůdci si tak jistí nebyli. Ještě do roku 1937 Francouzi o převaze své armády, považované za nejsilnější na světě,

⁵⁴ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 158.

⁵⁵ François Furet, *Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au xxe siècle*, Paris, Robert Laffont/Calmann-Lévy, 1995, s. 367 (česky: *Minulost jedné iluze: esej o ideji komunismu ve 20. století*, Praha, Argo, 2018, přeložila Jana Lemmonier).

⁵⁶ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 177.

⁵⁷ I. Kershaw, *Hitler*, díl 1, op. cit., s. 781 (česky s. 503).

⁵⁸ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 192.

⁵⁹ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, op. cit., s. 715 (česky s. 511).

⁶⁰ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 191.

nepochybovali. Ministr letectví Pierre Cot prohlásil 11. prosince 1937, a to dokonce před poslaneckou sněmovnou, že „podle názoru všech odborníků má francouzské letectvo to nejlepší vybavení i nejlepší velitele“. ⁶¹ Ani Britové neměli obavy, sázeli na silný průmysl, vynikající válečné loďstvo i letectvo. ⁶² Pod touto lichotivou fasádou se však skrývala o něco méně příznivá skutečnost. Paříž i Londýn, otrěsené meziválečnou hospodářskou krizí, neustále snižovaly vojenský rozpočet. V roce 1919 britská vláda zavedla Pravidlo deseti let (*Ten Years Rule*). Prohlásila, že v následujících deseti letech Spojené království nevstoupí do žádné války, tudíž by bylo vhodné snížit rozpočet na obranu. ⁶³ Mezi lety 1934 a 1939 uvolnila britská vláda na přezbrojení pouhých 22 % ze svých příjmů ⁶⁴ – během pěti let tedy klesly náklady z předpokládaných 40 milionů liber na 19 milionů. ⁶⁵ Francie nabrala podobný směr. Rozpočet pro ozbrojené síly klesl mezi lety 1931 a 1935 o 32 % ⁶⁶, tedy v letech 1930–1934 pohltit pouhých 5 % čistého domácího produktu. ⁶⁷ Výdaje na armádu musely být kvůli finančním potížím sníženy, aby se účty vyrovnaly, tím spíš, že část poslanců vyznávala pacifismus. V roce 1935 odmítli navýšit rozpočet britských leteckých sil (*Royal Air Force*) na základě „velmi rozumného projevu, který pan Hitler pronesl 21. května“. ⁶⁸ V obou zemích vláda raději rozprodávala zásoby z první světové války, než aby investovala do nových zbraní. Část ozbrojených sil navíc měla udržovat pořádek na území britského impéria, a ne se připravovat na další válku. ⁶⁹ Stratégové se nemohli rozhodnout, neboť byli přesvědčeni o síle svých vojenských prostředků, nikoli však o jejich výkonu.

Tento rozpor se naplno projevil v únoru 1936. Ačkoli civilní úřady hodlaly reagovat na případnou německou intervenci v Porýní, generální štáb byl proti. ⁷⁰ Obával se, že Francie bude označena za útočníka a ocitne se v boji sama, protože Londýn s Bruselem se k operaci nepřidají. Nebyly to neoprávněné obavy. Navíc velitel francouzských ozbrojených sil generál Gamelin

⁶¹ Cité in J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 252–253.

⁶² David Edgerton, *Britain's War Machine. Weapons, resources and experts in the Second World War*, Londres, Penguin Books, 2012 (1. vyd. 2011), s. 11.

⁶³ T. Bouverie, *Apaiser...*, op. cit., s. 50.

⁶⁴ David French, *Raising Churchill's Army. The British Army and the War against Germany*, Oxford, Oxford U.P., 2000, s. 106.

⁶⁵ C. D'Este, *Churchill...*, op. cit., s. 410 (česky s. 330).

⁶⁶ Jean Doise a Maurice Vaisse, *Diplomatie et outil militaire. Politique étrangère de la France. 1871–2015*, Paris, Seuil, 2015, s. 378.

⁶⁷ Robert Frank, *Le Prix du réarmement français (1935–1939)*, Paris, Publications de la Sorbonne, 1982, s. 35.

⁶⁸ R. A. C. Parker, „Alternatives to appeasement“, cit. čl., s. 210.

⁶⁹ D. French, *Raising Churchill's Army...*, op. cit., s. 81.

⁷⁰ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 164–165.

záměrně síly protivníka přecenil.⁷¹ V dubnu 1935 odhadl, že Třetí říše má v pohotovosti třicet dva divizí, stejný počet záložníků, a když se k nim přidá padesát pohraničních divizí, bude výsledek činit neuvěřitelných sto dvacet divizí. Z toho dvaadvacet jich podle něj tábořilo v Porýní. Zpravodajské služby však dodaly reálnější odhad. Druhé oddělení Generálního štábu v březnu 1936 správně uvedlo, že Německo zmobilizovalo pouze 480 000 mužů, navíc špatně vycvičených.⁷² Důvody takového přehánění zůstávají dodnes záhadou. Gamelin se bezpochyby snažil přimět vládu, aby navýšila armádní rozpočet, možná ji i donutil, aby vyhlásila všeobecnou mobilizaci, a tím zajistit vítězství. Výkonná moc něco takového vyloučila vzhledem k blížícím se parlamentním volbám. Nicméně Francie měla v té době opravdu tak velkou vojenskou převahu, že Hitler nařídil svým jednotkám, aby se v případě střetu s francouzskou armádou stáhly. „Kdyby tehdy Francouzi vtáhli do Porýní, museli bychom opět odmaširovat se staženým ocasem. Vojenská síla na naší straně by nestačila ani k omezenému odporu,“ opakoval neustále v následujících letech.⁷³ Tato epizoda opět dokázala, že Francie ani Velká Británie se německé agresivní politice neodvažovaly postavit, tím spíš, že od roku 1937 pochybovaly o vlastních silách. „Nelze předem určit, kdy budeme mít natolik silnou obranu, abychom dokázali své území, obchod i životně důležité zájmy proti Německu ubránit,“ upozorňovali v listopadu britští náčelníci generálních štábů (*British Chiefs of Staff*, BCOS). Tato sice pociťovaná, ale nepřiznaná slabost podrývala spojení, která se Francie do té doby snažila navázat.

Spojenectví

Je třeba si uvědomit, že Londýn a Paříž nehrály podle stejných not. Britové neměli vůbec v úmyslu navazovat nová spojení, protože v roce 1914 všechna tragicky selhala,⁷⁴ což byla podle Nevilla Chamberlaina příčina první světové války.⁷⁵ Navíc se obávali, aby v Němcích ještě nepodněcovali pocit obklíčení.⁷⁶ Francouzi se naopak při pohledu na nefunkční kolektivní bezpečnost snažili upevnit svůj systém spojení, založený spíše na bilaterálních dohodách než globálních smlouvách. Locarnské dohody, které v roce 1925 podepsalo

⁷¹ Anthony Adamthwaite, „France and the coming of war“, in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 85.

⁷² J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 167.

⁷³ I. Kershaw, *Hitler*, díl 1, op. cit., s. 834 (česky s. 534).

⁷⁴ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 159.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 207.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 173.

Německo spolu s Belgií, Francií, Itálií, Polskem, Velkou Británií a Československem, měly zajistit bezpečnost západních německých hranic, vyloučit možnost války a neshody řešit arbitráží. Jenže Francii šlo hlavně o bilaterální dohody. V září 1920 podepsala s Belgií vojenskou dohodu zajišťující zejména spolupráci „v případě, že by Německo bezdůvodně zaútočilo“, ⁷⁷ a „koordinovanou obranu francouzsko-belgických hranic včetně východních hranic Lucemburska“. ⁷⁸ Obě země se však mohly svobodně rozhodnout, zda dohodu dodrží, nebo ne ⁷⁹, a Brusel se nechtěl na svého mocného souseda vázat příliš úzce. Remilitarizace Porýní ukázala, jak málo se dá na francouzské záruky spolehnout. A tak Belgie 6. března 1936 tuto smlouvu vypověděla a 14. října král Leopold III. znovu důrazně připomněl odvěkou neutralitu svého království. Polsko zase uzavřelo s Francií v únoru 1921 spojeneckou smlouvu, která zajišťovala vzájemnou podporu v případě agrese ze strany Německa či Sovětského svazu, ovšem německo-polská dohoda o neútočení z roku 1934 zbavila tento dokument smyslu.

A konečně okleštění Československa, které následovalo po jednání v Mnichově, podkopalo i základy takzvané „Malé dohody“. Po uzavření Locarnských dohod totiž Francie postupně podepsala další vojenské smlouvy s Československem (16. října 1925), Rumunskem (10. června 1926) a Jugoslávií (listopad 1926). Nicméně po ústupcích poskytnutých Německu v září 1938 se z francouzské ochrany stala iluze, neboť už nehrála žádnou roli. Jakmile bylo jasné, že by se kvůli těmto zárukám „z bezpečí stalo riziko“, ⁸⁰ nechala Paříž Prahu na holičkách. V Bělehradu a Bukurešti z toho vyvodili, že ani oni by nedopadli lépe. Tyto dohody však není radno přeceňovat, ve skutečnosti totiž neměly vůbec žádnou hodnotu. Britové odmítli poskytnout zemím východní Evropy ochranu. A Francouzi považovali „spojenectví na východě nikoli za povinnost, ale spíš za trumf, který Francii poskytoval ochranu bez nutnosti se angažovat“. Počítali zkrátka s tím, že tyto země pouze splní svůj úkol, a sice „zastavit a rozdělit německé síly ve prospěch Francie“. ⁸¹

Politika *appeasementu* tedy měla neblahé důsledky. Menším spojencům ukázala, že se na francouzskou pomoc nemohou spolehnout, což je vedlo buď k ostentativní neutralitě (jako v Belgii) nebo k hledání kompromisu s Německem. Odhalila rozpor mezi ofenzívní diplomacií s cílem obklíčit Třetí

⁷⁷ Citováno in J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 102.

⁷⁸ Citováno in Bruno Chaix, *En mai 1940, fallait-il entrer en Belgique? Décisions stratégiques et plans opérationnels de la campagne de France*, Paris, Economica, 2005 (1. vyd. 2000), s. 16.

⁷⁹ B. Chaix, *En mai 1940...*, op. cit., s. 16.

⁸⁰ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 210.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 42–43.

říši a defenzivní vojenskou taktikou, která nebyla schopna větší vojenské intervence za hranicemi Francie. Přínos těchto malých mocností byl ovšem už ze své podstaty omezený. To však neplatilo pro velké státy jako Spojené království, Sovětský svaz či Itálii, které hrály důležitou roli.

Francie a Velká Británie sice teoreticky byly spojenci, jejich vztahy však až do roku 1939 poznamenávalo napětí a neshody. Především šlo o dvě soupeřící velmoci, z čehož plynula řada konfliktů. Když Itálie v roce 1935 napadla Etiopii, francouzský ministerský předseda Pierre Laval vyčkával, protože si chtěl s Benitem Mussolinim udržet dobré vztahy, zatímco britský premiér Stanley Baldwin nechtěl, aby Británie ztratila kontrolu nad Rudým mořem, proto tlačil Společnost národů, aby na Itálii uvalila sankce. Rozdílné názory se ale naplno projevily až v souvislosti s Německem. Zatímco pro Paříž byla na prvním místě bezpečnost, což ji nutilo zaujmout vůči Berlínu odmítavý přístup, Londýn německé nároky podporoval, v roce 1935 podepsal s Třetí říší samostatnou námořní dohodu, o rok později odmítl zasáhnout v Porýní a posléze, opět samostatně, zahájil jednání, která vedla k Mnichovské konferenci. Proradný Albion podobnou diplomacií provozoval tradičně – zajistit rovnováhu mezi velmocemi, a zabránit tak nadvládě jednoho státu nad celým Starým kontinentem. Tato politika však podceňovala naléhavou potřebu Francie zajistit si bezpečí, i když její obavy byly „víc než opodstatněné“.⁸² Britové považovali Dohodu za jistou a jako vždy se vyhýbali jednoznačným závazkům, protože si od střetu chtěli držet odstup. Důkazem toho je, že Britové až do listopadu 1938 odmítali se svými francouzskými protějšky vést rozhovory, protože se obávali, že budou zataženi do válečného plánu, na který by neměli žádný vliv.⁸³ Nutno ale dodat, že Spojené království by na něj nemělo ani prostředky. V dubnu 1938 bylo schopné na pevninu poslat jen dvě divize.⁸⁴ Více vojáků odvelelo do Palestiny k potlačení arabské vzpoury než na podporu Francie kvůli československé krizi.⁸⁵

Ostatně na každé straně Lamanšského průlivu chápali *appeasement* jinak. Pro Brity to nebyl prostředek, jak získat čas, aby se mohli vyzbrojit. „Cílem naší politiky,“ jak to formuloval Horace Wilson, blízký poradce Neville Chamberlaina, „nikdy nebylo válku pouze odložit, abychom do ní mohli jít lépe připraveni. Šlo nám o to válce jednou provždy zabránit.“⁸⁶ Neznamenalo

⁸² David Reynolds, „The Fulcrum of the Twentieth Century“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 437.

⁸³ P. M. H. Bell, *The Origins...*, op. cit., s. 200.

⁸⁴ E. du Réau, *Édouard Daladier...*, op. cit., s. 237.

⁸⁵ P. M. H. Bell, *The Origins...*, op. cit., s. 183.

⁸⁶ Citováno in Sidney Aster, „Guilty men: the case of Neville Chamberlain“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 70.

to ovšem, že by si Londýn chtěl koupit mír za každou cenu. Pokud by Berlín situaci vyhrotil, vláda Jeho Veličenstva by reagovala silou.⁸⁷ Chamberlain po návratu z Mnichova řekl svému ministru zahraničí Halifaxovi: „Edwarde, musíme doufat v to nejlepší a připravit se na nejhorší.“⁸⁸ Ještě v březnu 1939 se nicméně premiér domníval, že se s Hitlerem dá domluvit, že válkou jenom vyhrožuje, aby se domohl svých nároků.⁸⁹ Jeho francouzský protějšek Édouard Daladier si tak jistý nebyl a hledal jen způsob, jak získat čas, aby se mohl připravit na válku, kterou od návratu z Mnichova považoval za nevyhnutelnou.⁹⁰ I přes tyto rozpory Francie slepě následovala svou „anglickou guvernantku“, jak se vyjádřil historik François Bédarida. Chtěla za každou cenu udržet dobré vztahy, aby bylo možné čelit nacistickému Německu společně. Navíc přijetím anglického velení si našla omluvu pro svou nečinnost.⁹¹

Paříž i Londýn se kromě toho pokoušely získat podporu Moskvy. Tradiční spojení obrácené naruby by totiž přinutilo Německo bojovat na dvou frontách. Něco podobného nacističtí vůdci po zkušenosti z roku 1914 už podruhé zažít nechtěli. Stalin se přiblížení k západním demokraciím nebránil, řídil se v tomto směru víc pragmatismem než ideologií. Nestál vždy a všude pouze na straně antifašismu a komunismu – v Číně podporoval Čankajška, a ne Mao Ce-tunga, a s Hitlerem také nebyl od začátku na válečné stezce. Během třicátých let podnikla nenápadnou cestu do Berlína řada vyslanců (Karl Radek, David Kandelaki, Sergej Bessonov...), kteří přinášeli mírovou ratolest.⁹² Kreml ale nezavíral dveře ani před Západem. V roce 1935 se například Francii podařilo se Sovětským svazem uzavřít dohodu. Ovšem Pierru Lavalovi a později i ministerstvu zahraničních věcí se přičilo si s rudým diktátorem zadávat. Místo aby tedy obě země podepsaly dohodu, jejíž součástí by byla i vojenská pomoc, dohodly se pouze, že se v případě napadení poradí a budou aktivně jednat pouze za souhlasu Společnosti národů. Dohoda tedy měla pramalou hodnotu. „Kdokoli, kdo se vyzná v mezinárodním právu, by tam našel tak dvacet různých klíčků. Ještě nikdy předtím nedosáhla paktománie takové míry rafinovanosti.“⁹³ Paříž jednala ustrašeně zejména kvůli své vnitrostátní politické situaci. Vláda se obávala, aby francouzská komunistická strana této

⁸⁷ P. M. H. Bell, *The Origins...*, op. cit., s. 279.

⁸⁸ David Dilks, „We must hope for the best and prepare for the worst: the Prime Minister, the Cabinet and Hitler's Germany, 1937–1939“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 47.

⁸⁹ Raphaële Ulrich-Pier, „L'apaisement, une erreur“, in Jean Lopez et Olivier Wieviora (ed.), *Les Grandes Erreurs de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Perrin, 2020, s. 25.

⁹⁰ E. du Réau, *Édouard Daladier...*, op. cit., s. 288.

⁹¹ A. Adamthwaite, „France and the coming of war“, cit. čl., s. 83.

⁹² Teddy Uldricks, „Soviet Security in the 1930“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 171.

⁹³ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 142.

dohody nezneužila k získání většího vlivu. Důvěra v sovětský režim byla více než vlažná. V roce 1935 velitelé Armengaud a Malraison z Druhého oddělení varovali před nebezpečím „uzavřít spojení s vládou, která nás uprostřed války zradila a připravila o jmění naše drobné střadatele, jejíž doktrína podřívá naše struktury, zejména tu vojenskou, a o níž se ví, že její náklonnost k Francii se řídí pouze vypočítavostí.“⁹⁴ Navíc vojenští vůdci pochybovali i o bojeschopnosti sovětských vojsk zdecimovaných čistkami. „Přitažlivost, kterou by sovětský stát do jisté míry mohl mít pro francouzskou armádu, prudce klesla ani ne kvůli komunistické podstatě režimu či Velkému teroru, ale zejména kvůli čistkám v Rudé armádě a především náhlému a záhadnému odstranění většiny vojenských velitelů.“⁹⁵ Britové měli podobné výhrady. Jejich ministerstvo zahraničí odjakživa cítilo k Rusku nedůvěru, neboť se obávalo jeho expanze k teplým mořím a vlivu v Persii a Afghánistánu. Po zhroucení carského režimu v roce 1917 a rudé revoluci se k této geopolitické nedůvěře přidal ještě nádech antibolševismu.⁹⁶ Vojenští velitelé se o tyto aspekty nezajímali, šlo jim pouze o to, jakou hodnotu má Rudá armáda. Nepochybovali, že by si dokázala uhájit své území, ale její ofenzivní silou už si tak jisti nebyli. Spojenectví s Moskvou tedy nedoporučovali.⁹⁷

A konečně, aby SSSR mohlo zasáhnout v Československu nebo v Polsku, muselo by Rumunsko s Polskem souhlasit s přechodem sovětských jednotek přes svá území, což radikálně odmítaly. „Něco takového by žádná rumunská vláda nemohla připustit,“ odpověděl 17. května 1938 rumunský ministr zahraničí Nicolae Petrescu-Comnen svému francouzskému protějšku Georgi Bonnetovi.⁹⁸ Stejné stanovisko zaujímala i Varšava. Moskva si z toho vzala ponaučení. Žádostí o povolení průjezdu nechtěla ani tak znesnadňovat dohody, ale spíš získat konkrétní vojenské záruky, navíc si tím testovala, jak upřímně to Západ myslí.⁹⁹ Dvojí odmítnutí jak Varšavy, tak Bukurešti jistě Stalinovu nedůvěru jen zvýšilo, a v tomto případě právem. Francie i Velká Británie o spojení stály, ale nebyly ochotny za něj zaplatit. Důkazem této neochoty je, že Édouard Daladier sice v roce 1937 jednání obnovil, ale 19. března svému generálnímu štábu sdělil, že je potřeba „získat čas a zároveň Sověty neodradit“.¹⁰⁰ Na základě těchto okolností kremelský vůdce změnil taktiku. Po rozčarování z Mnichovské

⁹⁴ Poznámka citovaná in E. du Réau, *Édouard Daladier...*, op. cit., s. 198.

⁹⁵ Georges Vidal, *Une alliance improbable. L'armée française et la Russie soviétique. 1917–1939*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2015, s. 283.

⁹⁶ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 248.

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 250.

⁹⁸ Citováno in E. du Réau, *Édouard Daladier...*, op. cit., s. 246.

⁹⁹ T. Ulricks, „Soviet Security...“, cit. čl., s. 176.

¹⁰⁰ Henry Dutailly, *Les Problèmes de l'armée de terre française (1935–1939)*, Paris, Imprimerie nationale, 1980, s. 56.

konference, na kterou ho nikdo nepozval, přestal svým protějškům věřit, 3. května 1939 odvolal šéfa diplomacie Maxima Litvinova, o němž se vědělo, že je západním demokraciím příznivě nakloněn, a na jeho místo dosadil svého věrného nohsleda Vjačeslava Molotova. Vyhledky na dohodu s demokratiemi mizely v nedohlednu.

Zbývala Itálie. Mussolini, který byl u moci od roku 1922, Německu nevěřil a poté, co byl Hitler jmenován kancléřem, se jeho nedůvěra ještě prohloubila. Domnělá nadřazenost árijské rasy, kterou nacismus hlásal, se mu přičila¹⁰¹ a nelíbila se mu ani myšlenka *Anschlusu*, protože podunajské země a zejména Rakousko považoval za svou zónu vlivu.¹⁰² Dne 25. července 1934 obsadili rakouští nacisté státní rozhlas a smrtelně zranili kancléře Dollfusse s cílem převzít moc. Puč byl ještě týž den potlačen. Nicméně Duce chtěl dát najevo své odhodlání a okamžitě vyslal čtyři divize do Brennerského průsmyku, aby ukázal, že je ochráncem Rakouska, a ještě prohloubil propast, která dělila Řím od Berlína. Domluvil se rovnou i s Francií a 7. ledna 1935 podepsal s Pierrem Lavalem osm smluv, které zajistily Itálii některá území na francouzském břehu Somálska a na jihu Libye, uznaly její ekonomické zájmy v Etiopii a znovu potvrdily nutnost nezávislosti Vídně.¹⁰³ Měl dokonce v úmyslu uzavřít s Francií i vojenskou dohodu.

Válka v Etiopii však toto sblížování zhatila. Mussolini snil o tom, že své panství rozšíří, snažil se „v koloniální akci naplnit dědictví svých nacionalistických a imperialistických předchůdců a přitom uskutečnil, alespoň v této oblasti, okamžité provedení svého programu“.¹⁰⁴ Řím měl tehdy jen pár kolonií – zejména Kyrenaiku a Tripolsko –, které však nedokázaly Mussoliniho velikášství uspokojit. Pošilhával po Etiopii, která měla nevyužité přírodní zdroje, a navíc tu drzost, že v roce 1896 zasadila italské armádě drtivou porážku u Adwy. A tak 3. října 1935 přešla Itálie do ofenzívy. Odpor etiopských bojovníků potlačila armáda tím nejkrutějším způsobem – použitím jedovatých plynů. Společnost národů se začala 5. října konfliktem zabývat, omezila se však na přísné hospodářské sankce, které vstoupily v platnost až 18. listopadu a 4. července 1936 byly zrušeny.¹⁰⁵ „Sankce a také vojenská vítězství stavěná na

¹⁰¹ Renzo de Felice, *Le Fascisme, un totalitarisme à l'italienne*, Paris, Presses de Sciences Po, 1988 (it. vydání 1981), s. 293.

¹⁰² Pierre Milza, *Mussolini*, Paris, Fayard, 1999, s. 643 (česky: *Mussolini*, Praha, Volvox Globator, 2013, přeložil Tomáš Kybal, s. 611).

¹⁰³ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, *op. cit.*, s. 132–133.

¹⁰⁴ Pierre Milza, *Mussolini*, *op. cit.*, s. 662 (česky s. 630).

¹⁰⁵ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, *op. cit.*, s. 296.

odiv fašistickou propagandou změnily to, co bylo zpočátku jen fatalistickým přijímáním války, v mocnou vlnu kolektivního souhlasu. Mussolini kolem své osoby nikdy nevyvolal tak prudký vlastenecký zápal.¹⁰⁶ Italskou společnost lákala představa, že Itálie vede válku chudých proti konzervatismu, že zbaví Etiopii feudálního otrokářského systému, že zavede „římský mír“ a zároveň se zmocní bohatství této slibné kolonie. Jenže tato epizoda také vrhla Duceho do náruče Führera.

Přitom domluva obou zemí nebyla přímo nasnadě. V italském Alto Adige žila německá menšina, která se měla připojit ke Třetí říši. Hitler si chtěl Mussoliniho naklonit, a tak záhy z tohoto požadavku ustoupil. „Tlachání o jižních Tyrolích, prázdné protesty proti fašistům nám jen škodí, protože nás Itálii odcizují. V politice neexistuje žádný sentiment, ale chladná hlava,“ prohlásil někdy koncem roku 1922 nebo počátkem roku 1923.¹⁰⁷

Karty však nebyly ještě rozdané, protože ani Paříž a Londýn se nebránily spojenectví s Římem. Musely by ovšem vyjít vstříc italské rozpínavosti, přenechat jí část svého panství, „nebo by vydaly fašistickým choutkám členský stát Společnosti národů“,¹⁰⁸ což ani na březích Temže, ani u Seiny nepřicházelo v úvahu.

Příležitost ke sblížení obou diktatur poskytla především válka ve Španělsku. Generál Franco dne 17. července 1936 z Maroka znovu oživil vojenské nacionalistické povstání proti Frente Popular, které přerostlo ve vleklou občanskou válku mezi republikány a nacionalisty. Itálie i Německo ho záhy podpořily, nicméně z různých, zčásti i protichůdných důvodů. K touze postavit se po bok krajně pravicového nacionalisty a zatarasit tak komunistům cestu k moci se přidávala ještě chuť uvést do rozpaků Francii podporou nepřítele na jihu. Záměry obou mocností se však lišily. Hitler chtěl konflikt protahovat donekonečna, aby odvedl Mussoliniho pozornost od evropských záležitostí a donutil ho přešetřit vojska daleko od Rakouska, neboť připravoval *Anschluss*.¹⁰⁹ Mussolini doufal, že upevní svůj vliv ve Středomoří i za pomoci vojenských základů, které mu Franco nabídl na Mallorce, a že zabrání vítězství republikánů, které by mohlo španělskou Frente Popular sblížit s italskou Lidovou frontou.¹¹⁰ Každopádně shodné zájmy Itálie a Německa, jakož i relativní bratrství ve zbrani, které na španělských bitevních polích ještě posílilo,

¹⁰⁶ Pierre Milza, *Mussolini, op. cit.*, s. 662 (česky s. 642).

¹⁰⁷ Citováno E. Jäckel, *Hitler...*, op. cit., s. 35 (česky s. 29).

¹⁰⁸ P. Milza, *Mussolini, op. cit.*, s. 686 (česky s. 651).

¹⁰⁹ Williard C. Frank, „The Spanish Civil War and the coming of the Second World War“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, op. cit., s. 386.

¹¹⁰ P. Milza, *Mussolini, op. cit.*, s. 689–690 (česky s. 653).

vedly ke vzniku osy Řím–Berlín tak, jak si ji představoval Mussoliniho zeť Galeazzo Ciano, čerstvě jmenovaný ministrem zahraničí. „Vertikála Řím–Berlín“, jak ji Mussolini pojmenoval v projevu z prvního listopadu následujícího roku, neměla příliš jasné obrysy. Obě mocnosti se dohodly, že budou vzájemně konzultovat a koordinovat svoje zahraničněpolitické aktivity.¹¹¹ O několik měsíců později však Osa nabyla konkrétnějších rozměrů v podobě Paktu proti Kominterně, který v roce 1936 podepsalo Německo s Japonskem a o rok později se k němu přidala i Itálie. Dokument zavazoval signatáře k boji proti komunistické propagandě a obsahoval tajný dodatek o vzájemné vojenské pomoci v případě napadení Sovětským svazem.¹¹² V následujících letech došlo k ještě většímu sblížení s Berlínem, které nakonec vyvrcholilo 22. května 1939 uzavřením vojenské dohody nazvané Ocelový pakt.

Mohly demokracie najít s fašistickým režimem nějaký *modus vivendi*? Francie i Velká Británie v to dlouhou dobu doufaly. Do Říma jezdili diplomaté i jiní vyslanci vychvalující přednosti spojenectví s demokratickými zeměmi, jako například v prosinci 1937 Ivy Chamberlain, vdova po bývalém ministru zahraničí Austenu Chamberlainovi.¹¹³ Téhož roku podepsal tehdejší ministr zahraničních věcí Anthony Eden s Itálií „Gentlemen’s Agreement“, dohodu, v níž obě země uznaly Středomoří za oblast zásadního zájmu.¹¹⁴ Šestnáctého dubna následujícího roku se ve Velikonočním paktu Velká Británie zavázala, že uzná vítězství v Etiopii, pokud s tím bude souhlasit Společnost národů, a Italové slíbili, že se stáhnou ze Španělska. Mussolini se také zavázal, že sníží počet vojenských jednotek rozmístěných v Libyi, které ohrožovaly Egypt.¹¹⁵ Německo a Itálii však už spojovalo příliš mnoho zájmů. Jakmile se Řím zřekl vlivu v Podunají a začal snít o podmanění Středomoří, byl skrytý nebo otevřený střet s Londýnem a Paříží nevyhnutelný,¹¹⁶ tím spíš, že Berlín o *Mare Nostrum* neprojevoval vůbec žádný zájem. Navíc z hlediska ideologie obě diktatury nesnášely buržoazní demokracii a starý světový řád. „Osa není jen dohodou mezi dvěma státy, je to také setkání dvou revolucí, které se jasně vymezují vůči všem ostatním podobám moderní civilizace,“ prohlásil Mussolini 26. března 1939.¹¹⁷ Tyto názory vylučovaly jakoukoli dohodu s údajně zastaralými demokraciemi

¹¹¹ Tamtéž, s. 697.

¹¹² Marie-Anne Matard-Bonucci, „1935–1939: Éthiopie, Espagne, ou les prologues fascistes à la guerre“, in Alya Aglan a Robert Frank (ed.), *1937–1947. La guerre-monde*, díl 1, *op. cit.*, s. 97.

¹¹³ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, *op. cit.*, s. 215.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 205.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 223.

¹¹⁶ MacGregor Knox, „The fascist regime, its foreign policy and its wars: an ,anti-anti-fascist‘ orthodoxy“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, *op. cit.*, s. 159.

¹¹⁷ Citováno in R. de Felice, *Le Fascisme...*, *op. cit.*, s. 294.

a Říše díky nim vystoupila z diplomatické izolace, protože od roku 1936 měla nadšeného spojence.

A konečně, Berlín se také dost nečekaně sblížil s Tokiem. Japonsko totiž považovalo Německo za svůj politický a vojenský vzor – do té míry, že jeho ústava z roku 1889 se částečně inspirovala pruským modelem¹¹⁸ –, nicméně bylo tu pár sporných bodů. Vilém II. s nevolí sledoval, jak se země vycházejícího slunce na podzim roku 1914 zmocnila zálivu Kaj-Čou v kontinentální části Číny. Japonsko zase bylo rozhořčeno povýšeností, s jakou Němci svého učedníka označovali za žluté nebezpečí (ze strachu, že asijské národy ovládnou svět), což sdílel i sám německý císař, a to i po porážce v roce 1919.¹¹⁹ Rasistické poznámky na adresu Japonců v *Mein Kampf* byly tak pohoršující, že tyto pasáže v japonském překladu chyběly. Ale hlavně – Německo vždy dávalo přednost Číně, v roce 1938 jí dokonce nabídlo vojenskou pomoc. Jenže Japonsko se ve třicátých letech ocitlo na mezinárodní scéně v izolaci. Svými útoky na Čínu po roce 1931 vzbudilo všeobecný nesouhlas, u Spojených států amerických nedůvěru a u Sovětského svazu nepřátelství. Japonsko tím pádem nemělo příliš na výběr. Mohlo se buď sblížit se Západem, za což hlasovali liberálové a námořnictvo, ale v tom případě by se muselo vzdát svých nároků v Číně, anebo se mohlo připojit k fašistickému táboru, což doporučovali velitelé pozemního vojska.¹²⁰ Dne 25. listopadu 1936 podepsala Třetí říše s japonským císařstvím Pakt proti Kominterně, k němu se 6. listopadu 1937 připojil Mussolini. Šlo převážně o teoretickou alianci. Kromě antikomunistického postoje se obě země dohodly v podstatě jen na tom, že si poskytnou pomoc v případě napadení Sovětským svazem. Pakt byl uzavřen na popud šéfa německé kontrarozvědky (*Abwehr*) admirála Canarise, a proto obsahoval zejména usnesení týkající se podvratné činnosti a výměny informací.¹²¹

Francouzsko-britská diplomacie bývá často vykreslována v dost nepříznivém světle. Je pravda, že *appeasement* ještě utvrdil Hitlera v opovržení, které pociťoval vůči západním demokraciím, podkopal důvěru v systém spojenectví zděděný z dvacátých let a navíc nedokázal do boje proti nacismu začlenit Sovětský svaz. Demokratičtí vůdci se však potýkali s řadou překážek. Pacifismus

¹¹⁸ Christian W. Spang a Rolf-Harald Wippich, „From ‚German Measles‘ to ‚Honorary Aryans‘“, in Christian W. Spang a Rolf-Harald Wippich (ed.), *Japanese-Chinese Relations, 1895–1945*, London, Routledge, 2006, s. 2.

¹¹⁹ Ch. W. Spang et R.-H. Wippich, „From ‚German Measles‘...“, cit. čl., s. 6.

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 12.

¹²¹ Tajima Nobuo, „The Berlin-Tokyo Axis reconsidered. From the Anti-Comintern Pact to the plot to assassinate Stalin“, in C.W. Spang a R.-H. Wippich (ed.), *Japanese-Chinese Relations... op. cit.*, s. 166.

prevládající ve veřejném mínění, nedostatečné vojenské nástroje a ekonomická krize jim těžké rozhodování nijak neusnadňovaly. Přitěžující okolností byl i fakt, že nemohli počítat s podporou Washingtonu. Spojené státy americké zvolily izolacionismus a nehodlaly se znovu míchat do záležitostí Starého světa teprve dvacet let poté, co poprvé poslaly své jednotky přes Atlantik. Taková konfigurace vybízí k jisté shovívavosti. „Ministry z třicátých let posoudíme spravedlivěji, pokud na ně budeme pohlížet jako na muže, kteří se ocitli ve strašné situaci s vyhlídkou na válku, krveprolití a devastaci hroznější, než kdy svět zažil. Stejně pravdivý je ale jejich obraz jako ministrů, kteří se zoufale mýlili, zastávali hloupé a omezené názory a neustále měnili strategie.“¹²² Manévrovací prostor měli tito činitelé jistě omezený, ale nedokázali ho patřičně využít. Mimořádně bláhový Chamberlain ustupoval až za hranice zdravého rozumu, chyběla mu nejen rozhodnost, ale i čest, a do tohoto změkčilého přístupu s sebou stáhl i Daladiera.

Ani Hitler ovšem neměl záviděníhodnou pozici. Snil o tom, že svět ovládnou tři velmoci. Velká Británie si zachová své impérium, Itálii připadne oblast Středozemního moře a Německo opanuje Starý kontinent. Londýn nicméně na tuto lákavou nabídku nerefletoval a s Berlínem odmítl uzavřít spojení. Třetí říše se ocitla o samotě. Nemohla spoléhat ani na vojensky slabou Itálii, ani na Japonsko, které bylo evropské scéně příliš vzdálené. Do karet jí nehrálo ani evropské veřejné mínění. Po Mnichovu se zatvrdilo a odmítlo pokračovat v ústupcích. V únoru 1939 si pouze 28 % dotázaných obyvatel Velké Británie myslelo, že jejich premiér dokáže odvrátit válku.¹²³ Ve Francii sice 57 % lidí, které zpovídal nově založený Francouzský institut veřejného mínění (IFOP), souhlasilo s Mnichovskou dohodou, ale 70 % z nich (oproti 17 % s opačným názorem) zároveň prohlásilo, že Francie s Anglií by se „ke každému dalšímu Hitlerovu požadavku měly obrátit zády“.¹²⁴

Koncem roku 1938 tedy Evropa směřovala k válce. K válce, kterou si Hitler přál a snažil se ji všemi možnými prostředky rozpoutat. Neznamená to však, že se průběh válečného konfliktu vyvíjel podle plánu přesně stanoveného v *Mein Kampf*. Střet s Francií a Sovětským svazem se dal předpokládat, ale útok na Skandinávii, intervence v severní Africe ani napadení Řecka či Jugoslávie v Hitlerově agendě nijak nefigurovaly. Jinými slovy, druhá světová válka se ani tak neřídila programem, jako spíš rytmem, který Adolf Hitler udával, ale postupně nabrala tolik různých směrů, až se zcela vymkla jeho kontrole.

¹²² D. Dilks, „We must hope for the best and prepare for the worst“, cit. čl., s. 60.

¹²³ R. A. C. Parker, „Alternatives to appeasement“, cit. čl., s. 220.

¹²⁴ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 355.

EVROPA V PLAMENECH

Budoucnost záhy vyvrátila očekávání Velké Británie, která považovala „Mnichovskou dohodu za nedotknutelný diplomatický akt, který vyřešil zbývající problémy ve střední Evropě“.¹ Hitlerova armáda totiž 15. března 1939 obsadila Československo. Z Čech a Moravy se stal protektorát, oficiálně pod kuratelou nedávno zvoleného prezidenta Emila Háchy, ve skutečnosti však řízený říšským protektorem Konstantinem von Neurathem. Slovensko v čele s Jozefem Tisem vyhlásilo samostatnost a sblížilo se s Berlínem. Toto nehorázné, brutální a zároveň cynické porušení Mnichovské dohody přinutilo západní demokracie k zásadnímu přehodnocení situace. Když viděly, že se z nadvlády Německa nad evropským kontinentem stává skutečná hrozba, byly nuceny opustit politiku *appeasementu*, tím spíš, že Hitler si navíc začal činit nároky na Gdaňsk.

Gdaňsk v ohrožení

Gdaňsk čítal 95 % obyvatel německého původu, v roce 1919 byl svěřen do správy Společnosti národů a získal statut svobodného města. V praxi otevřel Polsku cestu na moře, kterou už dávno potřebovalo. Nicméně Führer si na město činil nároky nejen proto, že chtěl začlenit jeho německé obyvatelstvo do Třetí říše, ale také aby získal přístav důležitý pro ovládnutí Pobaltí, což byla při výhledu na válku se Sovětským svazem nezbytnost. Hitler nicméně nepočítal s tím, že by Polsko napadl, neměl ho před rokem 1933 na seznamu svých požadavků. Považoval ho dokonce za potenciálního spojence² s jasnými výhodami – jeho sousedství se Sovětským svazem by usnadnilo případnou ofenzívu proti SSSR, antibolševismus a antisemitismus by ho přiblížil k Třetí říši.³ Jenže i když

¹ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, *op. cit.*, s. 777 (česky *Třetí říše u moci 1933–1939*, Praha, Beta Dobrovský, Plzeň, Ševčík, 2009, přeložil Lumír Mikulka, s. 552).

² Horst Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg and its Consequences for North-Eastern Europe“, in Klaus Maier, Horst Rohde, Bernd Stegemann, Hans Umbreit, *Germany and the Second World War*, díl 2, *Germany's initial Conquests in Europe*, Oxford, Clarendon Press (něm. vyd. 1991), s. 69.

³ Jean Lopez a Lasha Otkhmezuri, *Barbarossa. 1941. La guerre absolue*, Paris, Passés / Composés, 2019, s. 70.

Polsko využilo Mnichovské dohody a 1. října 1938 se zmocnilo Těšínska, které bylo v roce 1919 připojeno k Československu, nemělo v úmyslu spojovat svůj osud s nacistickým režimem.

Říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop 24. října 1938 navrhl připojit Gdaňsk k Německu a koridorem ho propojit s Východním Pruskem. Na oplátku slíbil zachování polských hranic, prodloužení paktu o neútočení uzavřeného v roce 1934 na dalších pětadvacet let, a konečně připojení Varšavy do Paktu proti Kominterně. Jeho polský protějšek Józef Beck 19. listopadu tuto nabídku odmítl, protože by ohrozila jeho eskamotérskou vyvažovací politiku – země by se dostala pod knutu Berlína a otevřeně by tím deklarovala nevraživost vůči Moskvě.⁴ Ostatně likvidací Československa dal Führer jasně najevo, jak pramálo mu záleží na psaných dohodách, z čehož vyplývalo, že záruky dané Polsku nemají žádnou hodnotu.⁵ Hitler se nedal odradit a 28. března vyzval polskou vládu, aby se připojila k Paktu proti Kominterně, stejně jako Maďarsko, které svou účast potvrdilo 24. února. Dělal to ze strategických důvodů. Počítal s tím, že by Sovětský svaz napadl z jihu – tedy skrze Maďarsko a Rumunsko, ale také ze západu. Polské odmítnutí mu hatilo plány, což ho rozčílilo. Proto 26. března nařídil zahájit přípravy k napadení Polska. Původně nic takového opravdu neplánoval. Byl by raději zaútočil na SSSR za předpokladu, že by Polsko zůstalo neutrální, nebo s ním ideálně sympatizovalo.⁶ Až Beckova neústupnost ho přinutila změnit postup.

Za jiných okolností by se polský ministr zahraničí asi podvolil, ale Gdaňsk představoval zásadní taktickou výhodu. „Dokud tato překážka existovala, mohl se vyhýbat zahanbujícímu spojenectví s Německem a zachovat, jak se domníval, své zemi nezávislost.“⁷ Poláci nicméně přeceňovali své vojenské síly⁸ a zapomínali na jeden důležitý fakt. „Považovali se za nezávislou velmoc a neuvědomovali si, že za svou existenci vděčí porážce Německa a Ruska v roce 1918. Měli si mezi nimi vybrat, ale neudělali to.“⁹ Dodejme ještě, že Rusy nenáviděli a Němců se stejnou měrou báli. „S Němci by nám hrozila ztráta svobody, ale s Rusy bychom ztratili duši,“ prohlásil vrchní velitel polských ozbrojených sil generál Rydz-Śmigły na francouzském velvyslanectví, než se rozhořely boje.¹⁰ „Je to pro nás otázka principu, nemáme s Rusy žádnou dohodu a ani ji mít nechceme,“ upřesnil plukovník Beck při rozhovoru s francouzským

⁴ P. M. H. Bell, *The Origins of the Second World War...*, op. cit., s. 283.

⁵ H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 71.

⁶ J. Lopez et L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 83–84.

⁷ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 235.

⁸ H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 71.

⁹ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 219.

¹⁰ Nicholas Bethell, *La guerre qu'Hitler a gagnée*, Paris, Pierre Horay éditeur, 1974 (angl. vyd. 1972), s. 287.

velvyslancem 19. srpna.¹¹ Takový postoj nepřipouštěl žádné kompromisy. Na druhou stranu politice ústupků se také nepodařilo zachránit ani Československo, ani mír. Neexistovaly tedy žádné záruky, že by další ústupek zachránil Polsko, které se nehodlalo podvolit a drželo si své pozice. Dne 28. března upozornilo, že napadení Gdaňska by bylo postačujícím důvodem k vyhlášení války (*casus belli*). Londýn mu tedy 31. března nabídl francouzsko-britské záruky, což Hitlera utvrdilo ve změně plánů: 11. dubna se rozhodl zaútočit.

Francouzsko-britské záruky byly iluzorní a zdaleka neznamenalý konec politiky *appeasementu*. Chamberlain si totiž vymínil jednu podmínku: že Poláci se v souvislosti s Gdaňskem neuchýlí „k provokativní či hloupé zatvrzelosti“.¹² Záruky ostatně nezajišťovaly neměnnost hranic, ale nezávislost země. Měly tedy za úkol spíše zastrašit¹³ – ukázat odhodlání západních demokracií –, než že by Polsku nabízely vojenskou pomoc. Velká Británie se nebránila územnímu vyjednávání, zato mocenská politika se jí přičila.¹⁴ Svou zárukou tedy nejspíš chtěla pouze posílit pozici Polska v případném handrkování o Gdaňsk.¹⁵ Tento postup měl každopádně zcela opačný účinek, než se očekávalo. Utvrdil Třetí říši v jejím odhodlání, takže 28. dubna 1939 vypověděla Polsku pakt o neútočení uzavřený v roce 1934. Navíc vrhl Sovětský svaz do náruče hitlerovského Německa. Zvláštní ironií osudu „Britové netušili, že když se postaví na stranu Polska, přijdou tím o Rusko“.¹⁶

Pakt

Po Mnichovské dohodě nabyl Sovětský svaz na diplomatické scéně klíčového významu. Pokud by se přidal na stranu demokratických zemí, Třetí říše riskovala válku na dvou frontách, čemuž se Berlín po traumatické porážce roku 1918 snažil vyhnout. Z pohledu Londýna a Paříže bylo v sázce hodně, ale situace se jevila celkem příznivě. Sovětský ministr zahraničí Maxim Litvinov nabídl 18. dubna 1939 západním zemím uzavření skutečného spojení, které by zabránilo protisovětskému paktování Německa s Polskem. Britové nejprve tuto

¹¹ Jean-Louis Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 1, *La guerre oui ou non*, Paris, Gallimard, 1990, s. 33.

¹² R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, *op. cit.*, s. 778 (česky s. 552).

¹³ S. Aster, „Guilty men...“, cit. čl., s. 73.

¹⁴ Anna M. Cienciala, „Poland in British and French policy in 1939: determination to fight – or avoid war“, citováno in P. Finney (ed.), *The Origins...*, *op. cit.*, s. 415.

¹⁵ A. M. Cienciala, „Poland...“, cit. čl., s. 418.

¹⁶ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, *op. cit.*, s. 232.

nabídku odmítli, protože se báli německo-polského sblížení, nevěřili, že by SSSR poskytl východní Evropě konkrétní pomoc, a nechtělo se jim přizívat pocit obklíčení, kterým údajně trpělo Německo.¹⁷

Na nátlak Paříže se nicméně Chamberlain 24. května rozhodl nabídku znovu zvážit¹⁸, ovšem bez zjevného nadšení. „Nemohu se zbavit dojmu, že [Sovětům] jde jen o to zpovzdálí sledovat, jak se ‚kapitalistické‘ mocnosti likvidují navzájem,“ napsal v soukromém dopise z 21. května.¹⁹ Mezitím se ovšem situace dál vyvíjela. Jak jsme již viděli, Litvinova vystřídal poslušný stalinista Molotov. Nový, značně nevybíravý sovětský ministr zahraničí hodlal dostat za jakoukoli dohodu draze zapláceno.²⁰

Nejprve došlo na politická jednání, od května do července ale k ničemu nevedla. Britové se zdráhali pouštět se do trojstranného spojení a Sověti požadovali, aby zahrnovalo případný útok nejen na tři signatářské státy, ale i na další země – Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Polsko, Rumunsko, Turecko a Belgie – s cílem zmírnit výbojně choutky Berlína.²¹ Diskuze vážla a zmocněnci se dohadovali o významu termínů přímé a nepřímé agrese – prostředku, který by Rudé armádě umožňoval zasáhnout v sousední zemi i při sebemenší změně vlády.²² Hlavně ale od 8. července začala Moskva vyžadovat uzavření vojenské dohody. „Dokud nebude uzavřeno vojenské ujednání, nemůže o žádné dohodě být řeč,“ prohlásil Molotov.²³

Francie s podpisem dohody spěchala, protože se bála německo-sovětského sblížení a s obavami sledovala, jak Německo mobilizuje síly.²⁴ Jednáním tedy rychle pověřila generála Doumenca, člověka s novátorským přístupem, avšak bez diplomatických zkušeností. Tím spíš, že dosud rezervované generální štáby nyní považovaly sovětskou vojenskou intervenci ve východní Evropě, na Balkáně a možná i na Dálném Východě za „vojensky možnou, strategicky nezbytnou a politicky žádoucí“. ²⁵ Velká Británie zvolila opačný postup. Jednáním pověřila admirála Reginalda Aylmera Ranfurlyho Plunkett-Erle-Draxe, který měl sice obdivuhodné jméno, ale bezvýznamné postavení ve vojenské hierarchii. Moskvu jeho jmenování zklamalo, čekala, že bude jednat s důležitější osobou. Když britská vláda řešila, jak ho do Ruska dopravit, zamítla jak válečné plavidlo

¹⁷ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 253.

¹⁸ J. Lopez et L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 92.

¹⁹ P.W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 254.

²⁰ Citováno v: J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 424.

²¹ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 424.

²² J. Lopez et L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 92.

²³ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., p. 427.

²⁴ *Tamtéž*, s. 431.

²⁵ Simon Catros, *La Guerre inéluctable. Les chefs militaires français et la politique étrangère, 1935–1939*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2020, s. 253.

(příliš provokativní), tak bombardér Wellington (nepohodlný), osobní letadlo (které by muselo tankovat v Německu) i vlak (projíždějící Berlínem). Nakonec Londýn zvolil civilní loď *City of Exeter*, která vyplula s oběma delegacemi na palubě 5. srpna, ale kvůli špatným povětrnostním podmínkám přistála až 11. srpna. Zdržení bylo v souladu s instrukcemi, které admirál Drax obdržel. „Britská vláda,“ stálo v nich, „si nepřeje upsat se k žádným konkrétním závazkům, které by nám mohly svazovat ruce. Je tedy potřeba učinit vše pro to, aby dohoda zněla co nejobecněji. Bohatě postačí jakési obecné politické prohlášení.“²⁶ Londýn neměl v úmyslu uzavřít regulérní vojenskou dohodu, ale spíš nechat hrozbu tripartitní úmluvy viset ve vzduchu, Německo tím zastrašit a alespoň do podzimu či zimy oddálit válku.²⁷ Ostatně, britské ministerstvo zahraničí vzhledem k Hitlerovu zavilému antikomunismu nevěřilo, že by došlo ke sblížení Německa se Sovětským svazem.²⁸

Jednání byla zahájena 11. srpna, nesla se v přátelském duchu, ale brzy narazila na zásadní překážku. Sovětský zástupce generál Vorošilov požádal 14. srpna Polsko, aby umožnilo Rudé armádě průchod přes své území. To samozřejmě nepřicházelo v úvahu, protože taková dohoda by podle Becka záhy vedla k válce s Německem.²⁹ Protože Sovětský svaz nedostal na svůj požadavek jednoznačnou odpověď, byla 17. srpna jednání na jeho žádost odročena. Nikdy už nebyla obnovena, a Francie i Velká Británie tím přišly o nepostradatelného spojence z opačné strany barikády. Důvodem nezdaru však nebyl sovětský alibismus. „Stalin skutečně o spojenectví stál, nicméně za určitých podmínek, a sice že mu bude umožněna intervence do Finska, Pobaltí, Polska a Rumunska.“³⁰ Tak vysokou cenu ale západní demokracie ani Varšava nepochybně nebyly ochotny zaplatit. Dá se tedy říct, že „britsko-sovětská jednání nebyla zmařena německými nabídkami, ale spíše nedostatkem nabídek“.³¹ „Stalin nebyl člověk, který by připojil Sovětský svaz k jednotné protinacistické frontě z ideologických důvodů, z touhy po svobodě, nebo dokonce jen s ohledem na evropskou rovnováhu. Nejprve se potřeboval chránit proti německému útoku, a pokud možno očistit svou zemi od vzpomínky na Brest Litevský. A v příslušný okamžik mu k oběma těmto bodům mohl Hitler nabídnout víc než Chamberlain nebo Daladier.“³² Navíc Vožd (rusky Vůdce) viděl v dohodě

²⁶ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 258.

²⁷ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, op. cit., s. 431.

²⁸ P. W. Doerr, *British Foreign Policy...*, op. cit., s. 247.

²⁹ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 290.

³⁰ J. Lopez et L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 97.

³¹ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 277.

³² F. Furet, *Le Passé d'une illusion...*, op. cit., s. 369 (česky s. 402–403).

s demokraciemi „pakt válečný, zatímco v dohodě s Německem pakt mírový“.³³ Francouzské a britské vedení přecenilo roli ideologie ve Stalinových úvahách, neboť se domnívalo, že mu jde pouze o šíření bolševismu, a přehlíželo jiné jeho zájmy (rozšířit svou zem o nová území). Na druhou stranu podcenili nacistický fanatismus, považovali jej pouze za novou podobu pangermanismu, který dokáží uspokojit materiálními ústupky. Nicméně ani jeden z diktátorů se nenechal při vyjednávání zaslepit vášní, oba dokázali ideologické úvahy odsunout stranou a řídit se jen chladným kalkulem.

V květnu 1939 se Hitler smířil s myšlenkou na válku s Polskem, s rozchodem s Velkou Británií a možnou dohodou s bolševickým režimem. V červenci začala jednání. Ribbentrop 2. srpna naznačil, že navázal nové vztahy se sovětským vyslancem v Berlíně a 14. srpna se nabídl, že vyrazí do Moskvy.³⁴ Německý ministr zahraničí dorazil do sovětské metropole o devět dní později ve 13 hodin. Pakt, oficiálně uzavřený téhož dne, byl ve skutečnosti podepsán až v noci.³⁵ Obsahoval dvě části. V té první, veřejné, stálo, že pokud by jedna ze zemí byla napadena třetí stranou, druhá nevstoupí do války a zaujme neutrální postoj. V té druhé, tajné, si obě mocnosti rozdělily mezi sebou východní Evropu. Sovětskému svazu by připadla východní část Polska, Bělorusko, západní Ukrajina, jakož i Lotyšsko, Estonsko a Finsko, zatímco Německo by získalo západní Polsko a Litvu (která nakonec padla do rukou Sovětů).³⁶ K tomuto diptychu přibýly ještě dvě obchodní smlouvy z 19. srpna 1939 a 10. února 1940.

Vojenský dopad této nepřírozené dohody nebylo možné předvídat. Umožňovala Hitlerovi napadnout Polsko, aniž by se musel obávat protiútoků Rudé armády, na druhou stranu Stalin mohl díky ní bojovat proti Japonsku a nestarat se o západní frontu. V letech 1938 a 1939 docházelo na jižních hranicích Sovětského svazu k čím dál většímu počtu pohraničních střetů. Kreml připravil zemi vycházejícího slunce o jejího evropského spojence a mohl bez obav z reakce Německa připravovat odvetný úder.³⁷ Z hlediska územního SSSR rozšiřoval svůj vliv a napravoval něco, co mohlo působit jako křivda, neboť dotčené oblasti dříve tvořily součást Ruské říše. Tímto „opakem tzv. brestlitevského míru“³⁸ si rozšířil nárazníkovou zónu daleko na západ. Z ekonomického hlediska zajistily obě uzavřené smlouvy Německu vítaný

³³ Kapitán R.O. Sillem, MI 2, „The Foreign Relations of USSR“, 2. listopadu 1940, The National Archives, Kew, Velká Británie, (dále TNA) TNA WO 193/1642.

³⁴ Antony Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, Paris, Calmann-Lévy, 2012 (angl. vyd. 2012), s. 28.

³⁵ I. Kershaw, *Hitler*, díl 2, 1936–1945, s. 330 (česky s. 209).

³⁶ Oleg Chlevňuk, *Staline*, Paris, Gallimard, „Folio Histoire“, 2019 (1. vyd. 2017, česky: *Stalin: nový životopis*, Praha, Paseka, 2016, přeložila Zlata Kufnerová, s. 193), s. 324.

³⁷ *Tamtéž*, s. 329 (česky s. 195).

³⁸ *Tamtéž*, s. 324 (česky s. 193).

příliv surovin, kterých mělo nedostatky. V roce 1940 mu Sovětský svaz dodal 74 % fosfátů, 67 % azbestu, 65 % chromu a 34 % nafty z celkového množství, které Třetí říše dovážela.³⁹ Tak obrovský příspěvek znemožnil strategii blokády, s níž Paříž a Londýn doufaly vyhrát válku.

Ani tak ale nebyla situace obou diktatur zcela růžová. Sovětský svaz si územními zisky sice zvyšoval bezpečnost, zároveň ale nutil Rumunsko, Slovensko, Finsko a Maďarsko hledat útočiště u Německa, které si díky tomu rozšířilo do roku 1941 invazní frontu na 3000 kilometrů.⁴⁰ Stalin navíc způsobil rozruch v komunistickém bloku, který se do té doby domníval, že Moskva hájí pozice antifašismu. Vůdci partají v podstatě zůstávali věrni linii, kterou vytyčila Kominternu, s výjimkou šéfa Komunistické strany Velké Británie (CPGB) Harryho Pollitta, který byl urychleně sesazen z funkce. Hodně stoupenců po tomto obratu Sovětského svazu dezertovalo. Francouzská komunistická strana v létě 1939 čítala 270 000 členů, ale záhy měla jen „několik tisíc rozptýlených zastánců“,⁴¹ zatímco ze 17 000 britských komunistů jich ze strany vystoupila třetina.⁴² Pravda, Komunistická internacionála si nikdy nezakládala ani tak na množství, jako na podřízenosti. Z tohoto pohledu se pakt stal ideálním nástrojem, jak testovat slepou poslušnost vůdců i řadových členů. Neméně tím utrpěla i morální pozice komunismu obecně, a Sovětského svazu obzvlášť. Jakkoli velké pohoršení pakt vzbuzoval, dal se vysvětlit pragmatickými pohnutkami. Koneckonců i země *Habeas Corpus* a země rovnosti, volnosti a bratrství se s Hitlerem v Mnichově domluvily a na oltář své zaslepenosti obětovaly Československo. Něco docela jiného ale znamenal útok na Polsko. Ty, kdo ještě váhali, přesvědčil o nevybíravém cynismu Josifa Vissarionoviče a naznačoval, že pod rouškou proletářského internacionalismu hlásaného z Kremlu se ve skutečnosti skrývá prachobyčejný ruský nacionalismus. Invaze v září 1939 navíc natrvalo poškodila vztahy mezi Moskvou a Varšavou.

Ani pro Německo neznamenal pakt žádný zázrak, který by Třetí říši zbavil všech problémů, s nimiž se potýkala. Po jeho oznámení byli „staří bojovníci“ nacistické strany v šoku. „Ve světle našeho teď již dvacetiletého boje je to ztráta tváře,“ stěžoval si režimní ideolog Alfred Rosenberg.⁴³ Navíc Německo se v této chvíli ocitlo na mezinárodní scéně v ještě větší izolaci než předtím. Spojenectví se Sovětským svazem ho připravilo o podporu Japonska. A Itálii se do hrozícího ozbrojeného konfliktu příliš nechtělo. Navzdory chvástání

³⁹ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 321.

⁴⁰ J. Lopez a L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 103.

⁴¹ Stéphane Courtois a Marc Lazar, *Histoire du Parti communiste français*, Paris, PUF, 2000 (1. vyd. 1995), s. 173.

⁴² Alan J. P. Taylor, *English History. 1914–1945*, Oxford, Oxford U.P., 1975 (1. vyd. 1965), s. 458.

⁴³ Citováno v I. Kershaw, *Hitler*, díl 2, op. cit., s. 323 (česky *Hitler. 1936–1945: Nemesis*, s. 204).

si Mussolini byl vědom toho, že jeho armáda není připravena, a spoléhal na Hitlerův slib, že válka nezačne dřív než v roce 1942.⁴⁴ Führer mu 24. srpna napsal a požádal o slíbenou pomoc. Duce odpověděl, že mu ji poskytne, pokud mu ovšem Hitler dodá potřebný materiál. Následoval vyčerpávající seznam, na němž figurovalo mimo jiné 6 milionů tun uhlí, 2 miliony tun oceli a spousta zbraní – dohromady množství, které by naplnilo 17 000 vlakových souprav.⁴⁵ Hitler velkoryse předstíral, že ho to vyhýbavé chování neuráží. V soukromí se vyjádřil jinak: „Italové se chovají přesně stejně jako roku 1914,“ ulevil si před svým tlumočníkem Paulem Schmidtem.⁴⁶ Itálie nakonec prvního září oznámila, že válčit nebude. USA na druhou stranu vyhlásily 3. listopadu 1939 zákon nazývaný *Cash and Carry*, kterým vystoupily z neutrality. Podle tohoto zákona si u nich kterákoli z válčících stran mohla opatřit zbraně za předpokladu, že zaplatí hotově (*cash*) a sama si je odveze (*carry*). Vzhledem k zoufalému nedostatku valut v nacistickém Německu zákon při zachování vnější objektivity zvýhodňoval západní demokracie.

A konečně, možná i především, se Francie i Velká Británie držely svých pozic a udělaly tak Hitlerovi čáru přes rozpočet, neboť v jejich odhodlání moc nevěřil. „Anglie a Francie přijaly závazky, které ani jedna z obou zemí nedokáže splnit. V Anglii neprobíhá žádné skutečné zbrojení, ale pouze propaganda [...]. Naši nepřátelé jsou jako červíčky. Poznal jsem je v Mnichově,“ prohlásil 22. srpna v Berghofu, kam si pozval hlavní vojenské velitele.⁴⁷ Mýlil se. Zatímco německo-sovětský pakt měl funkci především zastrašovací s cílem odradit obě země od vstupu do války.⁴⁸ Londýn svou jednostrannou záruku Varšavě změnil 15. srpna na dohodu o vzájemné pomoci.

Přesto se západní demokracie ještě nevzdávaly naděje na mír. Britský ministr zahraničí lord Halifax velvyslanci Edwardu Raczyńskimu kladl na srdce, že osud Gdaňska je potřeba oddělit od osudu Polska.⁴⁹ Řada zástupců se pokoušela s Berlínem jednat, ale ten se naopak snažil podřývat solidaritu mezi Londýnem, Paříží a Varšavou. Druhého září Chamberlain v Dolní sněmovně a Halifax ve Sněmovně lordů uvedli, že pokud wehrmacht stáhne své jednotky, které právě vstoupily do Polska, a bude chtít vyjednávat, britská vláda se bude

⁴⁴ P. Milza, *Mussolini, op. cit.*, s. 760 (česky s. 722).

⁴⁵ *Tamtéž*, s. 765 (česky s. 726).

⁴⁶ Citováno v I. Kershaw, *Hitler*, díl 2, *op. cit.*, s. 336 (česky *Hitler. 1936–1945: Nemesis*, s. 212).

⁴⁷ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, *op. cit.*, s. 787 (česky s. 559).

⁴⁸ Bernd Stegemann, „Politics and Warfare in the First Phase of the German Offensive“, in Klaus Maier, Horst Rohde, Bernd Stegemann, Hans Umbreit (ed.), *Germany and the Second World War*, díl 2, *Germany's initial conquests in Europe*, Oxford, Clarendon Press, 1991 (něm. vyd. 1991), s. 5.

⁴⁹ A. M. Cienciala, „Poland in British...“, cit. čl., s. 421.

tvářit, „jako by se nic nestalo“.⁵⁰ Obě demokracie tedy vykazovaly jen velmi vlažnou odhodlanost. Jenže doba vyjednávání skončila.

Dne 1. září 1939 Třetí říše vjela s tanky do Polska. O dva dny později, 3. září – ovšem s šestihodinovým zpožděním kvůli manévřům francouzského ministra zahraničí George Bonneta, který doufal, že Itálie zprostředkuje dohodu⁵¹ – vyhlásily Velká Británie a Francie nacistickému Německu válku. Rok 1939 se tedy nesl ve znamení jakéhosi zákona schválnosti, neboť všechny kroky vedly k opačnému výsledku, než se očekávalo. Londýn předpokládal, že poskytnutím záruk Varšavě odradí Berlín od intervence. Stal se pravý opak. Hitler čekal, že německo-sovětským paktem zastraší Chamberlaina a Daladiera, a naopak jen posílil jejich odhodlání. Dějiny nabraly nečekaný obrat a střet národních zájmů vytvářel nepředvídatelné situace, kterým se aktéři museli přizpůsobit. A tak se pouhých dvacet let po podepsání Versailleské mírové smlouvy v Evropě opět rozhořely boje.

Invaze do Polska

Polsko nemělo proti silné německé armádě šanci. Co do počtu vojáků na tom sice oba protivníci byli podobně, jeden měl 1 500 000 mužů a ten druhý 1 300 000. Nicméně v počtu tanků (3600 proti polským 750), děl (6000 proti 4000)⁵² a hlavně letadel (1581, z toho 439 stíhacích letounů a stíhacích bombardérů, proti pouhým 397, z čehož stíhacích letounů bylo 159)⁵³ mělo Německo značnou přesilu. Varšava tedy spoléhala na to, že jí v odporu proti nacistické agresi pomohou spojenci. Generál Gamelin opravdu 19. května 1939 podepsal s polským ministrem války generálem Kasprzyckim dohodu, v níž Francouzi slibovali, že 16 dní po mobilizaci, která proběhne 1. září, zahájí ofenzívu na západě. Velká Británie přislíbila pomoc námořní a leteckou.⁵⁴ Polsko tedy potřebovalo několik týdnů odolávat, než přijde podpora Západu nebo špatné počasí. „Kdyby vydrželi jeden nebo dva měsíce, zima a mráz by německý postup zpomalily a polská armáda by si stihla vytvořit neproniknutelnou obrannou linii podél velkých řek, zatímco státní správa by se uchýlila na západní Ukrajinu“.⁵⁵

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 426.

⁵¹ J.-B. Duroselle, *La Décadence...*, *op. cit.*, s. 484.

⁵² H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, *cit. čl.*, s. 101.

⁵³ Richard Overly, *Sous les bombes. Nouvelle histoire de la guerre aérienne. 1939–1945*, Flammarion, 2014 (angl. vyd. 2013), s. 97.

⁵⁴ N. Bethell, *La Guerre...*, *op. cit.*, s. 84.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 89.

Toto schéma bylo přehnaně optimistické. Poláci především nečekali útok ze strany Sovětského svazu⁵⁶. Dále pak důvěřovali slibům Francie i Velké Británie, ačkoli ani jedna z těchto zemí ve skutečnosti neměla v úmyslu zasahovat. Německo přitom na západě rozestavilo pouze třiatřicet divizí, zatímco Francie jich zde měla k dispozici čtyřicet. Ofenzíva ale předpokládala dokončení mobilizace – k němuž nedošlo – a navíc by porušila neutralitu Belgie, což by Francii dostalo do ožehavé diplomatické situace. „Nemohli jsme zaútočit na Siegfriedovu linii dřív než 20. září. V tu dobu už byl ale veškerý možný odpor polské armády osm dní zlomen, a co neudělala německá armáda, mělo brzy dokončit Rusko. Naši protivníci se stali mistry v přesouvání hlavního úsilí proti nám,“ zpětně situaci okomentoval Maurice Gamelin.⁵⁷ Náčelník generálního štábu se tedy spokojil s bezvýznamnou ofenzívou v Sársku, kterou zahájil 7. září. Francouzi postoupili několik kilometrů do německého území, ale 17. října se zase stáhli. Polské armádě takové opatření moc nepomohlo, tím spíš, že ani Francie, ani Velká Británie jí nebyly schopny poslat materiální pomoc.

Gdaňsk i Baltské moře měla pod kontrolou německá kriegsmarine a vzdušnou cestu Poláci použít nemohli, protože Litva, SSSR ani Maďarsko – spojení s Německem – by jim nepovolily průlet. V úvahu připadalo pouze Rumunsko za předpokladu, že by se Bukurešť uvolila svému sousedu pomoci, i tak ale jednokolejná železniční trať, která obě země spojovala, představovala jen velmi skromnou únikovou cestu.⁵⁸ Zkrátka Polsko se muselo spolehnout pouze samo na sebe. Mělo však špatně koncipovanou a ještě hůře vedenou obranu. Logicky se nabízelo shromáždit většinu jednotek za řekami Vislou a San, které představovaly přirozenou překážku. Generální štáb je však vyslal na západ, aby ubránil průmyslovou a uhelnou zónu ve Slezsku. Třetina jednotek navíc tábořila v gdaňském koridoru, aby bránila město se symbolickou hodnotou. Tam však byla vydána na milost a nemilost nepříteli, který je mohl obklíčit jak ze západu, tak z Východního Pruska. Na jihu byla naopak obrana rozmístěna velmi sporadicky.⁵⁹

Mobilizace také postupovala velmi pomalu. Londýn a Paříž před ní Polsko zrazovaly, aby tím neprovokovalo Berlín. Byla tedy nejprve nařízena na 23. srpna, posléze odložena na 28. srpna, o den později zrušena a znovu

⁵⁶ A. Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 35.

⁵⁷ Maurice Gamelin, *Servir*, díl 3, *La Guerre (septembre 1939 – 19 mai 1940)*, Paris, Plon, 1947, s. 97.

⁵⁸ N. Bethell, *La Guerre...*, op. cit., s. 146–147.

⁵⁹ Basil Henry Liddell Hart, *Histoire de la Seconde Guerre mondiale*, Bruxelles, Marabout, 1985 (angl. vyd. 1970), s. 30 (česky: *Dějiny druhé světové války*, Brno, Jota, 2000, přeložila Jitka Sládková, s. 40).

nařízena 30. srpna. Tak se stalo, že 1. září byla na své pozici v první linii pouze třetina jednotek⁶⁰ a čtvrtina branců nikdy ke svým jednotkám ani nedorazila.⁶¹ „Zatímco berlínská vláda se snažila ovlivnit světové veřejné mínění stížnostmi na polské provokace, německá armáda v klidu mobilizovala. Naopak polské vedení chtělo ukázat dobrou vůli a v naději na mír se k všeobecné mobilizaci uchýlilo až na poslední chvíli,“ zhodnotilo situaci v říjnu 1939 Druhé oddělení⁶².

Hitler měl původně v plánu napadnout Polsko 25. srpna, ale kvůli okolnostem ze strany Itálie byl nucen ofenzívu o týden odložit. Odklad ho sice připravil o moment překvapení, zároveň mu ale umožnil zmobilizovat dalších jednadvacet divizí a dvě mechanizované divize.⁶³ Prvního září tedy zahájil ofenzívu. Starý křižník *Schleswig-Holstein*, který byl údajně v Gdaňsku na zdvořilostní návštěvě, vypálil ve 4:48 h z děla na pevnost Westerplatte. Válka začala. Ve stejnou dobu se dala do pohybu pozemní vojska. Von Bockova skupina armád Sever vyslala 3. armádu směrem k jihu, zatímco z druhé strany ji gdaňským koridorem mířila naproti 4. armáda. Na jihu postupovala Rundstedtova skupina armád na Lodž, kterou obsadila 9. září, aby odřízla polské jednotky u Poznaň, zatímco Listova 14. armáda zaútočila na Krakov, který padl 6. září. Německá armáda provedla velký manévř, aby obklíčila velkou část polských ozbrojených sil v meandru Visly na západ od Varšavy. Zároveň během prvních tří dnů bojové letouny ve vlnách bombardovaly letiště, železniční uzly, skladiště a tepaly polské letectvo, které v bojích přišlo o polovinu strojů. Zbýlá letadla zamířila k Rumunsku. Od 4. září se letecké útoky soustředily na pozemní komunikace.⁶⁴

Poláci se bili statečně. Posádka Westerplatte se vzdala až 7. září, což jí v německém tisku vyneslo lichotivou přezdívku „malý Verdun“.⁶⁵ Poláci také zahájili 8. září v bitvě na Bzuře protiofenzívu směrem od Kutna, aby trochu ulevili Varšavě, a přinutili Němce ustoupit o 15 kilometrů. I tak byl ale jejich osud zpečetěn. Varšava a Brest-Litovsk byly obklíčeny 15. září. Polákům se však podařilo nedat Němcům zadarmo alespoň město Sochaczew a při nečekaném útoku u Lvova se zmocnili německé výzbroje. Navíc se 16. září spustil déšť, který jak vojákům, tak civilistům zvedl morálku. Jejich optimismus však netrval dlouho. Další den zaútočil Sovětský svaz a veškerá naděje na úspěšný odpor byla tatam.⁶⁶

⁶⁰ A. Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 35.

⁶¹ N. Bethell, *La Guerre...*, op. cit., s. 30.

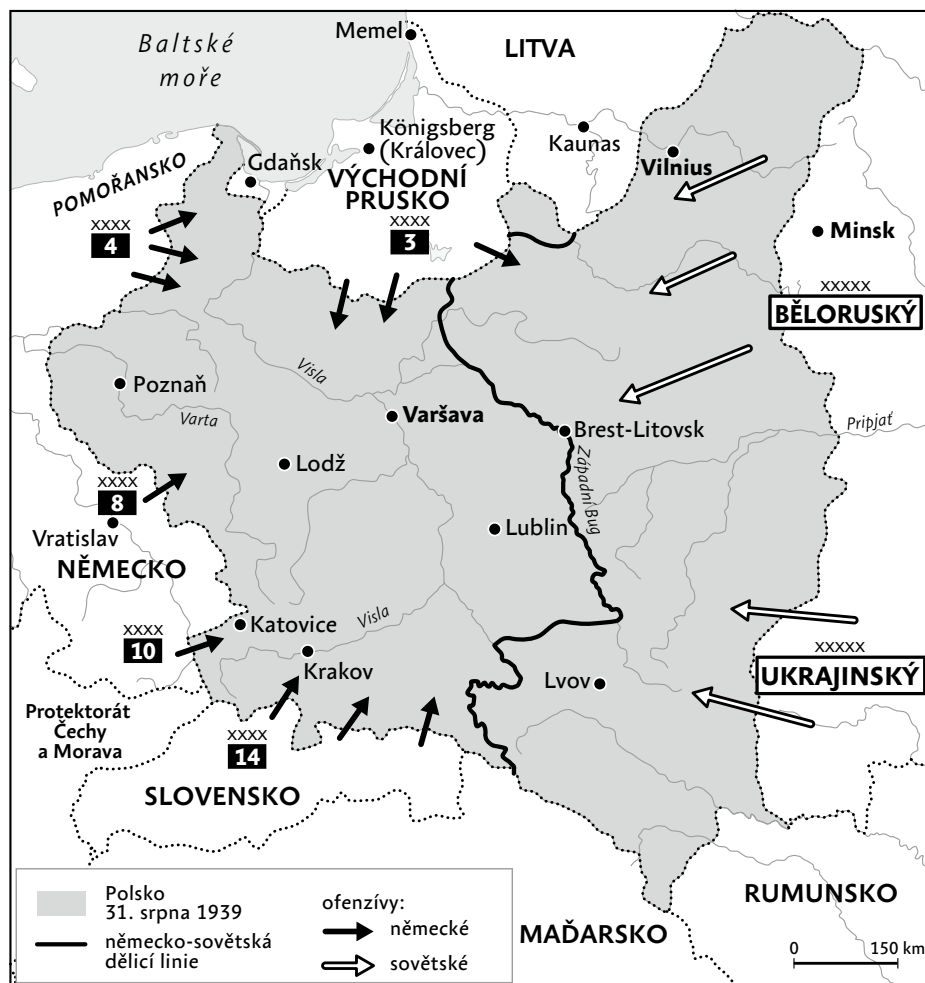
⁶² Druhé oddělení, *Campagne de Pologne*, říjen 1939, TNA WO 106/1677.

⁶³ H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 77.

⁶⁴ R. Overy, *Sous les bombes...*, op. cit., s. 97.

⁶⁵ N. Bethell, *La Guerre...*, op. cit., s. 119.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 123.

Stalin si dal načas, protože se bál intervence západních zemí. Ale na poražení polských vojsk nešetřil silami. Mobilizoval osm armád čítajících 460 000 mužů, 1000 tanků a 1000 letadel a označil útok jako „tažení za osvobození Běloruska a západní Ukrajiny od útlaku polských mocipánů.“ Vojsko bez obtíží postupovalo kupředu. Polská vláda nařídila armádě, aby nekladla odpor, a poslala do boje pouze dvacet pět praporů. Došlo nicméně asi ke čtyřicítce bojů, při nichž přišlo o život 737 sovětských a 1500 až 2000 polských vojáků.⁶⁷

⁶⁷ J. Lopez a L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 108–109.

Polské vedení se rozhodlo posílit obranu Varšavy zejména jednotkami od Bzury, přítoku Visly, které čítaly na 30 000 mužů.⁶⁸ Hlavní město tak nebylo snadné dobýt, což vysvětluje, proč se Hitler rozhodl pro letecké bombardování. Německé vrchní velení dalo 16. září nepříteli šest hodin na to, aby se vzdal. Město odmítlo. A tak 25. září vypustilo 1200 německých letadel na Varšavu celkem 642 bomb, což vedlo druhý den ke kapitulaci. Tento útok neměl za cíl terorizovat obyvatelstvo, ale přimět hlavní město kapitulovat a „odstrašit polské spojence“.⁶⁹ Vzhledem k obrovským ztrátám na životech (2500 až 7000 obětí) byl však označen za barbarský, zaslepený čin.⁷⁰ Prvního října složilo zbraně i poslední centrum odporu, poloostrov Hel.

Invaze do Polska zahájila nový typ války, v němž zásadní roli hrají tanky a letectvo. O výsledku bojů rozhodly německé panzery a štuky. Polské velení dělalo jednu chybu za druhou, potlačovalo obranu ve prospěch nepromyšlené a špatně vedené ofenzívy, dávalo přednost rigidním rozkazům před iniciativou, ale vojenské jednotky se byly statečné, což dokazuje i výčet ztrát. Na straně Poláků bylo 70 000 mrtvých, 133 000 raněných a 700 000 válečných zajatců, Němci přišli o 44 000 mužů, z nichž 11 000 zemřelo. Ani jejich vojenské vybavení nezůstalo bez úhony, celkem z něj během bojů ubylo 560 letadel a 300 tanků.⁷¹

Válka však byla nová i svou krutostí. Poláci páchali násilné činy na obyvatelstvu německého původu. Dne 3. září bylo v Bydhošti zavražděno dvě stě dvacet tři civilistů a celkově si tyto masakry vyžádaly přinejmenším 6000 obětí na životech.⁷² Ovšem na německé straně byl práh krutosti nastaven ještě mnohem níž. Armáda nehodlala mít s nikým slitování. „Pokud se ve vesnici za frontovou linií ozve střelba a nebude možné určit, z kterého domu vychází, celou osadu je potřeba vypálit.“ Tak zněl rozkaz generála von Bocka z 10. září 1939.⁷³ Reinhard Heydrich, který vedl Hlavní úřad říšské bezpečnosti (*Reichssicherheitshauptamt*, RSHA) zastřešující téměř všechny složky německé policie od jeho vzniku v roce 1939, sestavil nejprve pět, posléze sedm polovojenských komand nazvaných *Einsatzgruppen*. Tyto „operační skupiny“ měly za úkol zabezpečit dobytá území po průchodu vojsk, potlačit vládnoucí třídu a odstranit nepřátelské živly⁷⁴ – tedy ve skutečnosti 2700 mužů

⁶⁸ N. Bethell, *La Guerre...*, op. cit., s. 123.

⁶⁹ Adolf Galland, *Jusqu'au bout sur nos Messerschmitt*, Paris, Robert Laffont, 1957, s. 58 (česky: *První a poslední*, Praha, X-Egem, 1994, přeložil Petr Radosta, s. 37).

⁷⁰ R. Overy, *Sous les bombes...*, op. cit., s. 97–100.

⁷¹ H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 124.

⁷² A. Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 43.

⁷³ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 3, 1939–1945, Paris, Flammarion, 2009 (angl. vyd. 2003), s. 36.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 32–33.

připravených vyřídit si účty s polským obyvatelstvem za plné podpory dalších 100 000 občanů německého původu. Těmito dalekosáhlými opatřeními se Němcům podařilo nastolit hrůzovládu. Během měsíčních bojů a dalších čtyř týdnů vojenské správy Němci zavraždili 16 000 až 27 000 civilistů a 531 obcí srovnali se zemí.⁷⁵ „Němečtí vojáci pro ně užívali hanlivé označení ‚Polaks‘, očekávali, že jim budou střílet do zad, a připravovali se tak na boj s nepřítelem, který je kulturně podřadný a zbabělý.“⁷⁶ Ne všichni důstojníci tento ponižující způsob boje přijímali. Velitel armád nasazených v Polsku, generál Blaskowitz, se proti tomuto povýšeneckému chování pohoršeně ohradil ve dvou zprávách, z nichž jednu adresoval svému vrchnímu veliteli. Obával se, aby se „tato morální otupělost a úpadek nezačaly mezi vzácnými lidskými zdroji Německa šířit jako epidemie“, a domníval se, že „tyto zločiny spáchané příslušníky Říše a představiteli její veřejné moci v Polsku musí v každém vojákovi vyvolávat jen odpor a znechucení“.⁷⁷ Házel ovšem hrách na stěnu. Adolf Hitler všem, kdo zabíjeli civilisty nebo válečné zajatce, udělil 4. října 1939 amnestii. A v květnu 1940 sesadil Blaskowitze z funkce.

Dvacet milionů Poláků bylo tedy podrobeno nacistické nadvládě. Dne 20. října polský stát zanikl, část země připojená k Německu obohatila Třetí říši o 139 nových okrsků (Povartí – Wartheland...) nebo rozšířila ty původní (Východní Prusko, Slezsko...). Ze zbytku vznikl Generální gouvernement, jehož statut zůstal až do roku 1945 nejasný (jednalo se o stát?). Záviděníhodná nebyla ani situace nějakých pěti milionů Poláků podrobených Sovětskému svazu, který záhy zatkl 139 794 civilistů s údajně pochybnou loajalitou a část obyvatel začal od 10. února 1940 posílat do gulagů.⁷⁸ Tento osud potkal 1 500 000 osob, z nichž 700 000 jich v pracovních táborech zemřelo.⁷⁹ V dubnu 1940 bylo v Katyňském lese nedaleko Smolenska zavražděno 4404 důstojníků, ale tento masový zločin představuje jen nepatrnou část z celkového počtu Poláků, kteří byli na Stalinův příkaz zmasakrováni. Nicméně 85 tisícům lidí se podařilo uprchnout přes neutrální státy⁸⁰ a 17 000 z nich dorazilo v roce 1940 do Anglie. Polské vládě se povedlo 17. září přesídlit do Rumunska. Polský premiér generál Władysław Sikorski přesunul v listopadu vedení do Angers a odtud v červnu 1940 do Londýna, aby mohl proti nacistickému agresorovi vést odpor ze zahraničí.

⁷⁵ N. Stargardt, *La Guerre allemande...*, op. cit., s. 65–66 (česky: *Německá válka: národ a země ve zbrani*, Praha, Beta, 2016, z angličtiny přeložili Daria a Milan Dvořákové, s. 55).

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 65.

⁷⁷ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 3, op. cit., s. 42–43.

⁷⁸ A. Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 54.

⁷⁹ H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 143.

⁸⁰ N. Bethell, *La Guerre...*, op. cit., s. 270.

Francie ani Velká Británie pro svého spojence nic neudělaly, jen zpovzdálí sledovaly jeho porážku. V této nečinnosti setrvaly celých devět měsíců.

Zbrojení

Spojenci sice vyhlásili válku, ale nic nenasvědčovalo tomu, že se do ní opravdu pustí. Francie i Spojené království hodlaly odkladu využít k tomu, aby zvýšily výrobu zbraní, oslabily Třetí říši hospodářskou bloádou, mobilizovaly jednotky a zároveň je i vycvičily. „Jejich bezprostředním strategickým cílem bylo zvyšovat bojeschopnost tak dlouho, až dosáhne úrovně ozbrojených sil Německa. Počítaly s tím, že to chvíli potrvá, ale že by vyzbrojování neměla narušit žádná předčasná vojenská akce, ať už bude trvat jakkoli dlouho. Spojenci čekali, až přijde jejich chvíle, protože čas byl na jejich straně.“⁸¹ Francie předpokládala, že jakmile bude dostatečně připravena, zahájí „metodický boj“ vedoucí k vítězství. „Máme v úmyslu si počkat. O výsledku války rozhodne západní fronta,“ předpovídal Édouard Daladier.⁸²

V první řadě bylo tedy třeba uvést obě země do válečného stavu. Francie od 1. září povolala do zbraně celkem 5 000 000 mužů, z nichž 2 700 000 bylo posádkou v armádní zóně, což byl prostor poblíž předpokládané fronty ovládaný armádou⁸³. Mobilizace proběhla bez větších problémů, v atmosféře „závažného odhodlání“ a „smíření s nevyhnutelným“, podle vyjádření poštovní cenzury.⁸⁴ Masivní odvody se však neblaze promítly v průmyslu. Z oblasti metalurgie a strojírenství bylo například mobilizováno 50 % zaměstnanců, což ohrozilo válečné přípravy. Vláda se tedy rozhodla zprostit 1 600 000 Francouzů branné povinnosti, aby se mohli vrátit zpět na pole a do továren.

Velká Británie měla na rozdíl od Francie profesionální armádu, což vylučovalo odvody. Tato politika kolidovala se vstupem do války, nicméně vláda nechtěla popudit obyvatelstvo, proto postupovala opatrně. V dubnu 1939 navrhla opatření nazvané *Military Training Bill* (Návrh zákona o vojenském výcviku). Podle něj mohl být každý muž povolán ve věku dvaceti let, projít výcvikem a půlroční vojenskou službou a poté se na tři a půl roku připojit na částečný úvazek k územním vojenským jednotkám (*Territorial*

⁸¹ Michael Postan, *British War Production*, London, H.M.S.O., 1952, s. 54.

⁸² J. Doise et M. Vaïsse, *Diplomatie et outil militaire...*, op. cit., s. 421.

⁸³ Jean-Louis Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 2, *Ouvriers et soldats*, Paris, Gallimard, 1990, s. 394.

⁸⁴ Christian Bachelier, „L'armée française entre la victoire et la défaite“, in Jean-Pierre Azéma a François Bédarida (ed.), *La France des années noires*, díl 1, *De la défaite à Vichy*, Paris, Points Seuil, 2000 (1. vyd. 1993), s. 76.

Units).⁸⁵ Toto omezené opatření však narazilo na odpor 133 poslanců. „Naše země má největší námořní flotilu na světě. Její letectvo se rychle rozrůstá. Je potřeba je vybavit... Kromě toho si nemůžeme dovolit vydržovat pozemní armádu,“ prohlásil 27. dubna vůdce labouristické opozice Clement Attlee.⁸⁶ A dodal: „Nesouhlasíme s odvody, protože jsme přesvědčeni, že naši zemi nejen neposílí, ale naopak oslabí a rozdělí.“⁸⁷ V květnu 1939 byli dekretem mobilizováni mladíci od dvaceti do jednadvaceti let na dobu šesti měsíců a následně 3. září parlament odhlasoval zákon *National Services (Armed Forces) Act*, kterým mobilizoval muže od osmnácti do čtyřiceti let. Do 31. prosince 1939 tak britské ozbrojené síly přijaly do svých řad 1 500 000 mužů (1 030 000 do pozemních vojsk, 214 000 do Royal Navy a 215 000 do Royal Air Force).⁸⁸ Na pět milionů mužů se vztahovalo opatření *Reserved (or Scheduled) Occupation Scheme*, které osvobozovalo od branné povinnosti jedince potřebné ve veřejných službách a v ekonomice.⁸⁹

Obě země se svorně snažily neustále zvyšovat válečnou produkci, což znamenalo i větší tok peněz. Ve Francii stouply vojenské výdaje ze 4,4 miliard v tehdejších francích v roce 1935 na 46,7 miliard v roce 1939, kdy tato částka představovala 23 % hrubého národního produktu (HNP).⁹⁰ Velká Británie na tom byla podobně, neboť v období 1935–1936 činily její vojenské výdaje 137 milionů liber, ale v období 1938–1939 už to bylo 500 milionů,⁹¹ v následujícím roce 480 milionů liber, což představovalo polovinu celého rozpočtu jako v případě jejího francouzského spojence.⁹²

Stejně tak se obě země soustředily na reorganizaci výroby. Do čela francouzského ministerstva zbrojení se 13. září 1939 postavil Raoul Dautry, který vystudoval vojenskou technickou univerzitu (*École polytechnique*) a vyznamenal se ve vedení drah. Jeho úkolem bylo z hospodárnit systém průmyslové výroby. Kupříkladu tanky byly vybaveny pouze trojím typem kanonu (25, 37 a 47 mm) a dvěma modely věží. Jeden používaly lehké tanky Renault a Hotchkiss, ten druhý střední a těžší tanky D2, SOMUA a B1.⁹³ Na druhé straně Lamanšského průlivu bylo v roce 1939 vytvořeno ministerstvo zásobování (*Ministry*

⁸⁵ Juliet Gardiner, *Wartime Britain. 1939–1945*, London, Headline Publishers, 2005 (1. vyd. 2004), s. 79.

⁸⁶ N. Bethell, *La Guerre...*, *op. cit.*, s. 83.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 164.

⁸⁸ William Hancock et Margaret Gowing, *British War Economy*, London, H.M.S.O., 1949, s. 136.

⁸⁹ J. Gardiner, *Wartime Britain...*, *op. cit.*, s. 81.

⁹⁰ R. Frank, *Le Prix du réarmement français...*, *op. cit.*, s. 35 a J.-L. Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, dil 2, *op. cit.*, s. 350.

⁹¹ W. Hancock a M. Gowing, *British War Economy...*, *op. cit.*, s. 68.

⁹² D. Edgerton, *Britain's War Machine...*, *op. cit.*, p. 29.

⁹³ Philippe Garraud, „La politique française de réarmement de 1936 à 1940: une production tardive mais massive“, *Guerres mondiales et conflits contemporains*, č. 220, 2005, s. 97.

of Supply), které koordinovalo dodávky vojenského materiálu jednotlivým armádám s výjimkou letectva, pro něž vzniklo *ad hoc* samostatné ministerstvo. Vláda Édouarda Daladiera navíc neváhala zrevidovat sociální opatření Lidové fronty. Ministr financí Paul Reynaud dne 12. listopadu 1938 třemi dekrety zrušil zákon z roku 1936, kterým byla zavedena čtyřicetihodinová týdenní pracovní doba. Od nynějška mohli zaměstnanci pracovat až padesát hodin týdně, pět a půl dne v týdnu. Výsledky takové politiky odpovídaly vynaloženým prostředkům. Zatímco za celý rok 1937 Francie vyrobila 330 letadel, v roce 1940 již stejný počet produkovala každý měsíc. V roce 1939 vyrobila 1059 tanků a během následujícího roku 854 za první tři měsíce.⁹⁴ Velká Británie v posledním čtvrtletí roku 1938 vyrobila 255 bombardérů a 142 stíhacích letounů, a v prvním čtvrtletí 1940 už to bylo 1415 a 1504. Statistiky, které nicméně u tanků nebyly tak výmluvné (pouhých 198 proti 558 ve stejném období)⁹⁵, svědčily o tom, že obě země přešly do aktivní fáze zbrojení.

Nenechme se však těmito údaji mýlit. Zbrojení ve Francii vyvolalo žabomyší války mezi všemi třemi složkami armády. I přes nedostatek vodních ploch dávalo francouzské námořnictvo až do roku 1939 přednost drahým hydroplánům, aby si udrželo převahu nad námořním letectvem.⁹⁶ Až do roku 1938 nefungovala protiletdecká obrana (DCA), protože se o ni přetahovala pozemní armáda s letectvem.⁹⁷ Vlekla se i standardizace. V roce 1940 používaly francouzské vzdušné síly celkem třicet osm různých modelů letadel ve dvaadvaceti verzích, zatímco luftwaffe jich měla jen devět.⁹⁸ To, že byl vojenský materiál vyroben, navíc neznamenal, že se dostal ke své jednotce.⁹⁹ K prvnímu září 1939 továrny vyrobily 1470 letounů, ale k letkám jich bylo přiděleno pouze 500. Velká Británie měla zase výrazný nedostatek pušek – mezi lety 1939 a 1941 jich vyrobila jen dvě stě tisíc – a výroba tanků dosahovala v roce 1939 pouhé třetiny až poloviny německé produkce.¹⁰⁰ Britové tak mohli vybavit pouze pět divizí oproti sto šesti vyzbrojeným divizím nepřítele.¹⁰¹ Úsilí bylo přesto značné, ovšem nic nenasvědčovalo tomu, že by národy byly připraveny „zemřít za Gdaňsk“, jak zněl titulěk článku od někdejšího socialisty Marcela Déata, který 4. května 1939 vyšel v deníku *L'Œuvre*.

⁹⁴ J.-L. Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 2, *op. cit.*, s. 209 a R. Frank, *Le Prix du réarmement français...*, *op. cit.*, s. 229.

⁹⁵ M. Postan, *British War Production...*, *op. cit.*, s. 103.

⁹⁶ Hervé Coutau-Bégarie a Claude Huan, *Darlan*, Paris, Fayard, 1989, s. 142.

⁹⁷ Henry Dutailly, *Les Problèmes...*, *op. cit.*, s. 161.

⁹⁸ J.-L. Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 2, *op. cit.*, s. 199.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 195.

¹⁰⁰ D. Edgerton, *Britain's War Machine...*, *op. cit.*, s. 60 a s. 63.

¹⁰¹ Angus Calder, *L'Angleterre en guerre. 1939–1945*, Paris, Gallimard, 1972 (angl. vyd. 1969), s. 121.

Zemřít pro Kocourkovské?

Ochota obou západních demokracií bojovat proti nacistickému Německu závisela z politického hlediska na dvou podmínkách: zaprvé potřebovaly jednotné vedení prokazující odhodlanost a za druhé podporu veřejného mínění. Tyto podmínky byly splněny jen zčásti.

Ve Francii držel od 10. dubna 1938 otěže ministerský předseda Édouard Daladier. Tento statečný veterán, typický produkt republikánské meritokracie a poctivý patriot měl pověst pevného vůdce, díky níž si vysloužil přezdívku „býk z Vaucluse“. Ne nadarmo, protože se mu podařilo urychlit zbrojení, a když bylo třeba, uplatňovat svou vůli i pomocí dekretů. Autoritu si však oslabil vypočítavostí a politickými ústupky. Aby si udržel podporu parlamentní většiny, jmenoval do vlády horlivé pacifisty. Georges Bonnet, Camille Chautemps, Anatole de Monzie a Charles Pomaret podkopávali rozhodnutí vládního kabinetu brojením za mír. V senátu i poslanecké sněmovně se mohli opřít o menší aktivní klan, v němž byl mimo jiné Jean Mistler, Gaston Bergery, Pierre Laval, Marcel Déat či Pierre-Étienne Flandin. Toto hnutí se z různých důvodů, v nichž se poжил antikomunismus se strachem z nadvlády vojska či s touhou domluvit se s Římem, živilo nadějí, že se podaří Francii války ušetřit a nějak se s Německem dohodnout, čímž od počátku pozici ministerského předsedy podrývalo. Po útoku Sovětského svazu na Polsko navíc Daladier zvolil přísnou politiku vůči Francouzské komunistické straně (PCF). Dne 26. srpna zakázal její tisk, 26. září zakázal samotnou komunistickou stranu a 20. ledna 1940 přiměl parlament zbavit její poslance mandátu. Čtyřicet čtyři poslanců následně postavil před třetí vojenský soud a nechal je odsoudit k pěti letům vězení. Dva poslanci trestu unikli kvůli válečným zraněním a čtyři proto, že mezitím ze strany vystoupili.¹⁰² Je pravda, že PCF vyvolávala spíš znechucení než sympatie, neboť se bezpodmínečně podřídila diktátu Moskvy, válku označovala za imperialistickou a vyloučila ze svého středu generálního tajemníka Maurice Thoreze – čímž z něj učinila dezertéra. Daladierova neoblomnost však pramenila z čistě politických pohnutek. Díky zavlému antikomunismu se mu podařilo uklidnit pravici, tím si zajistit parlamentní většinu a zároveň umlčet pacifisty¹⁰³ – neboť zasazovat se o mír znamenalo v jeho pojetí řídit se zásadami Třetí internacionály.

Každopádně ani tak se Daladierovi nepovedlo vytvořit posvátnou jednotu (*Union sacrée*), které dosáhl René Viviani v srpnu 1914. A protože nechtěl,

¹⁰² Olivier Wieviora, *Les Orphelins de la République. Destinées des députés et sénateurs français (1940–1945)*, Paris, Seuil, 2015 (1. vyd. 2001), s. 101.

¹⁰³ J.-L. Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 1, op. cit., s. 174.

aby vládní rozkol vyplul na povrch, nezahájil po vypuknutí války žádné velké veřejné debaty, pouze prvního a druhého září 1939 požádal o odhlasování válečných úvěrů. Sněmovna ho na důkaz přetrvávajícího nedorozumění 19. března 1940 odvolala z funkce, ale jeho následníka, umírněného Paula Reynauda, zvolila většinou pouze jediného hlasu. Jakkoli měl Reynaud pověst odvážného a pevného politika, opakoval chybu svého předchůdce. Usoudil, že pacifisty – což byli Camille Chautemps, Anatole de Monzie a Paul Baudouin – je lepší udržet ve vládě než později hasit problémy, které by způsobili mimo ni. Daladiera jmenoval ministrem obrany, ačkoli se vzájemně nesnášeli. Výkonná moc rozdělená neshodami se tedy ve výsledku nemohla opřít ani o výraznou většinu, ani o jednoznačné veřejné mínění.

Ano, Francouzi měli po Mnichovu k pacifismu odpor.¹⁰⁴ Adolfu Hitlerovi už nevěřili ani slovo a jako celek působili pevně, což potvrdil průzkum z července 1939. Na otázku: „Myslíte si, že pokud se Německo pokusí zmocnit Gdaňsku, měli bychom mu v tom zabránit, a to případně i silou?“ odpovědělo 76 % dotázaných ano a jen 17 % ne.¹⁰⁵ Těch pár rudých nadšenců, kteří v armádě horovali za kominternu, se snažilo nadarmo. „Komunističtí vojáci byli izolovaní, často zmatení, neměli chuť se na čemkoli podílet, nebyli motivovaní k revolučním akcím.“¹⁰⁶

Přesto tu a tam vypluly na povrch znepokojivé skutečnosti. Systém speciálních přidělců – jejichž činnost byla považována za nesmírně důležitou pro stát – zvyšoval napětí mezi městem a venkovem, neboť venkovští obyvatelé poznamenání první světovou válkou se báli, že je případný ozbrojený konflikt postihne nejvíc. Branci odsouzení k nečinnosti se nudili do takové míry, že během tuhé zimy od prosince 1939 do března 1940 došlo k prudkému poklesu morálky. Místo aby vedení usilovalo o shodu, snažilo se pomstít Lidové frontě a „držet C.G.T. [Všeobecnou konfederaci práce] pod vodou“.¹⁰⁷ Na odborové hnutí se pohlíželo „nikoli jako na partnera, s nímž se diskutuje o rozdílných zájmech, ale jako na nepřítele, kterého je třeba potřít“.¹⁰⁸ Zkrátka francouzská společnost se podobala tábořícím vojákům, jak je popsal Jean-Paul Sartre. „Nepovznášel je žádný vlastenecký či ideologický ideál. Hitlerismus nemají rádi, ale nezbáznili se ani z demokracie, celé Polsko jim mohlo být ukradené. [...]. Nebylo v nich žádné netrpělivé přání zvítězit nad nepřítelem, ale jen

¹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 61.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 65.

¹⁰⁶ Jean-Jacques Becker, „Communisme, anticommunisme, menaces de subversion: images et réalités“, in Christine Levisse-Touzé (ed.), *La Campagne de 1940*, Paris, Tallandier, 2001, s. 353.

¹⁰⁷ Jean-Pierre Le Crom, *Syndicats, nous voilà! Vichy et le corporatisme*, Paris, Éditions de l'Atelier, 1995, s. 52.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 58.

veliké přání, „aby to skončilo“.¹⁰⁹ Jinými slovy, francouzská veřejnost přijímala válku spíš jako neutuchající rozepří „mezi dvěma národy než jako nový směr ideového zápasu“.¹¹⁰

Stejně zneklidňující byla i situace na druhém břehu Lamanšského průlivu. Ani kabinet Nevilla Chamberlaina nebyl schopen dosáhnout posvátné jednoty – za předpokladu, že by o ni vůbec usiloval. Jak liberálové, tak labouristé odmítali spolupracovat. Ještě znepokojivější bylo, že „vláda si nedokázala naklonit veřejnost. Ba co hůř, ani o to nestála.“ Konzervativci, kteří měli v Dolní sněmovně drtivou převahu, se obávali, aby protifašistickým bojem nevedli „levicovou válku“, která by je přinutila vyjednávat s odbory a ohrozila by společenské uspořádání.¹¹¹ Toryové se sice mohli radovat, že se jim podařilo utlumit *appeasement* – druh pacifismu, který neodpovídal ani jejich historii, ani nátuře¹¹² –, nicméně zastánci této linie počínaje ministrem zahraničních věcí (byl jím stále lord Halifax) i nadále setrvali ve vládě, jakkoli v ní nyní hlavní tón udával Winston Churchill coby ministr válečného námořnictva a Anthony Eden coby ministr pro dominia. Dodejme ještě, že zastánci *appeasementu* zdaleka nesložili zbraně, takže vstup do války rozhodně zatím nebyl hotovou věcí. Během schůze dne 2. září 1939 převlád v Dolní sněmovně zmatek nad odhodlaností. Šéf labouristů Arthur Greenwood upozornil Chamberlaina, že pokud zítra nebude vyhlášena válka, „nebude možné sněmovnu udržet“. Několik ministrů se zde shromáždilo v jedenáct hodin večer a prohlásilo, že neopustí sál, dokud Británie nepošle ultimátum.¹¹³

Tyto názorové kotrmelce se odrazily i ve veřejném mínění. Jistě, porážka Polska udělala v situaci jasno. „V tu chvíli snad jen ten nejhoupější z Angličanů mohl věřit, že jde do války kvůli Polsku. Národ přece bojoval proti Hitlerovi. Konečně tu byl důvod, který mohl uznat každý, nebo skoro každý.“¹¹⁴ Zeslábl i pacifismus. Výhradu svědomí, kterou uznal branný zákon z 1. září 1939, využívalo čím dál méně lidí. Zatímco v březnu 1940 ji oznámilo 16 z 1000 branců, v létě téhož roku už ji využilo jen 6 mužů z 1000.¹¹⁵ Německá propaganda neměla téměř žádný dopad, i když i Velká Británie měla své zrádce. Nacistický propagandista amerického původu William Joyce, kterému novinář z *Daily Express* 18. září 1939 přiřkl pro jeho afektovaný přízvuk přezdívku

¹⁰⁹ Jean-Paul Sartre, *Les Carnets de la drôle de guerre. Novembre 1939 – mars 1940*, Paris, Gallimard, 1983, s. 274 (česky: *Sešity z podivné války (září 1939 – březen 1940)*, Praha, Academia, 2012, přeložil Michal Novotný, s. 465).

¹¹⁰ F. Furet, *Le Passé d'une illusion...*, op. cit., s. 389 (česky s. 423).

¹¹¹ A. J. P. Taylor, *English History...*, op. cit., s. 458.

¹¹² *Tamtéž*, s. 440.

¹¹³ Citováno in A. J. P. Taylor, *English History...*, op. cit., s. 452.

¹¹⁴ A. Calder, *L'Angleterre en guerre...*, op. cit., s. 61.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 56.

„lord Haw-Haw“, měl sice během prvního válečného podzimu šest milionů pravidelných posluchačů, nicméně nic nenasvědčuje tomu, že by jakkoli ovlivnil veřejné mínění.¹¹⁶

Nečinnost britské vlády však vyvolávala mezi ostrovním obyvatelstvem zmatek. Chamberlain a jeho kumpáni nedokázali svým spoluobčanům vysvětlit, „proč jsou ve válce nebo za co bojují“.¹¹⁷ Nebyl to, pravda, snadný úkol. Zastánci *appeasementu* se pokusili s Hitlerem vyjednávat, obětovali mu Československo, nicméně Polsko mu odmítli postoupit. Brojili proti bolševismu, ale snažili se uzavřít dohodu se Stalinem, který ještě v červenci byl spojencem, v srpnu opět mocným nepřítelem. A najednou Londýn vyhlásil válku, ale nechal přitom prostor pro vyjednávání.

Není tedy divu, dospěla-li veřejnost k tomu, že „tahle válka se jí příliš netýká“. Její rozpaky potvrdil i průzkum. 31. srpna 1939 válku očekávalo 20 % respondentů, ale 33 % se domnívalo, že všechno je lepší než ozbrojený konflikt;¹¹⁸ následující podzim jeden člověk z pěti odhadoval, že válka potrvá tři roky a více, a stejný počet naopak tipoval půl roku¹¹⁹. Vojsko při představě boje projevovalo jen vlažné nadšení. „Zmobilizovat Angličany tak, aby bránili demokracii, byl nesnadný úkol, protože průměrného vojáka zjevně zajímaly pouze tři věci: fotbal, pivo a holky,¹²⁰ svěřil se jeden z nich. Armáda se, pravda, moc nesnažila, aby si branci uvědomili velké nebezpečí, které jim hrozí. „Nadávali nám, ponižovali nás, a my přitom makali, že jsme málem vypustili duši. Každý den po výcviku nám dovolili krátký oddech – mohli jsme si sednout vedle postele a pulírovat neskutečně bohatou výstroj do vysokého lesku,“ popsal praxi Len Waller, voják, který byl povolán začátkem roku 1940.¹²¹

Ani na jednom z břehů La Manche se tedy váhavé, nejednotné vládě nepodařilo obyvatelstvo zmobilizovat, protože mu nevysvětlila důvod k válce a neupozornila ho na smrtelné nebezpečí, které na jejich zemi číhá.

Němci sice oslavovali úspěchy dosažené režimem, ale další válečný konflikt si nepřáli. „V roce 1914 panovalo v Berlíně dle mého soudu v první den války obrovské vzrušení. Dnes zde nic takového není. Žádné hurá, žádný jásot, žádné házení květin, žádná válečná horečka, žádná válečná hysterie,“ napsal americký novinář a berlínský korespondent televizní stanice CBS William Shirer.¹²² V tak přísné diktatuře, jaká vládla ve Třetí říši, však nebylo možné nahlas vyjadřovat nesouhlas. Obyvatelstvo tedy zvolilo neutrální postoj, „jako

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 70.

¹¹⁷ A. J. P. Taylor, *English History...*, *op. cit.*, s. 458.

¹¹⁸ A. Calder, *L'Angleterre en guerre...*, *op. cit.*, s. 33.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 66.

¹²⁰ D. French, *Raising Churchill's Army...*, *op. cit.*, s. 133.

¹²¹ J. Gardiner, *Wartime Britain...*, *op. cit.*, s. 80.

¹²² R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 2, *op. cit.*, s. 794 (česky s. 564).

by jej zachvátila paralýza, kvůli níž nebylo schopné ani jásat, ani nesouhlasit,“ zhodnotil to vedoucí švábské župy NSDAP (*gauleiter*) Karl Wahl.¹²³ Režim tedy tváří v tvář nedostatečnému nadšení postupoval opatrně. Zvolil jako obvykle metodu cukru a biče. Umlčel protivníky, ať už skutečné, nebo potenciální. V roce 1939 bylo 108 000 lidí uvězněno a 21 000 dopraveno do koncentračních táborů.¹²⁴ Dne 26. srpna 1939 byly zveřejněny „zvláštní trestní předpisy pro období války“, které trestaly smrtí jakýkoli pokus „demoralizovat ozbrojené síly“ a nemilosrdně potíraly i ty, jimž v boji bránilo svědomí – na základě tohoto obvinění bylo jen v roce 1939 popraveno sto dvanáct Němců.¹²⁵ Takže „německý lid se choval tak, jak si to vláda přála – poslušně a loajálně, ač nepřiliš ochotně“.¹²⁶

Nacistický režim také začal usilovněji zbrojit. Z toho důvodu zavedl dekretem z 4. září 1939 nedělní pracovní směnu, zmrazil mzdy, snížil odměny za přesčasy a zvýšil daně. Zaměstnanci se takové škále opatření vzpouzeli a prudce stouplo absentérství. Vláda musela ustoupit. Rezignovala na snížení mezd a naopak začala vyplácet odměny za přesčasy a práci v neděli.¹²⁷ Nic jiného jí v tu chvíli nezbyvalo. Tažení do Polska vyčerpalo zásoby munice do takové míry, že pouze třetina divizí měla ještě nějaké rezervy – ale pouze na čtrnáct dní.¹²⁸ Německo tedy využilo podivné války k obnově sil, což si vyžádalo nemalé úsilí. V roce 1939 uvolnilo na vojenské výdaje 20 % HNP a po prvním roce války se tento podíl zvýšil na 33 %.¹²⁹ Aby Hitler zajistil, že prostředky budou náležitě využity, pod záminkou neschopnosti armády jmenoval 17. března 1940 do čela ministerstva zbrojního průmyslu otce německých dálnic Fritze Todta.

Ani Führer ale neměl nevýčerpatelné prostředky, musel proto drasticky zrevizovat některé plány. V září 1939 obětoval ambice námořnictva, které snilo o zámořské flotile a ponorkách. Kvůli nedostatku mědi, kaučuku a loděnic bylo mezi zářím 1939 a červnem 1940 vyrobeno pouze dvacet ponorek. „Snad nikdy nevstupovala armáda do války s tak nedostatečnými prostředky [...]. Nebyla v žádném případě schopna zničit jednu z prvních flotil na světě ani obří impérium,“ stěžoval si admirál Dönitz.¹³⁰ Mimochodem kriegsmarine nikdy nedostala z vojenského rozpočtu víc než 15 %. Důraz se kladl zejména na luftwaffe a na munici, které pohltily 70 % prostředků uvolněných v červnu

¹²³ W. Wette, „Ideology...“, cit. čl., s. 11.

¹²⁴ N. Stargardt, *La Guerre allemande...*, op. cit., s. 117.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 105–106.

¹²⁶ W. Wette, „Ideology...“, cit. čl., s. 12.

¹²⁷ N. Stargardt, *La Guerre allemande...*, op. cit., s. 89–90.

¹²⁸ Karl-Heinz Frieser, *Le Mythe de la guerre-éclair. La campagne de l'Ouest de 1940*, Paris, Belin, 2003 (něm. vyd. 1995), s. 35.

¹²⁹ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 316 a s. 351.

¹³⁰ Karl Dönitz, *Dix ans et vingt jours*, Paris, Plon, 1959, s. 36–37.

1940 na zbrojení.¹³¹ I tankům dávala vláda zelenou a výrobu modelu Panzer III zvedla ze 151 na 785 kusů, modelu Panzer IV ze 143 na 290 strojů.¹³² K 10. květnu 1940 byl ve vozovém parku armády téměř trojnásobný počet tanků oproti říjnu 1939. Jinými slovy podivná válka, na kterou Francie a Velká Británie spoléhaly jako na možnost dohnat zpoždění, prospěla stejnou, ne-li větší měrou i Třetí říši.

Během oněch deseti měsíců mezi podpisem německo-sovětského paktu (23. srpna 1939) a zahájením německé ofenzívy (10. května 1940) došlo k řadě náhod, které potvrzují, že dějiny se ani zdaleka neřídí nějakou bezpodmínečnou nutností, ale bývají často spíš výsledkem nepředvídatelných událostí. Nic například nenásvědčovalo tomu, že Moskva a Berlín uzavřou spojenectví – byť jen dočasné –, které Londýn i Paříž zcela vyhodilo ze sedla. Obě demokratické země nepochopily nacistický a stalinský způsob uvažování. Přecenily vliv ideologie a nevěnovaly pozornost zájmům, jimiž se řídil Stalin. Naopak podcenily nacistický fanatismus a myslely si, že nacistického molocha ukolébají vršením materiálních ústupků. Oba diktátoři na situaci nahlíželi bez emocí, při vyjednávání odsunuli stranou ideologické otázky a omezili se na chladnou vypočítavost, která jim však nepřinesla kýžené výsledky.

Navic zatímco Třetí říše měla jasný cíl – dosáhnout vítězství na Západě –, Francii ani Velké Británii se nepodařilo zmobilizovat obyvatelstvo a dosáhnout shody. „Hitler se možná mýlil v předpokladu, že ani jedna ze západních mocností se do války nepustí, ale nemýlil se v tom, že ji nebudou brát vážně,“ konstatoval Alan Taylor.¹³³ Místo aby se Londýn a Paříž postavily nacistickému Německu čelem, pustily se do zbytečných okrajových strategií, které měly neblahé účinky.

¹³¹ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 339 a s. 341.

¹³² K.-H. Frieser, *Le Mythe de la guerre-éclair...*, op. cit., s. 37.

¹³³ A. J. P. Taylor, *Les Origines...*, op. cit., s. 312.

OKRAJOVÉ STRATEGIE

Francie a Velká Británie vyhlášením války 3. září 1939 Německo zaskočily. Třetí říše byla přesvědčena, že Chamberlain ani Daladier se neodváží zasáhnout, a neměla tudíž připravený žádný plán. Ale to jí vůbec nevadilo. „Navzdory této komplikaci situaci zvládneme. A pokud se z toho vyvine světová válka, bude to jistě náročné, přesto dosáhneme svého,“ ujišťoval se Goebbels.¹ Tento nedostatek však vylučoval možnost okamžitého vítězství a čas hrál proti Führerovi, jak si byl dobře vědom. Londýn i Paříž neustále zdokonalovaly vojenské vybavení a mohly počítat s aktivní podporou Washingtonu.² Navíc nic nezaručovalo, že Moskva bude i nadále s Berlínem spolupracovat. A tak Hitler na základě provizorní strategie nařídil 27. září přípravu ofenzívy proti Francii.

Plány

Štáb pozemních vojsk se ihned dal do práce a 19. října předložil první návrh ofenzívy – takzvaný „Mansteinův plán“ (*Fall Gelb*) –, nicméně o deset dní později ho pozměnil. Hlavní ofenzíva za podpory Skupiny armád B měla udeřit z obou stran na Lutych a mířit k pobřeží Lamanšského průlivu. Skupina armád A ji měla krýt z boku a postupovat jižní částí Belgie a Lucemburskem. A konečně úkolem Skupiny armád C bylo hájit Siegfriedovu linii a chránit tak německé teritorium před případným napadením. Schéma připomínalo Schlieffenův plán z roku 1914. Hlavní osa operace probíhala Belgií a bezostyšně tak porušovala belgickou i lucemburskou neutralitu. Lišila se v tom, že neměla za cíl zneškodnit nepřátelské jednotky, ale zaujmout pozice na pobřeží a tím vyslat hrozbu k Anglii. Navíc hlavní roli tentokrát hrálo levé, nikoli pravé křídlo.

Generálové v čele s Halderem a Brauchitschem ale skřípali zuby. Domnívali se, že německá armáda vyčerpaná invazí do Polska není ve stavu, kdy by se znovu mohla pustit do boje. Hitler počítal s útokem v listopadu, ale vzhledem

¹ Joseph Goebbels, zápis ze 6. září 1939, *Journal. 1939–1942*, Paris, Tallandier, 2009, s. 15 (česky *Deníky. 1935–1939*, Praha, Naše vojsko, 2009–2010, z němčiny přeložil Josef Otáhal, zápis z 6. září 1939 chybí – pozn. překl.).

² I. Kershaw, *Hitler*, díl 2, *op. cit.*, s. 432 (česky s. 321).

k nepřipravenosti jednotek a mizernému počasí nakonec odložil ofenzívu před 10. květnem 1940 téměř třicetkrát.³ Mechelenský incident těmto překážkám jen nasadil korunu. Stalo se totiž, že 10. ledna 1940 musel kdesi na poli v Belgii nouzově přistát Messerschmitt se zástupcem náčelníka generálního štábu 7. letecké divize Helmutem Reinbergerem na palubě. Důstojník měl však u sebe plány německého útoku. Marně se je snažil spálit, dostaly se do rukou belgické zpravodajské služby, která je předala svým francouzským a britským kolegům. Tato událost sice neměla zásadní význam, utvrdila však Hitlera v pochybnostech o původním plánu a přiměla ho hledat alternativní řešení, zatímco Londýn a Paříž nabyly větší jistoty.

Francouzi a Britové, jak víme, spoléhali na vleklou válku a na to, že ji vyhrají pomocí blokády. Přemýšleli ale také o případné obraně proti německému útoku, který, jak byli přesvědčeni, by jistě přišel z Belgie, Nizozemska, možná i Švýcarska.⁴ Stratégové se tedy museli rozhodnout, zda bránit hranice, nebo se vydat nepříteli v ústřety na území Belgie. V touze sladit svůj postup se obě země na popud Londýna rozhodly 26. července vytvořit Nejvyšší válečnou radu. Rada 3. září stanovila, že britské jednotky se podřídí francouzskému velení. Šéf Britského expedičního sboru (*British Expeditionary Force*, BEF) generál Gort si nicméně vymínil možnost obrátit se na svou vládu, pokud by to považoval za nutné.⁵

Generál Gamelin v prvním rozkazu z 29. září nařídil bít se na hranicích, posléze však upřesnil, že by bylo možné proniknout i do Belgie, „pokud bychom byli povoláni včas“.⁶ Další rozkaz z 26. října počítal pouze s omezeným vstupem na belgické území, aby mohla být udržena pozice Antverpy-Namur. Belgická varianta nabývala čím dál reálnějších obrysů. Od konce října přešla „ze stádia záměrů a spekulací generálních štábů [do rozhodnutí] rozestavět podél hranic jednotky připravené vstoupit na belgické území“.⁷ V září 1939 byla však tato strategie zamítnuta. „V případě napadení Belgie Německem, a nepříjde-li opačný rozkaz z nejvyššího velení, setrvají naše armády na svých pozicích a takto se utkají s nepřítelem. Vstup do Belgie tedy přichází v úvahu pouze kvůli lokálnímu vylepšení našich pozic, účinnější obraně území našeho státu či zajištění lepších podmínek pro odpor,“ upřesnil vrchní armádní velitel.⁸ Dne 9. listopadu se posunul ještě o krok dál, když se vyjádřil ve prospěch postupu podél řeky Dyle, aby na linii Antverpy-Namur byla zajištěna souvislá fronta.

³ Hans Umbreit, „The Battle for Hegemony in Western Europe“, in K. Maier et alii, *Germany and the Second World War...*, díl 2, *op. cit.*, s. 239–242.

⁴ H. Umbreit, „The Battle for Hegemony in Western Europe“, *cit. čl.*, s. 271.

⁵ B. Chaix, *En mai 1940...*, *op. cit.*, s. 63.

⁶ *Tamtéž*, s. 97.

⁷ *Tamtéž*, s. 101.

⁸ Generál Gamelin, Tajná osobní směrnice, 29. září 1939, TNA WO 106/1684.

Tento návrh však nikdy oficiálně nepředložil ani politickému, ani vojenskému vedení, čímž vyloučil veškerou debatu.⁹ O postupu definitivně rozhodla Nejvyšší vojenská rada 28. března 1940: v případě německého útoku vstoupí spojenecké jednotky do Belgie a soustředí se na linii Antverpy-Lovaň-Namur, bez ohledu na to, zda je Belgie požádá o pomoc, či nikoli.¹⁰

Tento plán měl několik zjevných výhod. Zkrátil by délku fronty, chránil by průmyslový potenciál na severu a umožnil by využít dvacet divizí belgického království. Nicméně k tomu, aby fungoval, bylo zapotřebí ochoty Bruselu zkoordinovat svou obranu se Spojenci, což se nestalo.

Belgičané ve skutečnosti odmítli jakoukoli diskuzi. Na důkaz své neutrality vyslali směrem k Francii osm divizí, zatímco k Německu jen čtyři.¹¹ Král Leopold III. nakonec 10. dubna 1940 oznámil, že zakazuje Spojencům vstup na své území. Generál Gamelin zkrátka počítal s tím, že vstoupí do Belgie, jenže bez politických záruk, a aniž by generální štáby vypracovaly společné plány. Belgický král si ale byl francouzskou a britskou intervencí jistý. „Francie bude mít vždy zájem překročit naše hranice ani ne proto, že by nám chtěla přijít na pomoc, ale proto, že bude raději bojovat v Belgii než na vlastním území,“ prohlásil 1. října 1939.¹² Tato zaslepenost v kombinaci s neopatrným postupem vrchního velitele musely vést ke katastrofě, i když na německé straně dosud panoval klid zbraní. Německo totiž raději hromadilo vojenské prostředky a připravovalo se na budoucí střet a mezitím vedlo válku na moři.

Námořní bitvy

Německo nikdy nebylo silnou námořní velmocí. Svě zpoždění se nicméně snažilo dohnat využitím manipulačního prostoru, který mu nabídla námořní smlouva uzavřená s Velkou Británií 18. června 1935. Z hlediska strategie měla kriegsmarine v plánu ovládnout nejprve Baltské moře a Helgolandský záliv, který se rozprostírá mezi severní částí Dolního Saska a západním pobřežím Dánska. Dále měla v úmyslu proniknout do Atlantiku a do Severního moře, přinutit tak nepřítele k rozdělení sil a oslabit jeho blokádu.¹³ Spoléhala přitom na zaoceánskou flotilu složenou z výkonných plavidel, bitevních lodí (*Bismarck* či *Tirpitz*), těžkých křižníků (*Scharnhorst*...) a pancéřových lodí *Panzerschiffen*.

⁹ B. Chaix, *En mai 1940...*, op. cit., s. 124.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 186.

¹¹ B. Chaix, *En mai 1940...*, op. cit., s. 95–96.

¹² *Tamtéž*, s. 75.

¹³ B. Stegemann, „Germany's Second Attempt to become a Naval Power“, in K. Maier et alii (ed.), *Germany and the Second World War*, díl 2, op. cit., s. 60.

Tyto takzvané „kapesní bitevní lodi“ byly navrženy tak, aby obešly ustanovení Versailleské smlouvy, podle nějž poražení nesmí stavět lodě s tonáží vyšší než 10 000 tun (BRT). Lodě *Deutschland*, *Admiral Scheer* a *Admiral Graf Spee* tuto podmínku víceméně splňovaly, ale relativně nižší tonáž kompenzovaly rychlostí a mocnou výbroží. Výroba ponorek naopak nebyla na pořadu dne. Řada strategií upozorňovala na jejich zranitelnost a domnívala se, že už se přežily. Zatímco velitel podmořské flotily Karl Dönitz je bránil, šéf kriegsmarine Erich Raeder upřednostňoval výrobu hladinových lodí. V říjnu 1938 byla zahájena realizace ambiciózního Plánu Z. Podle něj mělo být vyrobeno deset bitevních lodí a patnáct „kapesních bitevních lodí“¹⁴, ale kvůli válce v Polsku musela být jejich výroba odložena. Na ponorkách se stále nepracovalo, i když Raeder 10. října 1939 představil plán navrhující vyrobit 658 ponorných plavidel s cílem porazit Velkou Británii, která již vstoupila do války. Přitom z ekonomického hlediska byla jejich výroba výhodnější. Jedna ponorka stála dva až čtyři miliony říšských marek oproti 200 milionům, které by pohltila výroba bitevní lodi typu *Bismarck*. Bylo k tomu však zapotřebí mědi, kaučuku a infrastruktury, jichž se Německu zoufale nedostávalo. Snížilo tedy své ambice a mezi zářím 1939 a červnem 1940 vyrobilo pouze dvacet ponorek,¹⁵ s nimiž si muselo vystačit. Ke 3. září 1939 měl Dönitz v zásobě pouze padesát sedm U-Bootů, z nichž čtyřicet šest bylo k dispozici, ale vzhledem k nutným opravám a neustálému přejíždění jich zároveň mohlo být v provozu na moři pouhých osm nebo devět.¹⁶ Situaci zhoršoval i fakt, že velitel podmořské flotily nebyl žádný vizionář. Nezajímala ho zpravodajská služba, zatímco Spojenci byli schopni dešifrovat německé zprávy. Kromě toho přehlížel rozhodující roli letecké podpory.¹⁷

Kriegsmarine cílila především na britské obchodní loďstvo, a to prostřednictvím kapesních bitevních lodí a ponorek. Hitler nejprve tyto útoky zakázal, ale 23. září je povolil s výjimkou parníků¹⁸. Devatenáctého srpna vypluly z přístavu lodě *Deutschland* a *Admiral Graf Spee* a během svého tažení potopily jedenáct plavidel s celkovou tonáží 57 048 BRT.¹⁹ Bilance U-Bootů byla ještě lichotivější – sto čtyřicet osm potopených plavidel, tedy 678 130 BRT.²⁰ Úplně nejlepší výsledky však jednoznačně vykazovaly miny. Ke konci roku 1939 už

¹⁴ Craig L. Symonds, *Histoire navale de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Perrin, 2020 (angl. vyd. 2018), s. 52–53.

¹⁵ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 394.

¹⁶ C. L. Symonds, *Histoire navale de la Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 36–37.

¹⁷ Williamson Murray a Allan R. Millett, *A War to Be Won. Fighting the Second World War*, Cambridge, Harvard U.P., 2001 (1. vyd. 2000), s. 38.

¹⁸ B. Stegemann, „The First Phase at Sea up to the Spring of 1940“, in K. Maier et alii (ed.), *Germany and the Second World War...*, díl 2, op. cit., s. 158.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 168.

²⁰ *Tamtéž*, s. 177.

mohly za ztrátu více než poloviny z celkových 482 000 tun, o něž Britové přišli, a to i poté, co Velká Británie našla řešení – naložila na svá plavidla elektrické kabely, a tím je odmagnetizovala, aby nepřitahovala zařízení s výbušninami.²¹ Epizodnější úspěch slavilo Německo při pokusu zaútočit na Royal Navy. Dne 17. září ponorka *U-29* pod vedením kapitána Otto Schuharta torpédovala u břehů Irska letadlovou loď *Courageous*, 14. října pronikla *U-47* s kapitánem Güntherem Priemem do zálivu Scapa Flow u Orknejí a potopila bitevní loď *Royal Oak*.

Tyto počiny však nemohly rozhodnout o výsledku celé války. Oněch 678 000 tun potopených k 10. květnu 1940 mělo oproti celkovým 18 milionům tun britského obchodního loďstva jen malou váhu.²² K jeho skutečnému oslabení by bylo zapotřebí potápět celý jeden rok 600 000 tun měsíčně, což by si podle Dönitzových odhadů vyžádalo tři sta ponorek, z nichž sto by trvale operovalo v Severním Atlantiku.²³ Za předpokladu lepšího vybavení, protože stávající torpéda zasáhla pouze 75 % cílů, neboť jejich magnetické detonátory často vybuchovaly předčasně.²⁴ Navíc bylo potřeba počítat s reakcí Royal Navy. První německou ponorku této války potopil torpédoborec doprovázející *Ark Royal* 14. září 1939. Eskadře komodora Henryho Harwooda, zvané Force G, křižující vody podél jihoamerického pobřeží, se podařilo zneškodnit loď *Admiral Graf Spee*, která se po výpravě do Indického oceánu vrátila 15. listopadu zpět do Jižního Atlantiku. Ohrožená plavidla nahlásila britskému admirálovi svou polohu, a ten správně usoudil, že u pobřeží Jižní Ameriky se nachází německá loď. Jeho tři křižníky *Ajax*, *Achilles* a *Exeter* zachytily 13. prosince dým, zaútočily a německou loď zasáhly. Kapesní bitevní loď *Admiral Graf Spee* se uchýlila do Montevidea, ale uruguayská vláda trvala na tom, aby po ultimátu sedmdesáti dvou hodin opustila přístav. Velitel lodi Hans Langsdorff se proto 17. prosince rozhodl plavidlo u ústí Rio de la Plata vyhodit do povětří. Argentinské lodi vzaly na palubu přeživší námořníky a dopravily je do Buenos Aires. O dva dny později Langsdorff ve sváteční uniformě a zahalený do vlajky své lodi spáchal v hotelovém pokoji sebevraždu.

Německou loď *Admiral Graf Spee* v pravidelných intervalech zásoboval tanker *Altmark*, který kromě toho nabíral na palubu zajatce z potopených lodí. Po posledním setkání se *Altmarku* podařilo 6. prosince uniknout pozornosti Royal Navy, ne však nadlouho. Šestnáctého února ho zaregistroval hlídkový letoun RAF. *Altmark* počítal s norskou neutralitou a ukryl se ve fjordu Jøssing jihovýchodně od Stavangeru. Zde ho zastihl torpédoborec *Cossack*, jehož

²¹ C. L. Symonds, *Histoire navale de la Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 54.

²² B. Stegemann, „The First Phase at Sea up to the Spring of 1940“, cit. čl., s. 177.

²³ A. Tooze, *Le Salaire de la destruction...*, op. cit., s. 393.

²⁴ C. L. Symonds, *Histoire navale de la Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 46.

mužstvo obsadilo palubu a osvobodilo 299 zajatců.²⁵ Zásah rozčílil Führera, který se domníval, že Oslo tím porušilo neutralitu. Rozladil ho tím spíš, že Churchill jako první lord admirality na oslavu vojáků, kteří zneškodnili loď *Admiral Graf Spee* a osvobodili zajatce z *Altmarku*, uspořádal 23. února v ulicích Londýna velkolepou přehlídku, po níž následoval banket v Guildhallu. Hitler samozřejmě nehodlal nechat tuto urážku bez odpovědi.

Letecká válka

Válčící strany byly připraveny k pozemním a námořním bitvám, ale až do května 1940 na sebe neútočily ze vzduchu. Je třeba dodat, že k tomu neměly ani vůli, ani prostředky.

Podle pokynů pro leteckou válku (*Luftkriegsführung*) vydaných v roce 1935 bylo úkolem luftwaffe především bránit státní území a poskytnout podporu armádě a námořnictvu. Jinými slovy německé letectvo nepočítalo s útočným bombardováním,²⁶ které by stejně nemohlo zajistit, protože nemělo k dispozici ani bombardéry pro operace na delší vzdálenosti, ani potřebné mužstvo. V srpnu 1938 chyběla z předpokládaného stavu vojáků celá třetina a pouze 40 % sloužících posádek bylo bojeschopných.²⁷ Stratégové se navíc bránili teroristickým útokům na města, považovali je za zbytečné a obávali se, aby nerozdmýchaly odvetná opatření a nepřiživily nepřátelskou propagandu.²⁸

Britové naopak považovali bombardování za strategické. Bývalý konzervativní premiér Stanley Baldwin během jednoho projevu v Dolní sněmovně v roce 1932 prohlásil, že „bombardér se dostane všude“. Když se v roce 1935 vrátil k moci, záhy navýšil královskému letectvu rozpočet a podobně, jako to pak udělal jeho nástupce Neville Chamberlain, upřednostnil bombardéry před stíhacími letouny. Plán J z roku 1937 pak tuto prioritu znovu potvrdil v poměru dva ku jedné.²⁹ Odborníci se tehdy domnívali, že soustavné bombardování nepřátelského území podkope protivníkovu morálku. Šlo spíše o politický než strategický postoj, jeho cílem bylo nepříteli odradit, a tedy vyhnout se válce.³⁰ V roce 1936 bylo v RAF ustaveno velitelství stíhacích letounů a bombardérů

²⁵ Tamtéž, s. 61–71.

²⁶ Williamson Murray, *The Luftwaffe. 1933–45. Strategy for Defeat*, Washington/London, Brassey's, 1996 (1. vyd. 1983), s. 8.

²⁷ W. Murray, *The Luftwaffe...*, op. cit., s. 17.

²⁸ Klaus Maier, „Total War and Operational Air Warfare“, in K. Maier et alii (ed.), *Germany and the Second World War...*, díl 2, op. cit., p. 36.

²⁹ Patrick Bishop, *Air Force Blue. The RAF in World War Two*, London, William Collins, 2018 (1. vyd. 2017), s. 61.

³⁰ P. Bishop, *Air Force Blue...*, op. cit., s. 53.

(*Fighter Command, Bomber Command*). Maršál Hugh Dowding jmenovaný do čela Fighter Command samozřejmě zaníceně obhajoval svůj tábor. Argumentoval tím, že během vleklé války mohou stíhací letouny chránit průmysl, který zemi dopomůže k vítězství. I přes odpor kolegů nakonec svůj názor prosadil. Vládní kabinet 22. prosince 1937 odsouhlasil plán K, který okleštil bombardovací letky (v nichž byl počet letounů snížen z 90 na 77), stíhací letky ponechal ve stejném stavu, ale navýšil o 50 % jejich zálohy.³¹ „Strategie RAF vykazovala čím dál více schizofrenních rysů – na jedné straně vyzdvihovala strategickou hodnotu bombardování, a na druhou stranu se připravovala na to, aby se proti němu účinně bránila.“³² V roce 1939 ale strategické bombardování nebylo na pořadu dne. Když konzervativní poslanec Leo Amery navrhl ministru letectví Kingsleymu Woodovi, že by mohli zapálit Schwarzwald, Wood odpověděl: „A víte, že je to soukromý majetek? Jestli to takhle půjde dál, za chvíli po mně budete chtít, abych bombardoval Essen!“³³ V prosinci 1939 přeletělo dvacet čtyři Wellingtonů nad Wilhelmshavenem, ale neshodily ani jednu bombu, aby nezabily civilní obyvatelstvo.³⁴ Britové tedy měli v plánu zahájit leteckou ofenzívu až po útoku Německa a cílit v první řadě na Porúří.

Francie zaujímal odlišný postoj. Stejně jako její spojenec nechtěla útočit na nepřátelské území předčasně, měla však v úmyslu vyslat své letky do boje proti pozemním silám.³⁵ Opět, pokud by jí to prostředky dovolovaly. Armáda vyřadila z provozu ty nejstarší modely, ale zároveň omezila i velikost letecké flotily. Plán V z března 1938 přiřkl 44 % prostředků na stíhací letouny a 33 % prostředků na bombardéry.³⁶ A hlavně, 10. května 1940 bylo letectvo stále ještě ve fázi kompletní proměny – sedm bombardovacích skupin létalo na moderních strojích, šest na zastaralých letounech a dvacet procházelo modernizací.³⁷ Letadla však i nadále nebyla schopna bombardovat na větší vzdálenost. Francie se obávala odvetných akcí, a tak raději nechávala v tomto směru iniciativu na Německu.³⁸ I z toho důvodu ostatně odmítla zaminovat Rýn (plán *Royal Marine*), což navrhovala Velká Británie.

³¹ Tamtéž, s. 62–64.

³² R. Overy, *Sous les bombes...*, op. cit., s. 82.

³³ A. Calder, *L'Angleterre en guerre...*, op. cit., s. 65.

³⁴ W. Murray a A. R. Millett, *A War to Be Won...*, op. cit., s. 53.

³⁵ Patrick Facon, *L'Armée de l'air dans la tourmente. La bataille de France. 1939–1940*, Paris, Economica, 1997, s. 127.

³⁶ B. Chaix, *En mai 1940...*, op. cit., s. 51.

³⁷ P. Facon, *L'Armée de l'air dans la tourmente...*, op. cit., s. 158.

³⁸ Jean-Baptiste Duroselle, *L'Abîme. 1939–1945*, Paris, Imprimerie nationale, 1982, s. 108.

Žádná z válčících stran bombardování neplánovala, nicméně představou země pod leteckou palbou se zaobírali všichni, tím spíš, že strategové o letecké válce teoreticky uvažovali už během meziválečného období. Podle Itala Giulia Douheta, Brita Hughha Trencharda či Američana Williama Mitchella se díky ní otevíraly zcela nové možnosti. Silné bombardování nepřátelského týlu by zničilo strategické body a možná i podkopalo morálku civilního obyvatelstva. Na rozdíl od první světové války, která probíhala nekonečné čtyři roky v roz-
báhněných, vlhkých zákopech, nabízelo strategické bombardování vítězství za nízkou cenu – rychlé a bez zbytečných obětí na životech. Jeho zastánci sice byli slyšet, ale nikdo je neposlouchal. Ani jedna země si během meziválečného období neopatřila flotilu strategických bombardérů.³⁹ Tyto úvahy však podněcovaly představivost a inspirovaly apokalyptickou literaturu, která se dočkala výrazného přijetí tím spíš, že sto tři útoky yperitem a fosgenem při válce v Etiopii, bombardování baskického města Guernica Legií Kondor 26. dubna 1937 a smrtící bombardování Varšavy potvrzovaly i ty nejtemnější scénáře.⁴⁰

Vlády nezůstaly k těmto obavám hluché, snažily se jim předejít budováním krytů, ale odrazovala je jejich cena. Ochrana civilních obyvatel by Velkou Británií přišla na 300 až 400 milionů liber (tedy celý rozpočet britské obrany) a Francii na 46 miliard franků (tedy polovinu vojenského rozpočtu země). Politické vedení se proto rozhodlo postupovat ve dvou liniích, a soustředilo se zejména na pasivní obranu. Vláda Nevilla Chamberlaina zavedla od 1. září 1939 *black-out*, který nařizoval na noc zatemňovat okna, zhasínat veřejné osvětlení, zakrývat majáky... Jediným výsledkem byl nárůst počtu smrtelných silničních nehod, který se mezi lety 1938 a 1939 zdvojnásobil. Francie v podobném duchu zakázala veřejná shromáždění a lidové veselice a zavedla večerní zákaz vycházení.⁴¹ Kromě toho úřady na obou březích Lamanšského průlivu rozdávaly plynové masky – ve Velké Británii jich bylo v září 1939 rozdáno čtyřiačtyřicet milionů.⁴² Nejvíce pozornosti bylo ale věnováno evakuaci z potenciálně ohrožených oblastí. Velká Británie zahájila 1. září 1939 operaci *Pied Piper* založenou na dobrovolné účasti. Týkala se 1 300 000 civilních obyvatel, zejména školáků a studentů středních škol, někdy v doprovodu matek, a byla ukončena 3. září.

Přesun sice proběhl v pořádku, následující fáze ale už tak optimistická nebyla. Úřady umisťovaly evakuované spíše do rodin než do kolektivních zařízení, protože těch se jim příliš nedostávalo. Střet kultur způsobil napětí a konflikty.

³⁹ R. Overly, *Sous les bombes...*, op. cit., s. 48.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 60.

⁴¹ Éric Alary, *L'Exode*, Paris, Perrin, edice „Tempus“, 2013 (1. vyd. 2010), s. 32.

⁴² J. Gardiner, *Wartime Britain...*, op. cit., s. 65.

Evakuovaní pocházeli z lidových vrstev a v novém prostředí vyčnívali jak oděvem, tak chováním. K tomuto rozporu mezi chudými a bohatými se ještě přidal rozdíl mezi venkovem a městem. Odstranění společenských překlad občas vyvolávalo nadšení v řadách městských obyvatel, kteří objevovali přírodu, ale mnohem častěji mělo značně drsnější následky. Všichni a pomočená postel se záhy staly symbolem pro „malého špinavého evakáče“ (*dirty little vannie*), o němž se v tisku i rozhlase v těchto prvních měsících „podivné války“ hovořilo s pohrdáním a odporem.⁴³ „Nemůžu si dělat, co chci. Domů musím chodit, když mě zavolají, a jíst musím způsobně u stolu, místo abych vyběhla na ulici s namazaným chlebem,“ postěžovala si na druhou stranu jedna čtrnáctiletá dívka přesunutá z londýnského East Endu do Oxfordu.⁴⁴ Kromě společenských předsudků naráželi nově příchozí také na jazykovou bariéru – například ve Walesu –, antisemitské stereotypy – jimž podle průzkumu podléhalo 75 % obyvatel⁴⁵ –, a dokonce i na násilí – 10 až 15 % evakuovaných bylo fyzicky, sexuálně či emocionálně zneužíváno.⁴⁶ Na konci listopadu se 45 % školáků a 20 % matek raději honem vrátilo zpátky domů.

Ve Francii se úřady také zaměřily na evakuaci, a to jak mladých lidí, tak obyvatel z oblastí, kde potenciálně hrozily boje. Od začátku školního roku 1939 bylo 38 000 pařížských školáků přesunuto do Auvergne, Burgundska, Bretaně, Normandie a Limousinska.⁴⁷ Stejným způsobem se zase 374 000 Alsasanů a 227 000 obyvatel Moselska přesunulo 1. září z východu Francie, a brzy je následovalo ještě 100 000 dalších lidí.⁴⁸ Přijetí probíhalo v napjaté atmosféře. Úřady dostaly informace na poslední chvíli a musely improvizovat. V departementu Gers se například potýkaly s nedostatkem pitné vody a musely velkou část příchozích ubytovávat v nouzových přístřešcích.⁴⁹ Kromě materiálních nedostatků se evakuovaní střetávali i s předsudky. Alsasané hovořící nářečím byli považováni za nacisty. „Mají mě a moje kolegy za nácky a Hitlerovy posluhovače,“ napsal starosta alsaského Lembachu podprefektovi Wissembourgu, který se sám uchýlil do Bellacu v departementu Haute-Vienne.⁵⁰ Na základě konkordátu zavedeného na územích získaných po první světové válce vyučovali alsasští kněží na veřejných školách katechismus k velikému pohoršení

⁴³ Laura Dee Downs, „A Very British Revolution. L'évacuation des enfants citadins vers les campagnes anglaises. 1939–1945“, *Vingtième siècle. Revue d'histoire*, č. 89, 2006, s. 50.

⁴⁴ L. Dee Downs, „A Very British Revolution...“, cit. čl., s. 52.

⁴⁵ J. Gardiner, *Wartime Britain...*, op. cit., s. 31.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 43–48.

⁴⁷ E. Alary, *L'Exode...*, op. cit., s. 33.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 46.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 49.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 56.

zastánců laického vzdělávání.⁵¹ Zkrátka obavy z bombardování měly neblahé společenské následky, přitom vyhlídka na něj byla do značné míry imaginární. Válka totiž před německou ofenzívou 10. května 1940 nabrala nečekaný směr. Hlavním dějištěm operací se náhle stala Skandinávie.

Zimní válka

Od získání nezávislosti v roce 1917 mělo Finsko napjaté vztahy s Ruskem a předválečná situace je ještě zhoršila. Hitlerovské Německo představovalo i přes německo-sovětský pakt hrozbu, které měl podezíravý Stalin v plánu předejít zajištěním Pobaltí a ochranou Leningradu. V období mezi 28. zářím 1938 a 10. říjnem 1939 přinutil pobaltské státy pod silným nátlakem k podpisu smluv o vzájemné pomoci a k přepuštění vojenských základen. Další na seznamu bylo Finsko. Kremelský vůdce po něm požadoval pronájem baltského přístavu Hanko na třicet let a narovnání hranic, čímž by si mohl nejen rozšířit nárazníkovou zónu, ale také získat oblast Petsamo bohatou na nikl. Když Finsko odmítlo, Moskva s ním 29. listopadu přerušila diplomatické styky a druhý den mladý stát bez vyhlášení války napadla.

Poměr sil byl mírně řečeno nevyrovnaný, protože proti třiceti sovětským divizím, dvěma tisícům tanků a stejnému počtu letadel stálo v počátku jen osm finských divizí s asi šedesáti tanky a třemi stovkami letounů.⁵² Rudá armáda ale trpěla přílišnou sebedůvěrou. Byla špatně vycvičená, měla nedostatek potřebného vybavení (ke 20. lednu 1940 jí chybělo 18 896 párů lyží) a nefunkční logistiku.⁵³ Sovětské síly zaútočily na celé území, ale soustředily se hlavně na Karelskou šíji, kterou velitel finských ozbrojených sil maršál Mannerheim už před časem vybavil obrannou linií táhnoucí se od Taipale přes Ladožské jezero až ke Kuolemajärvi u Finského zálivu. Dvanáctého prosince dorazila k této linii sovětská 7. armáda a 16. prosince zahájila útok na město Summa, které bylo silně opevněné, což Sověti netušili. Vytrvalost obránců města přinutila Stalina útok 20. prosince pozastavit. Finové bojovali se zápallem, využívali nepřehledný terén, stavěli protitankové zátarasy, ničili tanky pomocí Molotovových koktejlů – nazvaných tak ironicky⁵⁴ – a napadali protivníka na lyžích. Sověti navíc nedokázali využít svých výhod. Například jejich artilerie ostřelovala nepřátelské pozice každý den přesně v 15 hodin po dobu třiceti

⁵¹ Tamtéž, s. 57.

⁵² H. Rohde, „Hitler's First Blitzkrieg...“, cit. čl., s. 148–149.

⁵³ Alexander Hill, *The Red Army and the Second World War*, Cambridge, Cambridge U.P., 2017, s. 145.

⁵⁴ R. Evans, *Le Troisième Reich*, díl 3, op. cit., s. 146.

minut, kteroužto dochvilností ztratilo opatření veškerou účinnost.⁵⁵ Operace Rudé armády označil Mannerheim za „výkon odpovídající špatně dirigované-
mu orchestru“.⁵⁶

Stalin tedy povolal Lva Mechlise, což byl pobočník generála Vorošilova a lidový komisař ministerstva obrany, člověk nesmírně loajální a stejně tak i krutý. Odvolal desítky důstojníků a nechal popravit generálního velitele 44. divize Vinogradova. Je pravda, že Vinogradov byl zodpovědný za porážku u Suomussalmi. Jeho dvacet pět tisíc mužů padlo do léčky a bylo zlikvidováno technikou *motti* („kubík dřeva“). Finové rozporcovali sovětské kolony na jednotlivé enklávy a tu pak jednu po druhé zneškodnili,⁵⁷ přičemž v této bitvě přišli asi jen o osm set vojáků. Vzhledem k naléhavosti situace velení severozápadní fronty převzal ruský generál Semjon Timošenko. Postavil cesty, vybudoval železnici, vycvičil vojáky, znovu zavedl disciplínu, 11. února obnovil boje a konečně prorazil první obrannou linii.⁵⁸ Jeho postup však 21. února přerušila sněhová bouře. Využil toho, aby ke svým vyčerpaným jednotkám vyslal posily. Další útok, který 28. února zahájilo dvanáct divizí a pět tankových brigád, prorazil druhou obrannou linii. O čtyři dny později vstoupila Rudá armáda do Vyborgu⁵⁹ a 13. března Helsinky podepsaly příměří.

Sověti získali část Karélie, několik dalších skromných území a třicetiletý pronájem přístavu Hanko. Tato válka je však přišla draho: 68 384 mrtvých, 19 610 neznámých, nenávratné ztráty blížící se počtu 127 000 mužů. Ani Finové nebyli tak docela ušetřeni – na jejich straně bylo 24 923 mrtvých či neznámých⁶⁰ –, Sovětský svaz však přišel i o prestiž. David si troufl na Goliáše, což Hitlera jen utvrdilo v opovržení, které vůči Rusku choval. Sovětský svaz ztratil kredit již uzavřením německo-sovětského paktu o neútočení, takže byl 14. prosince 1939 vyloučen ze Společnosti národů. Finsko si naopak získalo mezinárodní pozornost, takže Francie a Velká Británie dokonce začaly uvažovat o tom, že by na severu zasáhly.

⁵⁵ David M. Glantz a Jonathan House, *When Titans Clashed. How the Red Army stopped Hitler*, Lawrence, U.P. of Kansas, 1995, s. 20 (česky *Souboj titánů: jak Rudá armáda zastavila Hitlera*, Brno, Jota, 2005, z angličtiny přeložila Naďa Funioková, s. 45).

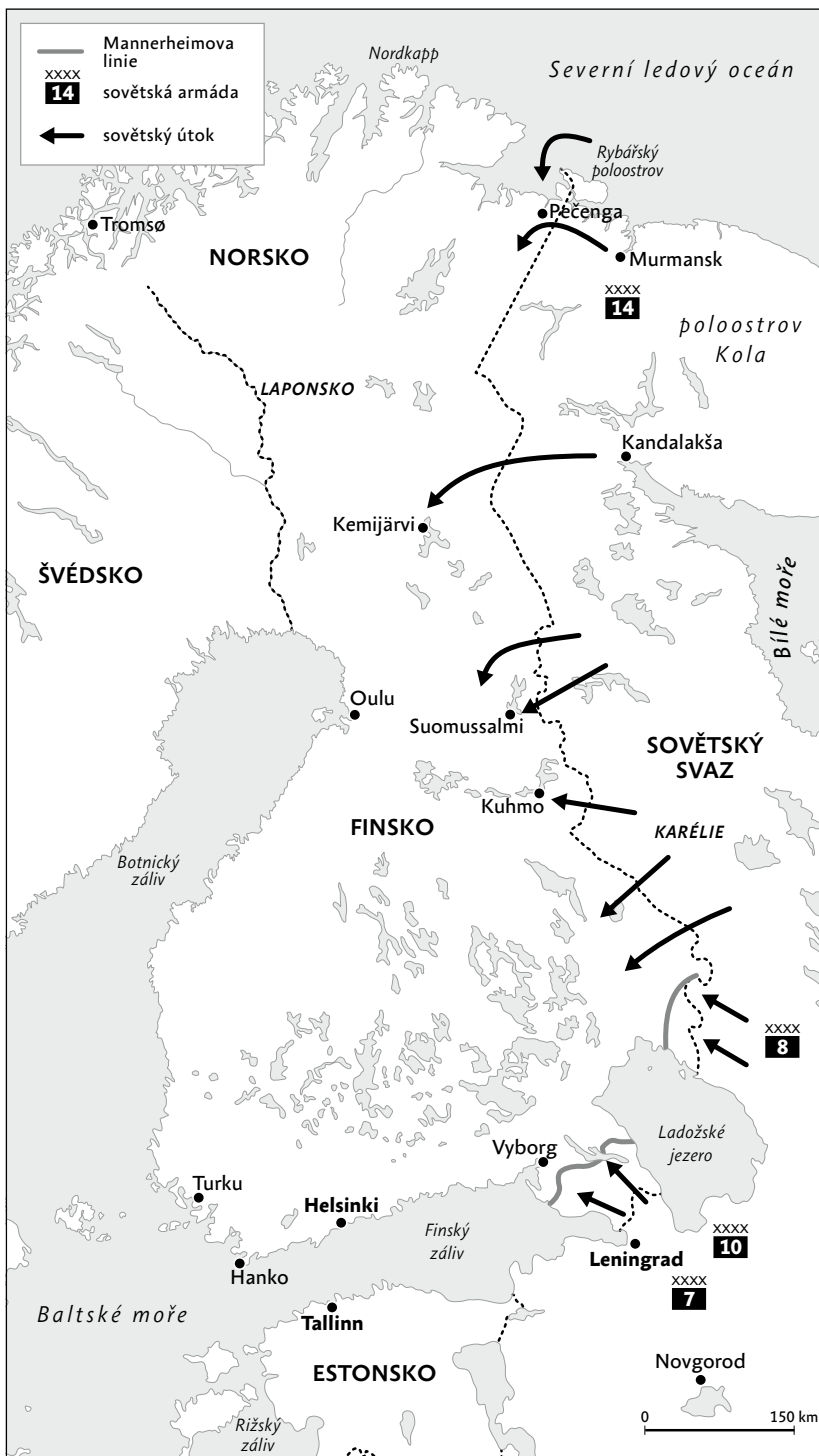
⁵⁶ John Keegan, *La Deuxième Guerre mondiale*, Paris, Perrin, 2009 (angl. vyd. 1989), s. 66 (česky *Druhá světová válka*, Praha: Beta Dobrovský, Plzeň: Ševčík, 2003, z angličtiny přeložil Leonid Křížek, s. 47).

⁵⁷ A. Beevor, *La Seconde Guerre mondiale*, op. cit., s. 61.

⁵⁸ J. Lopez a L. Otkhmezuri, *Barbarossa...*, op. cit., s. 120.

⁵⁹ D. M. Glantz a J. House, *When Titans Clashed...*, op. cit., s. 22 (česky s. 48).

⁶⁰ A. Hill, *The Red Army...*, op. cit., s. 167.

3. Rusko-finská válka (1940)

Odříznout přístup k železu?

Sovětským útokem z listopadu 1939 se otevřela nová příležitost. Na západě situace stagnovala, a tak Francie s Velkou Británií uvažovaly, že přesunou aktivitu do Skandinávie a zaútočí na švédské železné doly, které hrály v německém válečném úsilí významnou roli. Z 11 milionů tun železa, které Třetí říše v roce 1939 dovážela, jich 9 pocházelo právě ze švédských dolů.⁶¹ Železná ruda putovala dvěma různými cestami. První spojovala ložiska v Gällivare se švédským přístavem Luleå, který od prosince do dubna zamrzal – odtud v roce 1937 putovalo 20 % říšského importu –, zatímco druhá byla průjezdná celoročně a spojovala prostřednictvím železnice Kirunu s Narvikem v Norsku, kde se pak železo překládalo a představovalo 54 % z celkového dovozu.⁶² Intervence do Finska by zabila dvě mouchy jednou ranou. Oslabila by Rudou armádu a připravila by Německo o rudu nezbytnou pro zbrojení. Finská a švédská otázka tedy byly od samého počátku neoddělitelně spjaty, tím spíš, že pád Finska – jak se domnívaly britské tajné služby – „by byl ve světě považován za porážku Spojenců“.⁶³

Daladier navrhl vyslat expediční sbor, který by obsadil ruský Murmansk. Byla to nebezpečná strategie, neboť by mohla rozpoutat válku se Sovětským svazem. Tato možnost se ale části francouzských politiků i vojenských velitelů líbila, protože si přáli vyřídit si to se Sověty jednou provždy. „Tím, že zaútočíme na Sovětský svaz, připravíme Německo o zdroje, které nezbytně potřebuje, a zároveň přesuneme válku daleko od svých hranic,“ tvrdil například generál letectva Bergeret.⁶⁴ Někteří si dokonce představovali, že by se dalo bombardovat Baku a připravit tak Německo o sovětskou ropu – tato myšlenka se s přestávkami vyořovala od prosince 1939 až do dubna 1940.⁶⁵

Francouzští vůdci, jak Daladier, tak Reynaud, zaslepení antikomunismem a vystavení tlaku veřejnosti, která si žádala akci, měli v plánu vyrobit si vedle nacistického Německa ještě dalšího nepřítele! Odpor Londýna ale tyto fantazie brzy zhatil. Nicméně zůstávala otevřená ještě možnost zaútočit přes Norsko. Během zasedání Nejvyšší vojenské rady, svolaného na 5. února 1940, Britové odmítli vyslat oddíly k finskému Petsamu, ale souhlasili s tím, že by jeden expediční sbor zamířil do Narviku. Bylo ovšem zapotřebí, aby Norové a Švédové

⁶¹ François Kersaudy, *Churchill contre Hitler. Norvège 1940, la victoire fatale*, Paris, Tallandier, 2012 (1. vyd. 1987), s. 21.

⁶² K. Maier, „German Strategy“, in K. Maier et alii (ed.), *Germany and the Second World War*, díl 2, *op. cit.*, s. 189.

⁶³ MOI, „Norwegian Campaign. Planning and operations. 5th February 1940 – 8th June 1940“, TNA WO 106/1979.

⁶⁴ Citováno v J.-L. Crémieux-Brilhac, *Les Français de l'an 40*, díl 1, *op. cit.*, s. 222.

⁶⁵ J.-B. Duroselle, *L'Abîme...*, *op. cit.*, s. 117–119.

povolili jednotkám průchod svým územím. Druhého března obdrželi dotaz a do dvou dnů tuto možnost zamítli, neboť si chtěli zachovat neutralitu.⁶⁶ Projekt intervence do Petsama definitivně shodili ze stolu Finové 13. března podepsáním příměří. Francie s Velkou Británií však dál zůstaly na Skandinávii zaměřené a rozhodly se pro intervenci do Norska. Jednotky Jejích Veličenstva se začaly nalodovat 7. dubna a o den později bylo na popud Winstona Churchilla zahájeno zaminování norských vod.⁶⁷ Plán ale nepočítal s drobným detailem – s rychlostí německé reakce.

Skandinávie původně ve Führerových plánech nefigurovala, jakkoli admirál Raeder navrhoval okupovat Norsko a umístit tam ponorkové základny. Tento plán přednesl 10. října 1939 a pak znovu 8. prosince.⁶⁸ Adolf Hitler 14. a 18. prosince přijal Vidkuna Quislinga. Tento bývalý norský ministr obrany a zakladatel skromné fašistické strany Nasjonal Samling (NS) začal svou slibnou, leč krátkou kariéru zrádce. Předestřel, že uvažuje o státním převratu, který by ovšem nejspíš vyvolal zásah Británie. Hitler mu přislíbil, že v tom případě Německo pomůže. Nicméně dával před intervencí přednost neutralitě. „Naším zájmem je, aby Norsko zůstalo neutrální,“ svěřil se šéf Vrchního velení wehrmachtu (OKW) Keitel náčelníku generálního štábu pozemní armády Halderovi 30. prosince 1939. „Pokud by Angličané norskou neutralitu ohrozili, přijmeme další opatření.“⁶⁹ Jenže incident s *Altmarkem* z února 1940 změnil situaci. Norové nebyli schopni zachovat neutralitu, neboť by za ni zaplatili příliš vysokou cenu. Proto 19. února Hitler nařídil urychlení příprav k operaci *Weserübung* („Cvičení na Vezere“), která byla zahájena 9. dubna.

Weserübung Nord počítala s vysláním šesti divizí do Norska, z nichž první útvary by byly přepraveny po moři a zasáhly by především Narvik, Trondheim, Bergen, Kristiansand a Oslo. Plán *Weserübung Süd* cílil na Dánsko, zejména oblast Jutska, aby mohl využít tamější letiště.⁷⁰ Tato akce překvapila jak Nory, tak Spojence. Na zvolání svého pobočníka: „Vaše Veličenstvo, jsme ve válce!“, odpověděl král Haakon VII.: „A s kým?“ Natolik nepravděpodobný byl německý útok.⁷¹ Přítěžující okolností byl pro zemi fakt, že neměla v žádném případě prostředky na odpor. Letectvo disponovalo pouze třicítkou moderních strojů schopných letu, lépe vybavené loďstvo mělo sice sedmdesát plavidel, ale pouze pět nových torpédoborců a devět ponorek. Pozemní armáda měla jeden tank – ve zkušebním provozu – a čtrnáct tisíc mužů. „Norský voják byl

⁶⁶ F. Kersaudy, *Churchill contre Hitler...*, op. cit., s. 38–39.

⁶⁷ J.-B. Duroselle, *L'Abîme...*, op. cit., s. 110.

⁶⁸ B. Stegemann, „Politics and Warfare in the First Phase of the German Offensive“, cit. čl., s. 15–16.

⁶⁹ F. Kersaudy, *Churchill contre Hitler...*, op. cit., s. 62.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 66–67.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 94.

vyzbrojen pouze puškou Krag-Jørgensen z roku 1886 a místo přilby měl stále ještě tradiční čapku.⁷² Vláda se navíc rozhodla pro „tichou mobilizaci“ – tedy písemnou, nikoli vysílanou rozhlasem –, neboť pochybovačný a zbabělý vrchní velitel Kristian Laake nevěřil, že k agresi skutečně došlo. Začala tedy opatrná hra, nejprve na vojenské, posléze na politické úrovni.

Dánsko se vzdalo rychle. Útok začal v 5:15 h a kapitulace následovala v 7:20 h. Vedení země se obávalo, aby se Kodaň nestala terčem podobného pumového náletu, kterému podlehl Varšava.⁷³ Během krátkého, dvouhodinového tažení – nepochybně nejkratšího ve vojenské historii – přišlo o život jen sedmáct Dánů.⁷⁴ V Norsku to tak jednoduché nebylo. Němci sem bez problémů přepravili své expediční sbory, s jednou výjimkou – křižníku *Blücher*, který doprovázel ostatní lodi a byl nejprve ostřelován z děla, poté torpédován z Oscarsborgu. Tato pevnost byla ještě v roce 1892 vybavena třemi děly Krupp ráže 280 mm. Jeden kanón, pojmenovaný Mojžíš, spadl do vody, zbývající dva se jmenovaly Áron a Jozue. Velitel této dějepravné baterie plukovník Birger Eriksen vystřelil na křižník ve 4:21 hodin a v 6:21 se loď, doražená torpédy, potopila.⁷⁵ Až na tuto nepříjemnost se Němci vylodili bez problémů a poprvé v historii také použili výsadkáře, kteří se zmocnili letišť v Oslu a Stavangeru. Německé jednotky obsadily Oslo, Bergen i Trondheim, několik dalších se vydalo až do nejsevernější části Norska, kde se 9. dubna zmocnilo Narviku – více než 2000 kilometrů od německých přístavů. Nově jmenovaný norský vrchní velitel generál Otto Ruge se ale nehodlal vzdát bez boje. Chtěl Němce blokovat na jihu, aby mohl mobilizovat a vyčkat příchodu Francouzů a Britů. Linie Røa-Skreia-Tangen-Sorma odolávala až do 17. dubna, ale Němci i přesto brzy začali ve čtyřech kolonách postupovat na sever.⁷⁶

Spojenci se pokusili přispěchat Norsku na pomoc. S cílem získat zpět Trondheim se mezi 14. a 19. dubnem vylodilo 8000 francouzských a britských vojáků v Namsosu a Åndalsnesu.⁷⁷ „Odřízli jsme železnou cestu,“ zvolal 16. dubna Paul Reynaud v senátu. Vskutku nemístný optimismus! Němci obě města začali bombardovat a zasáhli i britské jednotky, takže generální štáb nařídil 27. dubna jejich evakuaci, která byla dokončena 1. a 2. května. Další den se norské jednotky jižně od Trondheimu vzdaly. Zbýval ještě Narvik. Londýn doufal, že se mu podaří města zmocnit a odříznout Němce od železné cesty,

⁷² Éric Eydoux, *Le Chemin de la trahison. La Norvège à l'heure de Quisling*, Paris, Gaïa, 2018, s. 106–107.

⁷³ Vincent Arbarétier, *La Conquête de la Norvège (1940). La première opération interarmées de l'Histoire*, Paris, Economica, 2014, s. 94.

⁷⁴ V. Arbarétier, *La Conquête de la Norvège...*, op. cit., s. 135.

⁷⁵ E. Eydoux, *Le Chemin de la trahison...*, op. cit., s. 119–120.

⁷⁶ F. Kersaudy, *Churchill contre Hitler...*, op. cit., s. 164.

⁷⁷ V. Arbarétier, *La Conquête de la Norvège...*, op. cit., s. 96.